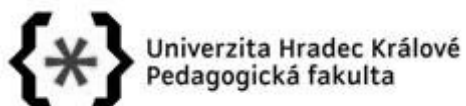

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra náboženských a kulturních studií

Ježíš ve svitu Půlměsíce

Bakalářská práce

Autor: Václav Kotek
Studijní program: K-BNV Specializace v pedagogice
Studijní obor: Náboženská výchova
Vedoucí práce: ThLic. David Bouma, Th.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Václav Kotek**
Osobní číslo: **P12545**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Náboženská výchova**
Název tématu: **Ježíš ve svitu Půlměsíce**
Zadávající katedra: **Katedra kulturních a náboženských studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce představuje Ježíše Nazaretského, jak ho vnímá a vykládá islám. Shrnuje záznamy o Ježíšovi v Koránu a jeho pojetí v islámu. Porovnává s pohledem křesťanským a hledá společné body dialogu. Je užito metod kompilace a komparace.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval (pod vedením vedoucího bakalářské práce ThLic. Davida Boumy, Th.D.) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Podpis:

Poděkování

Mé poděkování patří ThLic. Davidu Boumovi, Th.D. za odborné vedení, vstřícnost, pomoc a další cenné rady při vypracování této bakalářské práce.

Anotace

KOTEK, Václav. *Ježíš ve svitu Půlměsíce*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 79 s. Bakalářská práce.

Práce představuje Ježíše z Nazareta, jak ho vnímá a vykládá islám. Z analýzy Koránu a výběru z další literatury si všímá záznamů o Ježíši a soustředí je. Shrnuje pojetí Mesiáše v islámu a porovnává jeho význam s křesťanskou věroukou. Na základě tohoto srovnání naznačuje míru, do jaké je téma Ježíše vhodné jako výchozí bod k dialogu křesťanů a muslimů.

Klíčová slova: Ježíš, Mesiáš, Muhammad, Korán, islám, náboženství, mezináboženský dialog

Anotation

KOTEK, Václav. *Jesus by the light of Crescent*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 79 pp. Bachelor Degree Thesis.

This thesis presents Jesus of Nazareth, based on how Islam perceives and interprets him. An analysis of the Qur'an and of other selected literature notes records about Jesus and concentrates them. It summarizes the concept of the Messiah in Islam and compares its relevance to the Christian doctrine. Based on this comparison it indicates the degree to which the theme of Jesus as a useful starting point for dialogue of Christians and Muslims.

Key words: Jesus, Mesiah, Muhammad, Qur'an, islam, religion, interreligious dialogue

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 4/2009 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:

Podpis studenta :.....

Obsah

Seznam použitých zkratk a odkazů	10
Ježíš v mimokřesťanských náboženstvích	11
1. Historický přehled	13
1.1. Náboženství na Arabském poloostrově v době Muhammadově	13
1.2. Muhammad a vznik islámu	15
1.2.1. Život	15
1.2.2. Dílo - Šíření islámu a věrouky	21
1.2.3. Muhammadův odkaz	22
2. Posvátné spisy	23
2.1. Korán	23
2.1.1. Poselství Koránu	24
2.1.2. Vznik Koránu	25
2.1.3. Proměny Koránu v čase	25
2.1.4. Jazyk a styl Koránu	27
2.1.5. Exegeze	30
2.1.6. Teologická analýza	31
2.2. Sunna	34
3. Exkurz	34
4. Ježíš v Koránu	37
4.1. Výskyt	37
4.2. „Evangelium“ podle Muhammada	37
4.2.1. Kanonická zpráva o Ježíšovi	37
4.2.2. Chronologický vývoj postoje Muhammada k Ježíšovi	38
5. Ježíš v islámu	43
5.1. Vyznání Ježíše	43
5.1.1. Věřím v Ježíše Krista	43
5.1.2. Syna jeho jediného	45
5.1.3. Pána našeho	47
5.1.4. Jenž se počal z Ducha svatého	48
5.1.5. Narodil se z Marie Panny	48
5.1.6. Trpěl pod Pontiem Pilátem	50
5.1.7. Ukřižován umřel a pohřben jest	50
5.1.8. Sestoupil do pekel, třetího dne vstal z mrtvých	51

5.1.9.	Vstoupil na nebesa, sedí po pravici Boha, Otce všemohoucího.....	51
5.1.10.	Odtud přijde soudit živé i mrtvé.....	52
5.2.	Pohled neortodoxních škol.....	53
5.2.1.	Ší'a.....	53
5.2.2.	Ismailíja.....	54
5.2.3.	Alawité.....	54
5.2.4.	Drúzové.....	55
5.2.5.	Tasawwuf.....	55
5.2.6.	Ahmadíja.....	56
5.3.	Vnější vlivy.....	57
5.4.	Ježíš soudobého islámu.....	58
5.4.1.	Ježíš muslimských misionářů.....	58
5.4.2.	Ježíš nebo Ježíš?.....	59
5.4.3.	Pohled odpadlíků.....	60
5.4.4.	Ježíš v literatuře.....	61
6.	Společná řeč.....	62
6.1.	Shodný pohled na Ježíše v křesťanství a v islámu.....	62
6.2.	Zásadní rozdíl.....	62
6.3.	Vodítko k dialogu.....	63
Závěr	65
Použitá literatura	67
Seznam příloh	69

Seznam použitých zkratek a odkazů

Odkazování

Citace Koránu jsou převzaty z překladu Ivana Hrbka.

Citace Písma svatého pocházejí z českého ekumenického překladu Bible.

Odkazy na biblické knihy se řídí zavedeným systémem podle českého ekumenického překladu.

Odkazy na Korán jsou uváděny ve formátu číslo sůry, dvojtečka, číslo verše dle Flügelova textu z roku 1881, případně za lomítkem číslo verše dle oficiálního egyptského vydání z roku 1342 h./1923 n.l.

Pro přepis arabských slov je použito zjednodušené transkripce.

Použité zkratky

h. letopočet hidžry.

n.l. letopočet dle juliánského/gregoriánského kalendáře.

NAe Nostra aetate – Deklarace II. vatikánského koncilu o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím.

Ježíš v mimokřesťanských náboženstvích

Ježíš. Jeden muž. Dva tisíce let. Dvě miliardy lidí.

Muž hlásá lásku, přináší meč. Hlásá spásu, leč trpí. Hlásá život, potupně umírá – a vstává. Do dnešních dnů provází svým životem, smrtí, vzkříšením a celým tajemstvím generace velké části světa, ovlivňuje lidské životy i dějiny. Ti, kteří se hlásí k němu a k jeho jménu, tvoří dnes celou třetinu lidstva. Nenechával a nenechává chladnými ani své odpůrce a pochybovače. Mnozí se pokoušejí „pravdivě“ vyložit jeho život, slova, dílo, úmysly. Často ovšem chtějí pouze vyvrátit nebo alespoň očernit tradované učení. Objevily se a stále znovu objevují teorie o zkreslení původního učení, o nepochopení jeho postavy (případně mocenského uzurpování obojího za účelem ovládnutí světa), o neexistenci Ježíše nebo alespoň jeho zmrtvýchvstání. Opomíjejí se přitom historická data a prameny nebo se naopak přidávají, jeho obraz se očišťuje až k fundamentalistickému extrému, hromadí se důkazy tajných učeních. To vše od prvního století po jeho smrti až k dnešku.

Ježíš je ústředním bodem víry svých vyznavačů, křesťanů. Jakési ponětí o tom mají i v naší religiózně slabě vzdělané zemi prakticky všichni, ač si často nejsou vědomi ani toho, koho lze zvat křesťanem. Paradoxně je svorníkem i odpůrců křesťanů, ať už ateistů či třeba vyznavačů směrů Nového věku. Ve staccatu argumentů a protiargumentů se přehlíží, že Ježíš je ústřední či velkou postavou i nekřesťanských náboženství, která ho také rozličně pojímají. Možná si někdo vzpomene na Svědky Jehovovy nebo mormony. Nicméně Ježíš zaujímá významné místo také v islámu.

Islám jako světové náboženství má vzrůstající význam a je důležité najít s ním po staletích nelehké koexistence společné styčné body v dialogu pro další století snazšího soužití. Je možné nalézt nějaký nebo dokonce více těchto bodů souznění právě v osobě Ježíše Krista? K tomu nám musí posloužit ne nějaké domněnky a výklady salonních teoretiků, ale skutečné poznávání pohledů obou stran na Muže z Nazareta.

S čistým úmyslem nelze přistoupit k tématu jinak, než návratem ke kořenům, tedy ke svatým textům. Nejstarší zprávy o Ježíši najdeme v Novém zákonu, výchozím ústředním zdrojem islámu je Korán. Tato práce se chce věnovat obrazu Ježíše v islámu a porovnat ho s pohledem křesťanským. Prvotním pramenem pro naše pátrání bude jednoznačně svatá kniha islámu, Korán. Jedině v něm můžeme hledat, zda poselství islámu přináší nový pohled na Ježíše, jak se o to snaží i novodobí vykladači. Jde nám o to, jestli koránské verše rozvíjí naše poznání o Ježíši, jestli na něj vrhají nové světlo, které

zaostřuje kontury a osvětluje detaily, nebo zda je jen odrazem záře, jež jako měsíc tlumeně osvětlí dosud do tmy ponořenou krajinu.

Z výše uvedeného se začínají ke slovu hlásit základní otázky, kterými se bude práce zabývat. Jak vnímá islám Ježíše? Jaké jsou rozdíly a shody v pojetí Ježíše mezi křesťanstvím a islámem? Může být osoba Ježíše Krista východiskem k dialogu mezi křesťany a muslimy, potažmo mezi západním a muslimským světem? Tyto otázky nejsou samoučelné, vyplývají mimo jiné ze závěrů II. vatikánského koncilu¹.

Je třeba mít na paměti, že na toto téma bylo již mnoho napsáno. To samo o sobě určuje základní metodu naší práce, kompilaci. Dostupná literatura tuzemských i zahraničních autorů je dostatečně bohatá, aby poskytla široký záběr na danou problematiku. Hledání shod a rozdílů, jak je vytyčeno v předchozím odstavci, pak nevyhnutelně vede ke druhé základní metodě, a to komparaci. Tyto dvě metody by měly v dostatečné míře pokrýt celé území našeho zájmu.

Ačkoliv se budeme zabývat pohledem dvou náboženství na jeden problém, nebudeme se po většinu prostoru pohybovat na půdě religionistiky, ale spíše systematické teologie, konkrétně christologie, a teologie mimokřesťanských náboženství.

Rovněž tak musíme vycházet ze skutečnosti, že žádný člověk není nepopsaným listem, ale ke každé otázce přistupuje s určitými zkušenosti a z určité strany. Také my použijeme takovýto předběžný úhel pohledu, který nutně bude křesťanský. Je to nezbytné nejen proto, že se zabýváme osobou Ježíše Krista, ale jednoduše i z toho důvodu, že absolutně objektivní popis jakékoliv problematiky je nejen nemožný, ale neosobní odstup se projeví v textu, který se stane suchým nudným výčtem. Dalším důvodem použití našeho křesťanského předporozumění tématu je skutečnost, že pro muslimy je nevíra v Boha nepředstavitelná, ateisté jsou pro ně nepochopitelní a nejsou partnery pro dialog.

V následujících kapitolách si představíme náboženské prostředí, ve kterém vznikl islám, přiblížíme si Muhammadův život a provedeme malou analýzu Koránu. Po krátkém vydechnutí se podíváme, jak je vykreslen Ježíš v Koránu a jak ho pojímá islám v průběhu věků. To už nám umožní zodpovědět položené otázky. Učiňme tedy krok proti toku času.

¹ srov. N Ae č. 3

1. Historický přehled

Islám je po křesťanství druhým nejrozšířenějším světovým náboženstvím. Jeho vznik lze poměrně přesně umístit v geometrických i časových souřadnicích². V takto vymezeném časoprostoru však nebylo pusto a prázdno. Islám vyrostl z nehostinného podloží Arabského poloostrova a z podhoubí kultury a náboženských představ jeho obyvatel na začátku sedmého století našeho letopočtu. Pro lepší pochopení a orientaci v našem tématu bude přínosné porozhlédnout se především po náboženství ovlivňujícím život Arabů v srdci jejich domoviny. Pomůže nám to poznat důvody vzniku nového náboženství a pohnutky jeho zakladatele, stejně tak i pravděpodobné kořeny názorů na Ježíše v islámu.

1.1. Náboženství na Arabském poloostrově v době Muhammadově

Obyvatelstvo Arabského poloostrova tvořili převážně kočovníci a obyvatelé měst a oáz. Mezi náboženstvím těchto dvou skupin nebyly velké rozdíly, protože zemědělci a obchodníci byli usedlí teprve nedlouho³ a v této společnosti se začaly rozpadat tradiční rodové a kmenové vztahy⁴. Arábii procházely obchodní cesty, důležitá byla z jihu z oblasti Jemenu podél Rudého moře na sever do Sýrie, druhá vedla z Persie na západ do Egypta a Etiopie. Arabská společnost byla rozdělena na základě kmenové příslušnosti. Ačkoliv kmeny byly často mezi sebou znepřáteleny, existovalo určité povědomí vzájemnosti, jež se projevovalo v rozdělování na Arabů a cizince⁵. Jedním ze znaků byl společný jazyk.

Přestože každý kmen či dokonce rod měl svá vlastní božstva a své vlastní kultury, lze najít božstva všeobecně uznávaná. V popředí stála trojice božstev Měsíce, Slunce a Venuše, která měla v různých oblastech jiná jména⁶. Arabové však neuctívali přímo tato nebeská tělesa, ale jejich pozemské představitele, bůžky, kteří obývali např. studny, stromy nebo kameny. Místem uctívání se stal člověkem upravený nebo častěji nedotčený přírodní útvar⁷. Navzdory velké roztržitosti pantheonu, v němž mnozí bohové ani neměli jména, můžeme za další prvek arabské soudržnosti považovat existenci ústředních bohů – al-Lát („bohyně“, sluneční božstvo, ztotožňovaná také s Athénou) a její mužský protějšek al-Láh. Dalšími významnými bohyněmi, které dočasně pronikly i do nejsvětější knihy

² srov. ŠTAMPACH, I. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008, s. 123.

³ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 15.

⁴ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 12.

⁵ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 11.

⁶ srov. ZBÍRAL, D. *Náboženství předislámské Arábie*. 2002. Dostupné na [www: <http://www.david-zbiral.cz/Predislam.htm>](http://www.david-zbiral.cz/Predislam.htm), s. 3.

⁷ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 15.

islámu, byly al-Uzzá (Venuše) a Manát (bohyně osudu). Zvláště v Mekce byl al-Láh ztotožňován s Hubalem, bohem Ka'aby, zhmotněným v posvátném achátu.

Mezi Araby již existovalo povědomí jednoho nejvyššího božstva. Jakkoliv se obrysy představ o jeho vlastnostech a možnostech rozplývaly, všeobecné pojmenování pro tohoto konkrétního nejvyššího boha bylo al-Láh. Vycházelo z obecného označení božstva Il, Iláh. Bez členu určitého se jednalo všeobecně o božstvo, se členem určitým pak o toto jediné božstvo⁸.

Součástí náboženského života byly obřady, poutě, oběti, pojímané spíše jako oslavy. Jinak se Arabové o svá božstva nestarali. Větší význam byl přikládán džinům a démonům, kteří byli často zlí. Ochrana proti nim pak umožnila rozvoj lidového náboženství, pověr a praktické magie. Džinové však podle představ pomáhali lidem získat určité schopnosti, například básnické nebo věštecké⁹.

Kromě vlastního arabského polyteizmu byla na konci šestého století známá také náboženství okolních národů. Informace o nich přinášeli jak kupci ze svých cest, tak usedlíci z jiných národů, kteří tato náboženství vyznávali. Do staroarabských náboženství se postupně mísily vlivy monoteistické - zoroastrismus, židovství a některé křesťanské směry a hereze.

Zatímco vliv následovníků Zarathustry byl minimální, bylo židovství v Arábii známo již několik století. Židé se zde usazovali od zkázy Chrámu (70 n.l.) a zvláště po potlačení povstání Bar Kochby (135 n.l.). Zároveň se šířilo i z jižní Arábie. Nelze určit, zda bylo více Izraelitů nebo arabských proselytů. Židé zakládali velké kolonie, např. v Jathribu tvořili přibližně polovinu obyvatel a založili zde několik škol. Židovství mělo na islám velký vliv.

Prostřednictvím mnišských misí se do Arábie šířilo i křesťanství. Většina usazených křesťanů se hlásila k monofyzitizmu. Dále zde mohlo působit i učení nestoriánských církví nebo manichejců. Nestoriáni byli významnou církví v Persii, monofyzitské církve působily v Africe (Etiopie a Koptové), Sýrii a Arménii. Monofyzitští jakobité vyvíjeli v Arábii misijní činnost, nestoriáni zase předávali Arabům znalosti helénské vzdělanosti. Také je možné, že v Arábii byla určité povědomí o dokétizmu. Rozhodně však zde byla známá některá apokryfní (pseudoepigrafická) novozákonní literatura, zejména o Ježíšově dětství¹⁰.

⁸ Tamtéž, s. 15 – 16.

⁹ Tamtéž, s. 17.

¹⁰ srov. ZBÍRAL, D. *Cit. d. s. 6 – 9.*

Do tohoto prostředí, nábožensky i společensky roztržitého, do chudé a bezvýznamné končiny sevřené pískem a mocnostmi Persií, Byzancí a Etiopií, se jako pohrobek nebohatého kupce narodil Muhammad ibn Abdulláh. Muž, který všechno změnil.

1.2. Muhammad a vznik islámu

Není snad knihy o islámu, která by neobsahovala stať o životě zakladatele tohoto náboženství. Muhammadovy životní peripetie jsou se vznikem islámu svázány tak těsně, že je nelze obejít prostým konstatováním dějinné skutečnosti.

Také utváření Koránu je spojeno s obdobími jeho prorocké činnosti. Badatelé rozdělují vznik súr (kapitol) Koránu na tři mekkánská a jedno medínské období. V nich se vyvíjel Muhammadův postoj k jiným náboženstvím a jejich hlasatelům. Proto jeho aktivní prorocký život představíme také po těchto obdobích. Muhammadův příběh napomůže lépe pochopit souvislosti mezi žitou realitou a její odezvou v náboženském projevu, v neposlední řadě i ve vztahu k tématu naší práce.

V této kapitole projdeme život, dílo a odkaz Muhammada, jakož i vývoj islámu těsně po jeho smrti. Dějiny islámu jsou poměrně dobře zmapovány, až to vedlo některé badatele k výrokům o plném světle historie, kdy můžeme sledovat rok za rokem pohyb myšlení, rozpory a slabosti zakladatele¹¹. Již první historický údaj o Muhammadově životě ovšem tento přehnaný optimizmus zchladí.

1.2.1. Život

Nejčastěji uváděné datum Muhammadova narození je rok 570, ztotožňovaný s tzv. „Rokem slona“. Toto pojmenování se odvozuje od události spojené s tažením etiopského místodržícího v Jemenu proti Mekce. Chtěl zničit Ka'abu jako kultovní středisko a přinutit tak Araby, aby nasměrovali své poutě k nově vybudovanému chrámu v Jemenu. Mekkánci nebyli na boj připraveni a báli se především slona, který jemenské vojsko doprovázel. Avšak dříve než došlo k bitvě nebo vyjednávání, vypukla mezi vojáky epidemie, která armádu zdecimovala.

Není však jisté, zda „Rok slona“ je právě rokem 570. V tomto roce byli Etiopové z Jemenu vytačeni Peršany, takže k události muselo dojít dříve¹². V novější literatuře

¹¹ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 11 – 12.

¹² srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 30.

se datum Muhammadova narození opisuje „kolem roku 570“¹³ nebo „mezi lety 567 – 572“¹⁴.

Za jisté naopak můžeme mít, že se Muhammad narodil v Mekce Ámině, manželce Adulláha inb Abd al-Muttaliba, který ještě před narozením svého prvorozeného syna zemřel při návratu z obchodní cesty ze Sýrie. Pocházel z rodu Hášimovců, zchudlé větve mocného kmene Kurajšovců. Malý Muhammad však neměl příliš štěstí. Otce nepoznal, matka mu zemřela jako šestiletému. Sirotka převzal do opatrování jeho dědeček Abd al-Muttalib, ale i ten za dva roky zemřel. Chlapec přešel do rodiny svého strýce Abú Táliba. V jeho společnosti údajně podnikl obchodní cestu do Sýrie a účastnil se jedné mekkánské války proti okolním kmenům¹⁵.

Očistíme-li Muhammadovo dětství a mládí od nánosů pozdějších legend, dostáváme obraz dvacetiletého mladíka doprovázejícího do Sýrie svého strýce Abú Táliba. Ten, přestože byl obchodníkem a hlavou rodu, ani o dalších pět let později si nemohl dovolit svého synovce zaměstnat. Takovou možnost však měla zámožná vdova Chadídža. Muhammada pověřila vedením několika karavan do Sýrie. Při této činnosti se osvědčil natolik, že Chadídža sama nabídla Muhammadovi sňatek. Podle tradice mu bylo dvacet pět let, jí čtyřicet, což ovšem bude poněkud nadsazené číslo vzhledem k tomu, že spolu měli šest nebo sedm dětí.

Sňatek z Chadídžou přinesl do Muhammadova života změny. Byl konečně zbaven finanční závislosti a mohl se nerušeně věnovat obchodu. Jeho společenský status výrazně stoupl, už nebyl bezvýznamným příslušníkem upadajícího rodu. Také přišel do styku s Chadídžiným bratrancem Waraou ibn Nawfalem, hluboce nábožensky založeným člověkem, jenž údajně později konvertoval ke křesťanství nebo se s jeho učením přinejmenším seznamoval. Po celých zhruba patnáct let, do roku 610, mu tyto změny přinesly zázemí, ve kterém mohl nerušeně přemýšlet také o společenské a náboženské situaci v Mekce, mj. též jako člena tzv. Ligy čestných¹⁶. Ta největší změna, která ho vytrhla z poklidného kupeckého života, na něj však čekala v kopcích kolem Mekky.

První mekkánské období

Muhammad se uchyloval do samoty. V měsíci ramadánu, když se jako každoročně zdržoval v jeskyni na hoře Hirá nedaleko Mekky, k němu ve spánku přišel archanděl

¹³ srov. ELIADE, M. – CULIANU I. P. *Slovník náboženství*. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 97.

¹⁴ srov. ELIADE, M. *O islame*. Bratislava: Agora, 2001, s. 10.

¹⁵ srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 30 – 31.

¹⁶ srov. Tamtéž, s. 31 – 34.

Gabriel (*Džibríl*). Řekl mu: „Přednášej!“ Po třetím opakování mu archanděl řekl verše, jež jsou považovány za první zjevené verše Koránu¹⁷. Když ho Gabriel propustil, Muhammad se vrátil k Chadídže a se vším se jí svěřil¹⁸.

I v tomto případě exaktní historiografie táhne jezdcem po časové ose mezi lety 610 – 613¹⁹. Příklání se k tradici, že k prvnímu zjevení došlo v roce 610²⁰. Muhammad svá první poselství sděloval jen svojí manželce a úzkému okruhu důvěrných přátel. Mezi nimi byly pozdější výrazné postavy rané islámské společnosti – bratranec Alí (čtvrtý chalífa), Uthmán (třetí chalífa), Abú Bakr (první chalífa) a Zajd ibn Háritha (původně otrok v Muhammadově domě, kterého Muhammad adoptoval jako syna). Postupně se malá obec věřících rozšířila přibližně na padesát²¹ (nebo jen dvacet²²) členů. Scházeli se tajně, naslouchali zjevením, která k Muhammadovi přicházela, a oddávali se modlitbě²³. Pak andělská zjevení ustala a Muhammad propadal úzkosti a sklíčenosti. Přestávka trvala šest měsíců až tři roky²⁴. Sebedůvěra se dostavila s novým poselstvím. Shromáždění v nejužším kruhu trvala do roku 612²⁵ – 613. Poté se na základě zjevení Muhammad rozhodl veřejně vystoupit²⁶.

Dovolme si malou úvahu. Je také možné, že Muhammad vystoupil veřejně poměrně záhy. Súra 74, na kterou tradice odkazuje jako na pobídku ke zveřejnění svých vizí²⁷, patří mezi úplně první seslané texty²⁸. Poté následovalo zřejmě jen několik zjevení a konec. Tím by se vysvětlovaly i Muhammadovy úzkosti a obavy, když poselství ustala. Pokud by na začátku o zjeveních věděla jen Chadídža a Waraqa, nebyl by k obavám důvod, ale při veřejném vystupování v roli proroka ano. Až po několikaměsíční či možná několikaleté pauze se Muhammadovi ozval archanděl s ujištěním o Boží podpoře²⁹.

Obec věřících, která se kolem něho ustavila, tvořili převážně mladí muži, a to jak z nejvlivnějších mekkánských rodin, tak z rodů, které zde nehrály hlavní úlohu. Třetí skupinu příznivců pak tvořili lidé mimo rodový systém. Většinu z nich zřejmě přitahoval náboženský obsah. Muhammad v této době ještě neměl představy o uspořádání

¹⁷ súra 96:1 – 5.

¹⁸ srov. ISHÁQ, Ibn. *Život Prorokův*. In KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 14.

¹⁹ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 619.

²⁰ srov. ELIADE, M. – CULIANU I. P. *Slovník náboženství*. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 98.

²¹ srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K.. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 43 – 44.

²² srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 22.

²³ srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K.. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 44.

²⁴ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 619.

²⁵ srov. ELIADE, M. *O islame*. Bratislava: Agora, 2001, s. 16.

²⁶ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 620.

²⁷ srov. súra 74:1 – 7.

²⁸ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 620 – 621.

²⁹ srov. súra 93:3 – 5.

své obce³⁰ a výrokem „Není Boha kromě Boha“ chtěl své soukmenovce probudit, aby uctívali výhradně Al-Láha³¹.

Záhy se však projevil odpor. Muhammad byl veřejně urážen a napadán, jeho příznivci ostrakizováni uvnitř rodů. Panuje přesvědčení o obavách vládců Mekky, že nové náboženství zbaví Mekku jejího posvátného a poutního významu, zejména poutí ke Ka'abě. To Muhammad neměl v úmyslu, vystupoval však nepřátelsky vůči pohanským božstvům. Mekkánským požadavkům na začlenění některých z těchto božstev se Muhammad zpočátku nebránil (viz tzv. „satanské verše“, súra 53:20nn.), ale později tyto verše změnil, aby podtrhovaly monoteistické učení islámu. Odvolání „satanských veršů“ a krátce nato zjevené súry 112 a 109 představovaly konec kompromisů a totální rozchod s mekkánským pohanstvím a směřování k přísnému monoteismu³². Psal se rok 614 a Muhammada čekala cesta noční tmou.

Druhé mekkánské období

Reakce na sebe nenechala dlouho čekat. Na rody Muhammada a jeho přívrženců byl vyvíjen nátlak, aby se jich zřekli, čímž by přišli o ochranu. Napadnout příslušníka jiného rodu totiž znamenalo vystavit se krevní mstě. Muhammad byl proti takovému odpadlictví bezbranný, neboť moc hlavy rodu byla neomezená a proti jejímu rozhodnutí nebylo odvolání. Aby přečkali toto období pronásledování, vyslal v roce 615 ohrožené příznivce do Etiopie. Sám se mohl opřít o svůj rod, ačkoliv jeho členové se v té době muslimy nestali. Jeho strýcové Abú Tálíb a al-Abbás se postavili rozhodně na ochranu Muhammada. Mekkánští předáci se rozhodli izolovat rod Hášimovců od ostatních Kurajšovců. Většina rodů se k tomuto obchodnímu a pokrevnímu bojkotu připojila. Bojkot trval přibližně dva roky (616 – 618), ale svého cíle nedosáhl a v protihášimovské alianci se objevily trhliny. Jediným úspěchem byla skutečnost, že k Muhammadovi se nepřidali žádní další přívrženci. I s exulanty v Etiopii jich nyní nebylo víc než osmdesát³³.

Muhammadovi odpůrci v této době přecházejí od skepticismu a posměšků k polemikám a výhrůžkám. To ho nutí s nimi polemizovat, přinášet argumenty, rozvádět ideje, které byly v prvním období jen naznačeny³⁴. Mekkánští odpůrci po něm požadovali jako důkaz psanou knihu, zázraky, výstup na nebesa. Muhammad „poslušně“ snášel důkazy. Aby ukázal, že je skutečným poslem Božím, staví se do řady proroků, kteří byli

³⁰ srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 44.

³¹ srov. ELIADE, M. *O islame*. Bratislava: Agora, 2001, s. 18.

³² srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 44.

³³ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 26 – 27.

³⁴ srov. Tamtéž, s. 660.

před ním, setkali se s Bohem a přinesli svému lidu Knihu. Hovoří o Noem, Henochovi, Abrahámovi, Mojžíšovi, Máním, Janu Křtiteli a Ježíšovi. Bezpochyby byl v té době již alespoň Waraqou obeznámen s příběhy židovského a křesťanského Písma. Nakonec dal súrou 17 odpověď nevěřícím i svojí extatickou noční cestou a vystoupením na nebe (*mi'rádž*)³⁵. Zrod Proroka byl u konce. Jako by po pětileté bezútěšné noci plné pronásledování měl nastoupit úsvit. Místo toho přišly dva temné údery.

Třetí mekkánské období

Rok 619 znamenal sice ukončení bojkotu Hášimovců, ale Muhammada postihly osudové ztráty. Nejprve zemřel jeho ochránce, strýc Abú Tálíb, a v čele rodu stanul Abú Lahab, který se otevřeně postavil proti Muhammadovi a odmítl mu další podporu. Tím se ocitl v roli psance. Nedlouho poté zemřela Chadídža. Muhammad přišel o dvě životní opory a jeho situace se zhoršila. Šíření islámu bylo znemožněno, nikdo se k zavrženému Hášimovci nechtěl hlásit.

Muhammad procházel v tomto období krizí a podle znění súr z této doby byl (kromě opakování starých hrozeb, varování a slibů) neustále ubezpečován, že je veden Bohem. Hledal nové působiště, neboť věc islámu byla v Mekce mrtvá. Pokus o přesídlení do nedalekého Tá'ifu skončil Prorokovým vyhnáním a kamenováním. Poté se jeho situace doma ještě zhoršila. Mnoho vlivných mužů mu odmítlo ochranu, kterou nakonec našel u jednoho předáka rodu Nawfal, ovšem výměnou za slib, že nebude pokračovat v propagaci svého náboženství.

V roce 620 vešel Muhammad ve styk s některými předáky Jathribu, kteří v něm viděli muže, jenž může uspořádat poměry v jejich městě. O rok později se znovu sešel s představiteli většiny kmenů a rodů a uzavřel úmluvu. Jathrib ho přijme jako proroka, budou jej poslouchat a bránit před nepřáteli. Muhammad vyslal do města své přívržence, nejprve několik, aby získal informace, později tam odcházeli postupně další (obec v Mekce čítala nanejvýš sto padesát členů, z nichž určité sedmdesát přesídlilo, v Etiopii bylo dalších několik desítek příznivců). V Mekce tomu chtěli zabránit a usilovali mu o život. Jeden pokus o vraždu přestál, ale v noci před druhým pokusem tajně odešel z města v doprovodu Abú Bakra a jeho propuštěnce. Museli se několik dní skrývat před nepřáteli, až konečně dorazili do jathribské oázy.

To byla tzv. *hidžra*, slovo nesprávně překládané jako útěk. Ve skutečnosti je to více než emigrace, znamená přerušování kmenových i rodových svazků a vztahů a navázání

³⁵ srov. ELIADE, M. *O islame*. Bratislava: Agora, 2001, s. 20 – 23.

nových³⁶. Psalo se 24. září 622 a Muhammadovi konečně vysvitlo slunce. Začal věk islámu.

Medínské období

V Jathribu byl Muhammad postaven před nové úkoly. Celé údolí oázy bylo poznamenáno neustálými rozbroji mezi dvěma hlavními arabskými kmeny, do kterých byly zapleteny i tři kmeny židovské. Jathribští nepochybně znali ideu společnosti uspořádané na nadkmenovém principu, v jejímž čele stojí osoba náboženského charakteru. Protože přibližně polovinu obyvatelstva tvořily osoby židovské víry, byli obeznámeni i s principy monoteizmu.

Muhammad tedy musel vybudovat novou, pevně stmelenu obec muslimů (*umma*), ve které by byly překonány staré tradice a sváry. Jeho poselství nabývá obecnějšího významu. Už se neobrací jen na kmen Kurajšovců, ale na více kmenů a vlastně všechny Arabů. Jako Bůh poslal Abrahama, Mojžíše, Ježíše a další proroky k synům Izraele, tak poslal Muhammada k Arabům. Kromě dalšího rozpracování teologických prvků obsahují zjevení více předpisů k uspořádání společnosti.

Muhammad si počínal dozajista obratně a úspěšně. V prvních dvou letech vypracoval tzv. Medínskou ústavu zachovanou v jeho životopisech. Prosadil se jako rozhodce sporů a postupně začal hrát roli politického vůdce celé Medíny, ač ne všichni obyvatelé vyznávali islám.

Muhammad byl zklamán především tím, že židé nepřijali jeho výklad. Sám považoval své učení za totožné s tím, které hlásali starozákonní proroci i Ježíš. Židé naopak poukazovali na rozpory mezi Tenachem a Koránem a nepřijali ho jako proroka ani jeho poselství jako Boží. To se projevilo, jako ostatně vše v Prorokově životě, v obsahu zjevení, která výrazně mění postoj k židům. Styk se židy a křesťany ho vedl k tomu, aby si uvědomil odlišnost islámu od obou monoteistických náboženství.

Muhammadovou politikou se stalo především rozšíření nového náboženství na celou Arábii, v první řadě pak na Mekku. Protože slovem zde nic nezmohl, začal přepadávat mekkánské karavany. Vyprovokoval tak Mekku celkem ke čtyřem válkám (bitva u Badru 624, u Uhudu 625, tzv. „příkopová válka“ 627 a tažení na Mekku 630). Dne 11. ledna 630 vtáhlo muslimské vojsko bez odporu do Mekky. Muhammad nechal zničit všechny sochy bůžků v Ka'abě. Pomodlil se tam a potvrdil strážce svatyně a obřadníky v jejich úřadech.

³⁶ srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 49 – 53.

Také určil nový směr modlitby. Namísto k Jeruzalému se nyní muslimové při modlitbě obracejí směrem ke Ka'abě.

Po ovládnutí Mekky se pozice Proroka a islámu upevnila. Do Medíny proudila poselstva jednotlivých kmenů a měst a vstupovaly s ním do spojení, mnohé přijímaly islám. Muhammad organizoval život muslimské obce. V březnu 632 osobně vedl velkou pouť do Mekky. Krátce po návratu onemocněl a 8. června 632 zemřel³⁷. Muhammadova pozemská pouť se uzavřela, ale jeho dílo stálo teprve na jejím počátku.

1.2.2. Dílo - Šíření islámu a věrouky

Muhammad neustanovil svého nástupce, ale ještě před jeho pohřbem byl zvolen *chalífou* (náměstkem, následovníkem) Abú Bakr, otec jeho nejmilejší ženy Ájši. Tento schopný státník o dva roky později umírá. Nástupcem se stal Umar ibn al-Chattáb (634-644), tvůrce administrativního a vojenského zřízení už skutečné islámské říše³⁸. Tento výborný strateg dobyl Sýrii (636), o rok později padla Antiochie i sásánovská říše v Iráku, zbytek sásánovské říše v Persii a Egypt podlehl roku 642³⁹. Třetí *chalífa* Uthmán ibn Affán (644-656) z rodu Umajjovců, manžel dvou prorokových dcer, byl slabým vládcem a nakonec byl zavražděn. Chalífátu se ujal Muhammadův bratranec Alí, který ovšem od počátku zápasil s umajjovskou stranou vedenou Mu'áwíjou ibn Abí Sufjánem. Alí byl po rozkolu ve své straně zavražděn (661) a *chalífou* se stal Mu'áwíja, zakladatel první islámské dynastie Umajjovců vládnoucí do roku 750.

Území islámu dosáhlo velkého rozmachu. Za dvacet let po Alího smrti byla dobytá pobřežní severní Afrika až k Gibraltar, přes který se arabská vojska přeplavila v roce 711, obsadila celé Španělsko a podnikala výpravy do jižní Francie. Zastavil je až Karel Martell v bitvě u Poitiers roku 732. Na východě pronikli Arabové v sedmdesátých letech 7. století do Střední Asie a jejich říše se posunula až k čínské hranici. Na severu naopak nepostoupili do ruských stepí a zastavili se na Kavkazu. Během prvního století existence islámu se jim nepodařilo pokořit jen největšího nepřítele, Byzanc⁴⁰.

V samotné muslimské obci však mezitím došlo k rozkolu. První čtyři *chalífové* byli tzv. pravověrní, uznávaní všemi stranami. Již za života Alího se od něj oddělili nespokojenci (*chárídža*, odštěpenci) s jeho postupem při sporu s Mu'áwíjou. Po smrti Alího prohlásili jeho stoupenci (*ší'at Alí*, Alího strana) *chalífou* Alího syna Hasana.

³⁷ srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 54 – 80.

³⁸ srov. Tamtéž, s. 105 – 106.

³⁹ srov. ELIADE, M. *O islame*. Bratislava: Agora, 2001, s. 37.

⁴⁰ srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 108 – 110.

Mu'áwíja ho přesvědčil, aby abdikoval. Druhý Alího syn, Husajn, utrpěl v roce 680 v Iráku porážku, téměř celá jeho rodina byla zabita. To byla poslední možnost, jak sjednotit rozdělenou *ummu*.

Za třicet let po Muhammadově smrti byla islámská obec rozdělena na tři části a tak to zůstalo. Většinu tvoří *sunnité* podléhající zvolenému *chalífovi*, menšina *ší'itů* uznává následnickou linii posledního pravověrného *chalífy* Alího a *cháridža* uznává právo volby a odvolání *chalífy* pouze celou obcí. Každý z těchto směrů přispěl k rozvoji muslimské teologie, institucí i mystiky⁴¹. Ale to už jsme se dostali za obzor, ke kterému se nyní bude upínat náš zájem.

1.2.3. Muhammadův odkaz

Muhammad nebyl jediným člověkem své doby, jenž by se vydával za proroka. Muhammadovo dílo však přetrvalo věky a máme ho denně na očích. Muhammad sám nezanechal žádný spis. Všechna svá vidění měl v paměti a zapisovali je jiní, jak poznáme v kapitole o Koránu. Přestože poznal přímo i nepřímo židovství i křesťanství a některé prvky přejal a jiné podrobil kritice, zůstává nesporným, že jeho kazatelskou činnost a poslání nelze vysvětlit vnějšími vlivy. Svým učením o posledním soudu, kde člověk stane sám, bez ochrany kmenových a rodových svazků, poukázal na jejich překonanost a náboženskou marnost. Začlenil člověka do nového společenství, *ummy*. Tak vytvořil arabský národ a umožnil šíření společenství věřících mimo kmenové a etnické hranice.

Nedocenitelnou věc učinil i pro sebevědomí a kulturu tohoto národa. Tím, že jim zjevil Korán, a to v jazyce arabském, pozvedl své souvěrce na úroveň druhých dvou „národů Knihy“, tedy židů a křesťanů. Zároveň s tím kultivoval arabštinu jako liturgický a teologický jazyk⁴².

Muhammadovi se podařilo sjednotit roztržštěnou společnost a zajistit, aby byla schopná integrovat jak kočovníky, tak usedlíky. Při své činnosti si počínal překvapivě obratně a usilovně. V Medíně Muhammad také zvolil konečný název svého náboženství. V mekkánském období se v súrách používalo pojmenování *tazzakí* – spravedlnost a mravní čistota. V rané medínské době jsou pak přívrženci zvaní *mu'minún* – věřící. Po rozchodu s židy Muhammad prosazoval název *hanífíja* – od *haníf*, přívrženec monoteistické víry. Pravděpodobně v roce 624 pak obojí nahradil termíny *islám* – podrobení se Bohu,

⁴¹ srov. ELIADE, M. *O islame*. Bratislava: Agora, 2001, s. 38 - 39.

⁴² srov. Tamtéž, s. 31 – 33.

odevzdání se do Jeho vůle, a *muslim* – ten, kdo vyznává islám⁴³. Jathrib nese na jeho počest název *Madīnat an-Nabī* (Město Prorokovo), zkráceně Madīnat, česky Medína.

Význam Proroka zhodnotil při jeho pohřbu první *chalífa* Abú Bakr: „Pokud někdo uctívá Muhammada, Muhammad je mrtev, ale pokud někdo uctívá Boha, Muhammad je živý a neumírá“⁴⁴.

2. Posvátné spisy

Za svého života Muhammad neseptal žádné pojednání, přesto přivedl Araby mezi „lid Knihy“. Muhammadova zjevení, činy a jednání se tradovaly ústně, Prorokovi stoupenci je později zapisovali. Prorok sám činil zásadní rozdíl mezi tím, co mu bylo zjeveno, a co byly jeho vlastní výroky⁴⁵. V časovém odstupu po Muhammadově smrti vznikly na základě těchto dvou druhů Prorokových rčení dvě původně rovnocenné sbírky – Korán a Sunna⁴⁶. Pro naši práci je důležité seznámit se především s prvně jmenovanou.

2.1. Korán

Korán je nejposvátnější knihou islámu. Znalost jeho původu, vzniku, obsahu a uspořádání je nezbytným základem pro další úvahy a hledání odpovědí na jakékoliv otázky vážící se k problematice islámu. Pokud chceme mluvit o Koránu jako o Písmu, musíme si nejprve položit otázku (u vědomí našeho křesťanského předporozumění), zda vůbec je možné jakékoliv další zjevení Boží po Ježíši Kristu a zjevením biblickém nebo zda se tímto názorem pohybujeme na, či dokonce za hranou hereze.

Nejlépe nám odpoví sama Bible. Ona sama obsahuje přece univerzální pohledy a naděje. Bůh je podle ní stvořitelem všech lidí a celého světa, uzavřel skrze Noema smlouvu s celým lidstvem a chce spásu pro všechny lidi bez rozdílu, dokonce i nekřesťané mohou být ospravedlněni. Ať už se opíráme o list apoštola Pavla Římanům, Skutky nebo prolog Janova evangelia, můžeme vždy konstatovat jediné – Bůh je tu pro všechny lidi před Kristem i po Kristu. Nemůžeme přece vyloučit, že lidé minulosti či současnosti nezakoušejí Boha, že některým jedincům není dáno zvláštní charisma, nemůžeme vyloučit, že toto platí také pro Muhammada jako pokřesťanského proroka. Tím bychom popírali nikoliv výjimečnost či snad právo těchto lidí, ale omezovali bychom v základu samu

⁴³ srov. HRBEK, I. – PETRÁČEK, K. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967, s. 80.

⁴⁴ srov. ELIADE, M. *O islame*. Bratislava: Agora, 2001, s. 31.

⁴⁵ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 95 – 96.

⁴⁶ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 48 – 49.

všemohoucnost Boží, samotný základ naší vlastní víry, že Bůh se zjevil a slíbil spásu všem lidem.

Pakliže jsme schopni toto si přiznat, musíme jedním dechem konstatovat, že Muhammad nemá své poselství ze sebe, ale že je také slovem Božím⁴⁷.

Muslimové mají usnadněnou pozici v hledání „vlastních slov Božích“, neboť z jejich pohledu je Korán diktátem do posledního písmene a – dovolme si parafrázi sv. Jana – Slovo se stalo knihou. Dodnes přebývá mezi námi a pro šestinu lidstva je stále inspirativní a pomáhá mu k životu a jednání ve smyslu náboženském, mravním i právním⁴⁸.

Následující kapitoly nás seznámí postupně s obsahem a vznikem Koránu, jeho proměnami v čase, s používáním jazyka a vývojem jeho výpovědi. Nahlédněme tedy do jeho stránek.

2.1.1. Poselství Koránu

Základem učení Koránu je jedinnost Boží. Tato myšlenka je v Muhammadově učení obsažena od začátku. Bůh je tvůrce, který dává lidem mnoho dobrého a vede člověka na správnou cestu. Je všemohoucí, vševědoucí, předurčuje osudy, jedny vede k ztracení, jiné obdařuje milostí. Není zde ucelená teologie, nad systematičností dominuje prožitek a emoce. Neuvědomoval si Boha jako bytost a jeho oddělenost a odlišnost od světa, tak dobře známé z křesťanské teologie. Bůh je také soudcem při posledním soudu na konci světa. Eschatologický soud je druhou základní naukou islámu. Korán neřeší eschatologickou problematiku období mezi smrtí a zmrtvýchvstáním. Důraz je na tvůrčí moci Boží a na měřítcích soudu – víře a skutcích. Ani víra bez dobrých skutků, ani dobré skutky bez víry nevedou do ráje. Koránské představy o pekle i ráji jsou velmi obrazné a popisné.

Korán je nesporně ovlivněn židovstvím a křesťanstvím, ale tento vliv nelze přeceňovat. Nejvýznamnější je Muhammadovo vlastní zařazení do řady biblických proroků, přičemž mezi ně počítal i postavy, které proroky ve starozákonním smyslu nebyly (např. Mojžíš, Abraham). Kontinuita prorocké řady je v Koránu důležitá. Začíná Adamem a končí Muhammadem. Prorok ve funkci posla má lidem připomínat Boží všemohoucnost a jejich závislost na Jeho vůli. Někteří proroci konali zázraky, Muhammad tento dar neměl, jeho zázrakem je právě Korán. Ten je součástí jakési univerzální knihy, kde je vše, co chce Bůh lidstvu sdělit.

⁴⁷ srov. KÜNG, H. – ESS, J. van. *Křesťanství a islám*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 53 – 55.

⁴⁸ srov. Tamtéž, s. 56 – 61.

Biblické příběhy mají v Koránu svou zvláštní formu. Hlavním motivem je zdůraznění trestu za neuposlechnutí poselství, Muhammad neuplatňoval ani tak děj příběhu, jako jeho ponaučení sledující Prorokův teologický záměr.

Korán obsahuje řadu kultovních předpisů. Pevnou víru v Boha, plné spoléhání na Boha, modlitbu, almužnu, půst, zákazy ohledně jídla a pití. Důležitá je také etická a sociální otázka. Nejpodrobnější výklad etických zásad je v „islámském desateru“⁴⁹. Za jejich porušení nejsou ovšem v islámu žádné časné tresty, Bůh sám rozhodne až při posledním soudu⁵⁰.

2.1.2. Vznik Koránu

Ačkoliv je Korán plný Prorokových výroků, Muhammad není jejich autorem ani se za autora svých poselství nepovažoval. Sám o sobě prohlašoval, že pouze následuje to, co mu bylo vnuknuto⁵¹. Podle pravé víry je totiž Korán nestvořené slovo Boží, které existuje u Boha od věčnosti⁵².

Zpočátku své činnosti Muhammad udržoval seslaná zjevení pouze v paměti. Po celé mekkánské období byla paměť hlavním médiem pro jejich uchování, nicméně tím není vyloučen písemný záznam úryvků Prorokovými bližními. Jednoznačné zprávy o diktátu částí Koránu Muhammadem krátce po jejich zjevení jsou až z medínského období. Arabské písmo té doby bylo nedokonalé, nevyznačovalo krátké samohlásky, pro některé hlásky používalo stejný grafický symbol. Kromě oficiálních záznamů existovaly i části Koránu zaznamenávané různými jednotlivci. Psaní a čtení takových textů zůstávalo nejisté a recitace z paměti zůstávala hlavním a rozhodujícím měřítkem správného čtení. Jako by tu zaznívala parafráze apoštola Pavla⁵³. Muhammadovou smrtí komunikační proud mezi Bohem a člověkem jednou provždy skončil a stav zjevení byl považován za konečný. Vystala nutnost toto dědictví uchovat a uchránit ho od zkreslení či dokonce zániku.

2.1.3. Proměny Koránu v čase

V době Muhammadovy smrti již existoval jakýsi zárodek psaného Koránu. První popud k sestavení Koránu dal prvnímu *chalífovi* Abú Bakrovi roku 633 Umar, pozdější druhý *chalífa*. Pověření dostal bývalý Muhammadův sekretář Zajd ibn Thábid. Kromě jeho sbírky existovaly ještě čtyři kodexy celého Koránu, tedy všech Prorokových

⁴⁹ srov. súra 17:23 – 41.

⁵⁰ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 81 – 104.

⁵¹ srov. súra 46:9.

⁵² srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 44.

⁵³ srov. Ř 10,17.

zjevení. Tyto soubory byly také opisovány a těšily se autoritě a oblibě v různých částech arabského impéria. Lišily se četnými drobnými odchylkami ve čtení a významech různých slov, stejně jako v uspořádání kapitol⁵⁴.

Shodují se v tom, že Korán je sestaven ze 114 kapitol, zvaných *súry* (pouze ibn Mas'údův kodex měl o dvě nebo tři méně). Jednotlivé *súry* jsou odděleny záhlavím obsahujícím kromě pořadového čísla a názvu také období a pořadí, kdy byla zjevena. Součástí všech *súr*, kromě deváté, je tzv. *basmala* („Ve jménu Boha milosrdného, slitovného“). Pro praktické účely je Korán rozdělen na třicet zhruba stejně dlouhých částí pro usnadnění četby písma během postního měsíce ramadánu. Tyto mohou být dále děleny na poloviny a čtvrtiny. Existuje ještě členění na sedm částí, aby bylo usnadněno čtení během týdne.

Každá *súra* je tvořena jednotlivými menšími celky zvanými *ája* (zázračné znamení), což se překládá jako verš. Verše mají různou délku, od pár slov až po 15 řádků textu, celkem jich je 6 236 (podle oficiálního egyptského vydání z roku 1342 h./1923 n.l.). Jediné evropské spolehlivé vydání Koránu, Flügelovo, má vlastní dělení veršů, které nekoresponduje s žádnou z oficiálních muslimských škol⁵⁵.

Dosti vážné spory o správné čtení veršů během válečného tažení na Kavkaz vedly k rozhodnutí o konečném upevnění textu. Třetí *chalífa* Uthmán ustavil komisi, která měla celý Korán shromáždit a uspořádat do konečné podoby, která se měla stát jedinou platnou. Do čela komise byl jmenován Zajd ibn Thábit. Nepřekvapí proto, že základem práce byla právě jeho sbírka. Nedošlo ke srovnání s dalšími rozšířenými kompletními kodexy, pouze se porovnal Zajdův zápis s ústním zněním v podání znalců Koránu (Zajd byl ostatně jedním z nich), byl opsán a rozeslán do hlavních míst provincií islámského světa. Komise odvedla svoji práci poměrně rychle, mezi lety 651 až 656. Tento autorizovaný text Koránu je v odborné literatuře zván uthmánským textem nebo Vulgátou.

Uthmánská redakce dala Koránu podobu, jakou známe podnes. Stanovila jak počet *súr*, tak i počet veršů. Dala *súrá*m tituly a uspořádala je do nynějšího pořadí. Pořadí bylo určeno čistě mechanicky, podle délky *súr* – nejdelší byla dána na začátek a další pak řazeny podle ubývajícího počtu veršů nebo rozsahu stran. Ovšem jde pouze o přibližné řazení.

Nedokonalost arabského písma vedla k nejasnostem ohledně čtení samohlásek a členění diakritiky souhlásek. To ponoukalo k významovému různočtení některých částí

⁵⁴ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 64 – 68.

⁵⁵ srov. Tamtéž, s. 44 – 48.

Koránu. Na počátku osmého století našeho letopočtu byly učiněny kroky k odstranění těchto nedostatků. V desátém století bylo schváleno sedm možných způsobů přednášení Koránu, tzv. kanonických čtení⁵⁶. Ty jsou závazné dodnes⁵⁷. Většina islámského světa uznává jako kanonické oficiální egyptské vydání z roku 1342 h./1923 n.l.⁵⁸.

2.1.4. Jazyk a styl Koránu

Lze tedy doložitelně prohlásit, že text Koránu je velmi starý a autentický⁵⁹. Samotné slovo *Qur'án* znamená „přednášení“ nebo v soudobém významu „čtení“⁶⁰. Čteme dnes to, co Prorok přednášel? Jakým jazykem sděloval své poselství?

Arabština Muhammadovy doby byla roztržštěna na mnohost dialektů. Existoval však společný jazyk básníků (označovaný jako „koiné“ arabštiny) užívaný v poezii a srozumitelný všem Arabům. Nepochybně i Muhammad hovořil dialektem Kurajšovců. Pro svá sdělení nejspíše použil právě tohoto básnického jazyka, který byl uznáván jako jediný prostředek k vyjádření velkých vznešených myšlenek. Usnadňovalo to zároveň rozšiřování učení mezi ostatní Araby na trzích a poutích. Stopy dialektu v Koránu lze připisovat na vrub právě recitátorům Koránu.

Muhammad musel přiblížit starým jazykem nové myšlenky. Bylo nutno upravit významový posun známých slov (např. výraz *kalima*, tedy „slovo“, použil v Koránu ve významu Božího slova, logu, ve smyslu křesťanském), případně si slova vypůjčit z cizích jazyků, převážně starých křesťanských (semitské, etiopština, řečtina a perština – např. samotné *súra* ze syrského *súrtá*, „Písmo svaté“). To poněkud nabourává tradiční nauku o „arabském Koránu“. Někteří slova Prorok vytvořil zcela nová, zvláště na počátku svého vystoupení (*saqqar*, *zakkúm* atd), aby podpořil emoční účinek na své posluchače⁶¹.

Nesmíme ztrácet ze zřetele, že Korán je dílem určeným k přednášení. Muhammad chtěl působit výchovně, z toho důvodu se pro lepší zapamatování a vyšší důraz na nové učení často opakují stejné fráze, obraty či celá témata.

Pro Korán je charakteristický styl rýmované prózy, jakou nepoužívali ani tak básníci, jako spíše věštcí (*káhinové*). Nemusí dodržovat pravidelný rytmus ani plný rým, vystačí si s pouhou konsonancí nebo asonancí posledních hlásek. Vysoký stupeň této struktury vykazují především rané verše v nejstarších částech Koránu, verše z posledního

⁵⁶ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 66 – 70.

⁵⁷ srov. LAWRENCE, B. *O Koránu. Biografie*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA, 2007, s. 20.

⁵⁸ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 70.

⁵⁹ srov. Tamtéž, s. 72.

⁶⁰ srov. Tamtéž, s. 44.

⁶¹ srov. Tamtéž, s. 52 – 55.

mekkánského a z medínského období jsou již zcela prozaické, asonance nebo opakování tvoří jen konec verše nebo celého myšlenkového souboru. Celkově tvoří koránský styl jakousi samostatnou literární kategorii, jak je známe např. z prorockých knih Starého zákona.

Občas je použito refrénu (např. *súry* 55, 77, 11, 26, 27, 54), nejvhodněji k zarámování příběhů o prorocích, přesto skutečná strofická kompozice *súr* je spíše konstruktem badatelů, než skutečností. Jednotlivé části *súr* jsou nestejně dlouhé, navíc strofická forma byla v Arábii neznámá.

Velké kompoziční celky, které rozvíjejí základní ideu a graduji, se přesto v Koránu vyskytují, a to ve třetím mekkánském a v medínském období. Základem Koránu jsou však kratší pasáže nepřesahující 15 – 20 veršů, které odpovídají zřejmě jednotlivým zjevením. Později, snad již v pozdním mekkánském období, přistoupil Muhammad k jejich slučování do větších bloků. Vedle sebe se tak ocitly skupiny veršů zabývající se zcela jinou tematikou, což přispívá k pocitu neuspořádanosti Koránu, pokud ho čteme jako literární dílo.

Mezi Muhammadovy oblíbené stylistické prostředky patří přísahy připravující posluchače na následující výrok. Eschatologická líčení nezřídka uvozuje časovými větami („až“, „v den, kdy...“ atp.), která ve spojení s krátkými údernými verši patří k nejpůsobivějším. Ukázkovým příkladem je *súra* 81. Prorok si doslova liboval v metaforách a přirovnáních vzatých z běžného života, které přibližují jeho zvěst chápání jeho současníků (např. zaznamenávání činů v jakési účetní knize, váhy na dobré a zlé skutky apod.). Podobenství naopak užívá mnohem méně, vždy mají didaktickou funkci. Přímá řeč ve formě dialogu zastává dramatickou funkci, přičemž v některých částech není zřejmé, kdo je v tu chvíli mluvčím⁶².

Tyto literární a jazykové prvky se v Koránu v různé míře vyskytovaly v různých etapách Muhammadova působení.

1. mekkánské období

Súry tohoto období jsou poetické, úderné, plné výkřiků, přísah, napomenutí. Je z nich cítit hluboké zaujetí svěřeným posláním. Básnický styl převažuje, verše jsou rytmické, opakování téhož verše neunavuje, je začleněno do kontextu *súry*, vše je podtrženo bohatými obrazy. *Súry* jsou kratší a obsah i forma jsou v rovnováze a harmonii⁶³.

⁶² srov. Tamtéž, s. 52 – 62.

⁶³ srov. Tamtéž, s. 617.

2. mekkánské období

Krátká údernost súr prvního období se přetavuje do větších celků. Objevuje se jakési trojdílné kázání – první část sóry podá nové učení nebo výstrahu, které jsou ve druhé části podloženy mnoha příklady osudů bezbožných a nevěřících vypůjčenými z minulosti, třetí část opakuje začátek stejnými nebo podobnými slovy.

Vzletnost a vášeň prvního období byla nahrazena plynulejším zklidněním jazyka. Verše jsou delší, avšak udržují si estetickou působivost, též zásluhou vhodně volených obrazů a příměrů. Rýmy jsou monotónnější a udržované pouze gramatickou konsonancí. Množí se výroky uvozené slovem „Rci“, mizí přísahy. Promluva Boha k lidstvu je uvozena slovem „rci“, za kterým následují výroky v první osobě jednotného čísla, řídčeji v první osobě plurálu. S přílivem tzv. „krásných slov Božch“ užívá místo jména Alláh přídomek *ar-Rahmán*, Milosrdný. Súry končí stereotypními frázemi oslavujícími některou Boží vlastnost⁶⁴.

3. mekkánské období

Verše tohoto období přecházejí z poezie v prózu, drží si už jen asonanci. Jsou dlouhé, nerytmické. Jazyk je volný, plynulý. Mizí nejen dramatičnost účinku súr na posluchače, ale také mizí opis Boha jako *ar-Rahmán*. Místo rytmu a rýmu přebírají stereotypní obraty, které plní funkci oddělovačů jednotlivých tématických celků či myšlenek. Převahu získává rétorická stránka nad poetickou a Korán se stává více literaturou než kázáním⁶⁵.

Medínské období

Změna Koránu v jakýsi zákoník a návod k životu ve společenství se projevila i ve stavbě veršů. Ty jsou nyní dlouhé, zcela bez rytmu, asonance je bez estetického účinku. Opakují se stejné verše i celá témata. Tato opakování vzešla z nutnosti neustále vysvětlovat a upřesňovat vydaná nařízení. Uvozující „Rci“ je velmi časté, zdůrazňuje, že jde o rozhodnutí Boží. Nabádá k poslušnosti Prorokovi a ke konání liturgických úkonů. Objevují se nová slova, převážně převzatá od židů.

Súry jsou dlouhé a nepředstavují jednotné sevřené celky. Jsou sestaveny z kratších či delších zjevení sepsaných pod jeden titul, aniž by se přihlíželo k nějakému jednotčímu tématu či zákonitosti⁶⁶.

⁶⁴ srov. Tamtéž, s. 660.

⁶⁵ srov. Tamtéž, s. 691.

⁶⁶ srov. Tamtéž, s. 727 – 728.

Muslimové považují Korán za nenapodobitelný. Důvodem je božský původ této svaté knihy s poukazem, že žádný smrtelník nemůže něco takového vytvořit⁶⁷. Proto také překlady Koránu nejsou považovány za svaté písmo, byť dnes již nejsou zavrhovány, aby jeho obsahu mohli porozumět ti, kteří nevládnou arabštinou⁶⁸.

Evropané si mohli Korán přečíst poprvé ve dvanáctém století, kdy na popud clunyjského opata Petra Ctihodného pořídili překlad z arabštiny do latiny překladatelé tzv. toledské školy, jejichž skupinu řídili Petr z Toleda a později Robert z Kettonu⁶⁹. Z hlediska pravověrných muslimů ho ovšem četli a chápali špatně. Četli ho tedy sami muslimové jediným správným způsobem?

2.1.5. Exegeze

Pohled zvenčí by mohl vést k rychlému závěru, že výklad Koránu musí být tak nedělitelně jediný, jako je jediný Alláh. Otázka výkladu Koránu však stála v dějinách islámu v centru sporů po celá staletí, a lze říci, že je spornou dodnes. Exegeze neboli arabsky *tafsír* nepochybně vznikl z potřeby správně chápat složitý a často rozporuplný text. Obrazy a narážky v Koránu v měnící se společnosti postupně ztrácely srozumitelnost. Korán sám v sobě řešil protimluvy poukazem na zrušené a rušící verše⁷⁰, stejně jako významovou nejasnost textu⁷¹. Záhadou zůstávala tzv. „oddělená písmena“ na začátku některých súr.

Podstatné směry exegeze se ubíraly dvěma metodickými cestami. První brala za základ tradici, tzv. *hadíthy* (viz dále kapitola o Sunně), vlastně Muhammadovy komentáře, a výklady některých blízkých Prorokových druhů. Využívala starých příběhů a často se přikláněla k židovským i křesťanským zdrojům. Za vědecké platilo jen to, co bylo podepřeno tradicí. Důležité bylo svědecké podepření výroků (*isnád*). Vlastní úsudek je nepřijatelný, dokonce i kdyby dospěl ke správným závěrům. Vrcholem tradicionalistického *tafsíru* bylo dílo at-Tabarího (z. 923). Celkově lze říci, že tento směr je ve výkladu Koránu dosti nekritický.

Druhý směr užívá při výzkumu svědectví a legend osobní úsudek a uplatňuje racionalističtější a filologické hledisko. Příznačná je pro něj velká pestrost podle ideového proudu, ke kterému se vykladač Koránu hlásí. Az-Zamachšarí (z. 1144) jako příznivec *mu'tazily* vykládá Korán obrazně a symbolicky. Na podkladu řecké filozofie

⁶⁷ srov. Tamtéž, s. 62 – 63.

⁶⁸ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 33 – 34.

⁶⁹ srov. LAWRENCE, B. *O Koránu. Biografie*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA, 2007, s. 116 – 117.

⁷⁰ srov. súra 2:106.

⁷¹ srov. súra 3:7.

mu sekundoval ar-Rází (z. 1209) se svou spekulativní metodou. Oba tyto způsoby výkladu smiřuje al-Bajdáwí (z. 1291) zdůrazňující koránskou moudrost.

Tafsír je v islámské literatuře bohatě zastoupen. V moderní době se dočkal nového rozkvětu. Cesta muslimů k obrodě pod dojmem nadvlády a převahy Západu snad ve všech směrech vedla k návratu ke kořenům a ke Koránu. Egyptská *saláfija* z počátku 20. století zdůrazňuje nikoliv důvody zjevení každého verše, ale cílevědomou jednotu Koránu (např. al-Afghání, Rašíd Ridá). Nepovažuje zjevení a rozum za protikladné, ale doplňující se. Nebojí se zapojovat výsledky moderní vědy a poukazovat na jejich soulad s Koránem, a to až do scientistického extrému.

Prudká reakce se počátkem 50. let 20. století vzedmula proti Chalafuláhovu pokusu o rozbor Koránu jako literárního díla, praxi v moderní biblistice běžné. Kámil Husajn tvrdí, že Korán se obrací ke svědomí, hlubinám duše a k podvědomí, nikoliv k intelektu. Sajjid Ahmad Chán říká, že text byl zjeven přesně, ale v souladu s myšlenkovými horizonty tehdejších Arabů. Naproti tomu al-Mašriqí byl radikální a spojoval Korán s potřebami společnosti, ráj znamená nikoliv blaženost věřících po smrti, ale úplné ovládnutí světa islámem. Ghulám Parwez dospívá v koránské teologii k vizi nového uspořádání světa a eschatologii nahrazuje sociálním mýtem. Staví jen na Koránu a tradici odmítá.

Moderní exegeze se s tou tradiční rozchází v mnoha ohledech. Důraz se klade na zamýšlený význam, funkci, racionalitu, alegorii a méně běžné významy slov. Magie a zázraky se vylučují. Objevují se i pokusy o čistě psychologický výklad. Moderní *tafsír* tak často dochází k podobným závěrům jako evropská orientalistika a přibližuje se koncepcím soudobé biblistiky⁷².

Exegeze přispívá k dobré orientaci v obsahu a nauce náboženské víry, a také v jejich dějinách a vývoji. Pohledme na stručný přehled vývoje učení Koránu.

2.1.6. Teologická analýza

Srovnáme-li sůry Koránu podle toho, v jakém pořadí nejpravděpodobněji vznikly (bez ohledu na vložené části z jiných období v mnohých z nich), dostáváme oproti kanonickému uspořádání přeci jen ucelenější obraz vývoje Muhammadových kázání, sledu přesvědčení a náboženských představ.

Muslimové si prakticky již od počátku sami uvědomovali roztržitost posloupnosti koránských myšlenek v jeho uthmánské verzi. Existuje celá řada tradic o historických okolnostech, za nichž ke zjevením docházelo. Chronologie se vyvozovala

⁷² srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 34 – 46.

jak z dochovaných ústních podání, tak i z mnohdy velmi důvtipných srovnávacích spekulací. V oficiálním egyptském vydání z r. 1923 je v záhlaví každé súry uvedeno, po které súře byla seslána. Moderní kritika došla k ještě poněkud odlišnému řazení. Základní dělení na mekkánské a medínské období obohatil Nöldeke rozeznáním tří period uvnitř mekkánského období. Tohoto řazení se přidržuje i Ivan Hrbek (jehož překlad Koránu pro účely této práce používáme) s tím, že v prvním mekkánském období se odklání od Nöldekeho i Blachérova pořadí⁷³.

Vraťme se tedy již poněkoličkáte do začátku desátých let sedmého století.

1. mekkánské období

V devatenácti nejstarších súrách je již od začátku Korán nasycen vědomím přítomnosti Boha, který vše stvořil, vede člověka ke spáse a daruje mu rozličná dobrodiní. Přidávají se eschatologické obrazy zpodobněné v líčení katastrof na konci světa, posledního soudu a osudu lidí po něm.

Muhammad narazil na určitý odpor Mekkánců, proto v následujících dvanácti súrách varuje nevěřící a uvádí starší příběhy, jakož i tresty na onom světě.

Třetí skupinu tohoto období tvoří třináct súr, v nichž se odráží vliv sílicí opozice vůči novému učení, sílí varovné příběhy, tresty, hrozby peklem i sliby ráje. Objevuje se nejen zárodek kultu a organizace věřících, ale také etické příkazy a dvě vidění spojená s příchodem zjevení k Muhammadovi. Závěrečné súry obsahují hrubou definici nové víry, odmítají kompromis s nevěřícími.

Korán prvního mekkánského období je protkán výzvami k trpělivosti a službě Bohu. Opakuje se myšlenka zmrtvýchvstání a posledního soudu. K pohanství se staví zpočátku smířlivě, poté s postupnou kolísavou vehemencí velí k definitivnímu rozchodu s pohanstvím⁷⁴.

2. mekkánské období

Reakcí na rozchod byl sílicí tlak, který se projevil v obsahu súr. Muhammad musel zaujímat stanoviska na útoky a polemiky okolí, rozváděl myšlenky v prvním období jen naznačené, uvádí nové argumenty na obranu své víry.

V tomto ohni bylo vykováno dogma o jedinství Boží. Eschatologie ustupuje do pozadí. Jako by hrůzy pekla ztratily svou sílu. Namísto nich jsou uváděny příběhy starých proroků,

⁷³ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 76 – 80.

⁷⁴ srov. Tamtéž, s. 617.

kteří marně napomínali své národy. Ty stihl trest ještě na tomto světě. Také Muhammad se staví do řady těchto proroků.

Přesné okolnosti vzniku súr tohoto období nejsou známy, mnohé zmínky a náznaky jsou nejasné⁷⁵.

3. mekkánské období

Muhammadova situace v posledním mekkánském období byla drtivá. Súry obsahově navazují na předchozí období. Prorok volající na poušti opakuje a hromadí varovné příběhy z minulých časů. Povzbuzoval váhavé a bránil se před ostrými útoky nepřátel. Časté opakování stejných témat se dává do souvislosti s pokusy šířit učení mimo Mekku, zvláště do Tá'ifu a Jathribu.

Objevují se třídílná kázání. Eschatologie je překrývána zdůrazňováním boží jedinství, všemohoucnosti, dobrotivosti. V souvislosti s Muhammadovým smutkem nad marností a bezvýchodností vlastní situace vylézá do popředí absolutní determinismus, kdy Bůh vede i nechává zbloudit, koho chce, a změnit to není v lidských silách⁷⁶.

Dvaadvacet súr tohoto období uzavírá mekkánskou část Koránu. Jeho další obsah se změní stejně, jako došla proměny Muhammadova životní situace po hidžře.

Medínské období

Varovné zjevení Koránu hlásající nové učení o Bohu se v Jathribu mění v zákoník upravující vztahy v nově ustavené obci věřících i vztahy této obce k okolí. Obecné zaměření mekkánských zjevení se stáčí ke skupinám, a to jak k váhajícím vyznavačům nového náboženství, tak k beduinům či židům. Právě v polemice z židy Muhammad opustil snahu získat je pro své učení jako pokračovatel starozákonních proroků a islám se stává nezávislým náboženským systémem. Odvozuje svůj původ od Abrahama, ovšem nikoliv jako patriarchy, ale jako zakladatele monoteizmu (hanífizmu). Mění se i poměr ke křesťanství od velmi přátelského až k polemickému a k odmítnutí některých křesťanských dogmat. Zavádí se spousta předpisů, zákazů, práv a povinností, včetně základních „sloupů víry“.

O vzniku veršů a súr se dochovaly spolehlivější zprávy a z Koránu tak lze čerpat poznatky o životě prvotní *ummy*⁷⁷. Tyto zprávy se nám dochovaly právě ve druhém významném soupisu Muhammadových výroků, v Sunně.

⁷⁵ srov. Tamtéž, s. 660.

⁷⁶ srov. Tamtéž, s. 691.

⁷⁷ srov. Tamtéž, s. 727.

2.2.Sunna

Sunna znamená prostě zvyklost, obvyklé jednání. Pro téma naší práce zdánlivě nemá zásadní význam, přesto ji nemůžeme zcela opominout. Jedná se o sbírku vzorů daných Muhammadem, příkladů, jak provádět i základní povinnosti, v Koránu jen obecně zmíněné. Jedná se vlastně o živou tradici prvotní *ummy*, pro pozdější generace zachycenou písemně.

Jednotlivé zprávy se nazývají *hadíthy* (vyprávění, zpráva), přičemž každý *hadíth* je tvořen dvěma částmi. První obsahuje výčet těch, kteří zprávu předávali, než byla písemně zaznamenána, tzv. *isnád*, podepření. Druhá část obsahuje samotný vlastní text zprávy.

Hadíthů jsou desítky, možná stovky tisíc, o jejichž pravosti a věrohodnosti se vedou diskuze a spory již od počátku jejich shromažďování. Obecného uznání se dostalo šesti sbírkám *hadíthů* převážně ze třetího století *hidžry*. Nejvyšší autoritě se těší sbírky al-Buchářího a al-Hadžždžádže. *Ší'ité* uznávají svou vlastní sbírku obsahující jen podání, která se opírají se o autoritu Alího.

Sunna je tedy souborem zpráv o činech a výrociích Proroka a jeho druhů. *Hadíthy* jsou důležité nejen pro předávání mravně-etických ponaučení a výchovu, ale jsou dodnes citlivým bodem myšlení muslimské inteligence. Při dialogu s islámem je nutno mimo znalosti Koránu brát v úvahu právě i tuto písemně zachovanou tradici. Oporu, byť kritickou, lze v západní literatuře najít v díle I. Goldzihera, který se *sunně* a pravosti *hadíthů* věnoval⁷⁸.

Po tomto poněkud vyčerpávajícím přehledu je čas k vydechnutí. Udělejme si malý průlet nad tehdejším světem.

3. Exkurz

Při zkoumání otázky spjaté s historií nebo často jen při četbě pojednávající o historické epoše v určité oblasti, je dobré zasadit toto období do širšího kontextu událostí ve světě, stejně jako ucelit si obraz o úrovni poznání oné doby. Udělejme si tedy krátký exkurz.

V roce 570, kdy se pravděpodobně Muhammad narodil, tomu bylo necelých sto let od pádu říše západořímské (476 n.l.) a pouhých čtyřicet let od zániku jejích posledních

⁷⁸ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 47 – 57.

enkláv⁷⁹. Probíhalo stěhování národů, ukončené právě v době Muhammadova narození⁸⁰. Evropa stála na počátku středověku. Na troskách a hranicích bývalé římské říše se rozmohla říše Franků v Germánii a Galii⁸¹. Na jejím východním okraji se přibližně třicet let před Prorokovým narozením usadil kmen Čechů⁸². Do Panonie dorazili Avari a vytlačili Langobardy, kteří následně ovládli celou Itálii⁸³. Na počátku sedmého století se proti Avarům a Frankům sjednotily slovanské kmeny pod vedením kupce Sáma. V roce Muhammadovy smrti vybojovali Slované vítězství nad Franky v bitvě u Wogastisburgu⁸⁴. Na Pyrenejském poloostrově vznikla říše Vizigótů (507 – 711)⁸⁵.

Po částečném úpadku se opět vzchopila Byzantská říše a nakrátko dobyla na zanikající perské sásánovské říši (627) Arménii, Mezopotámii, Sýrii a Egypt⁸⁶. V severní Indii se na počátku sedmého století podařilo znovu sjednotit území bývalé říše Guptů, rozvrácené tureckými kmeny⁸⁷. Čína byla roku 589 sjednocena a v roce 618 nastoupila k moci nejslavnější a nejmocnější vládnoucí dynastie Čang⁸⁸.

Pohlédneme-li na dějiny křesťanství, spatříme několik bodů zásadních pro utváření západní společnosti. V časové posloupnosti se prvním významným bodem jeví založení kláštera na Monte Cassinu (529) Benediktem z Nursie a následném rozmachu mnišství⁸⁹. Podstatným pro další vývoj západního světa je vítězný zápas katolictví s ariánstvím, jehož důležitým předpokladem je přijetí katolické víry Franky⁹⁰. V období Muhammadova dozrávání seděl na Petrově stolci nepřehlédnutelný Řehoř I. Veliký (590 – 604), který vyslal misii do Anglie a položil základy k jejímu pokřesťanství⁹¹. V téže době již probíhala iroskotská misie na evropské pevnině (Columbán mladší z. 615, Gallus z. 640)⁹².

Vidíme, že postrománská Evropa nebyla v době zrodu islámu ani zdaleka křesťanská a ještě vřela čerstvým vymezením pozic nově přichozích národů. Zvenčí ani samo křesťanství nejevilo nerozbornou jednotu nauky. V jakém stavu se vlastně křesťanská víra nacházela? Jaké bylo základní učení vzhledem k tématu našeho zájmu? Bylo samo křesťanství na přelomu šestého a sedmého století jednotné v učení o Ježíši Kristu?

⁷⁹ srov. BAĎURA, B. A KOL. *ABC světových dějin*. Praha: Orbis, 1967, s. 153.

⁸⁰ srov. Tamtéž, s. 152.

⁸¹ srov. Tamtéž, s. 158.

⁸² srov. Tamtéž, s. 174.

⁸³ srov. Tamtéž, s. 160 – 161.

⁸⁴ srov. Tamtéž, s. 175.

⁸⁵ srov. Tamtéž, s. 162 – 163.

⁸⁶ srov. Tamtéž, s. 173.

⁸⁷ srov. Tamtéž, s. 191.

⁸⁸ srov. Tamtéž, s. 193.

⁸⁹ srov. FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 85.

⁹⁰ srov. Tamtéž, s. 99 – 100.

⁹¹ srov. Tamtéž, s. 106 – 107.

⁹² srov. Tamtéž, s. 105 – 106.

Právě tato nejednotnost v otázce osoby svého zakladatele vedla, spolu s dalšími spornými záležitostmi, císaře Konstantina v roce 325 ke svolání velkého synodu biskupů do Niceje. Zde bylo přijato vyznání víry, které odsoudilo Ariovo učení o stvořenosti a hierarchické podřízenosti Logu Otcí⁹³. Spory však neustávaly, zvláště kvůli nejasné terminologii. Tu se pokusili odstranit kappadočtí Otcové, nicméně druhý ekumenický koncil svolaný na rok 381 do Konstantinopole řešil problém paralelní s prvním koncilem. Tentokrát šlo o božství Ducha svatého. Z koncilu vzešlo tzv. nicejsko-cařihradské vyznání víry je platné dodnes. Stalo se jednotícím znakem křesťanů, zároveň v sobě skrývalo zárodek budoucího velkého schizmatu⁹⁴. První dva koncily ustavily trinitární dogma, které mimo jiné potvrzovalo božství Ježíše Krista. Přesto bylo nesporné, že Ježíš Nazaretský byl zároveň člověkem narozeným z ženy. Koho vlastně Ježíšova matka porodila, bylo tématem koncilu v Efezu v roce 431, v pořadí třetího ekumenického. Ten přiřkl Marii titul *Theotokos*, Bohorodička, přičemž odsoudil Nestoria a jeho termín *Christotokos*⁹⁵.

Další precizování christologického dogmatu se týkalo přirozeností a jejich postavení v Ježíši Kristu. Chalcedonský koncil v roce 451 uzavřel, že dvě přirozenosti, lidská a božská, jsou v jedné osobě Krista nesmíšeny a neproměněny⁹⁶. Dvě přirozenosti v Kristu byly potvrzeny 2. konstantinopolským koncilem v roce 553⁹⁷. Dogma samotné bylo završeno až na 3. konstantinopolském koncile v letech 680/681 učením o dvou vůlích a dvou energiích v Kristu⁹⁸. Stejně tak používání trinitárních pojmů kappadočanů *úsia* a *hypostase* se ustálilo teprve v době po Muhammadově smrti⁹⁹.

Tak bylo ještě před narozením Muhammada ustaven prakticky v plnosti jednotný názor na Krista Ježíše a jeho poslání. Přesto stále na okrajích Byzantské říše, a to nejen v blízkosti Arábie, byla velice rozšířena víra v učení Ariovo i Nestorovo, monofyzitské učení bylo usazeno i mezi arabskými kmeny. Z takovýchto pramenů poznával Muhammad kousek po kousku Ježíše a zanechal nám o tom svou zprávu.

⁹³ srov. JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Česká katolická charita 1990, s. 12 – 14.

⁹⁴ srov. Tamtéž, s. 16 – 17.

⁹⁵ srov. Tamtéž, s. 19 – 20.

⁹⁶ srov. Tamtéž, s. 22.

⁹⁷ srov. Tamtéž, s. 23 – 24.

⁹⁸ srov. Tamtéž, s. 25.

⁹⁹ srov. MÜLLER, G. L. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 448.

4. Ježíš v Koránu

Výchozí informace o jakémkoliv tématu v islámu je třeba čerpat ze základního zdrojového textu, Koránu. Následující řádky nás seznámí, s výskytem textů o Ježíšovi v Koránu, jejich chronologií a vývojem Muhammadova pochopení a uchopení Ježíšovy osoby a života. Teprve z tohoto poznání můžeme odvíjet pohled na pojetí Ježíše v islámu jako takovém. Odfiltrujme proto z textu svaté knihy islámu vše, co se Ježíše přímo netýká.

4.1. Výskyt

Pročítáme-li si Korán, nelze přehlédnout, že o Ježíši se mluví vždy s velkou úctou. Jsou mu dávány čestné přídomy jako Mesiáš, Syn Marie, Posel, Prorok, Služebník, Slovo, Duch Boží. Je zmíněn v patnácti súrách a devadesáti třech verších. Jméno Ježíš se vyskytuje celkem dvacet pětkrát. Arabská podoba jména Ježíš je Ísá, jehož etymologie je stále nejistá¹⁰⁰.

Ale tento suchý výčet nám nemůže podat obraz celku. Skrývá se za ním onen strhující příběh známý z Bible? Jak vypadá „evangelium podle Muhammada“?

4.2. „Evangelium“ podle Muhammada

Jak již bylo řečeno výše, Korán má specifický jazyk, zcela odlišný od jazyka a literárního pojetí Nového zákona. Rovněž jednotlivé súry jsou výsledkem extatických zjevení a nepředstavují teologicky reflektovaný celek. Přidáme-li k tomu způsob ustavení kánonu Koránu, byla by logicky, chronologicky a teologicky ucelená zpráva o Ježíšově životě, působení a díle rovna obrovskému shluku náhod nebo zázraku. Takto nám spíše než záměr Boží zůstává poněkud utajen Ježíš samotný.

4.2.1. Kanonická zpráva o Ježíšovi

Pokud budeme vybírat pouze verše týkající se Ježíše z Koránu podle uthmánské redakce, získáme sice úctyhodně dlouhý text, který však nebude nijak navazovat (s výjimkou veršů jdoucích po sobě v jednotlivých súrách) ani nám nedá nahlédnout nějaký záměr. Stejně jako jsou uzavřenými celky jednotlivé súry, jeví se nám i zmínky o Ježíšovi uzavřené, nenavazující a nepřesahující mezi súrami. Sestavením takto vybraných vět do souvislého textu dostaneme zcela nesouvislý útvar.

¹⁰⁰ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s 16 – 18.

Můžeme zaregistrovat některá opakování. Většina z nich je součástí stupňování důrazu v průběhu jednotlivých súr. Za pozornost stojí od sebe vzdálené dvojí vyprávění o Ježíšově početí a narození, pocházející ze súr 3 a 19¹⁰¹.

Z takto sebraného materiálu je zřejmé, že zvěst o Ježíšovi vůbec není hybným tématem Koránu ani islámu. Lze vůbec vysledovat nějaký vývoj Muhammadova postoje k Ježíšovi?

4.2.2. *Chronologický vývoj postoje Muhammada k Ježíšovi*

Zásadou výsledků práce literární kritiky můžeme seřadit jednotlivé súry v pořadí, jak velice pravděpodobně vznikaly. Vybereme-li nyní verše týkající se Ježíše, začíná se nám zjevovat jeho zařazení v Koránu v jiném světle. Částečně začíná vystupovat onen ztracený příběh (viz Příloha 1). V textu Koránu se propojuje příběh Ježíšův a Muhammadův.

1. mekkánské období

Rozbor veršů o Ježíšovi v prvním mekkánském období je jednoduchý. Toto údobí Muhammadova působení bylo krátké, překvapivé, extatické, zaměřené na jediného Boha, plné varování. V súrách tohoto období není o Ježíšovi žádná zmínka, z biblických postav najdeme pouze ojedinělé narážky na Mojžíše, Abraháma a Faraona.

Toto „opomenutí“ svých předchůdců odpovídá novosti a výlučnosti Muhammadova zjevení pro malou uzavřenou skupinu v Mekce¹⁰².

2. mekkánské období

Následně dynamika postoje oponentů donutila Muhammad hledat oporu pro své výroky vně mekkánské komunity. Stejně jako se mění prostředí či jazyk zjevení, mění se i osoby vystupující ve varovných příbězích. Z časového hlediska narážíme v súře 19 poprvé na novozákonní postavy.

Jako bychom slyšeli ozvěnu evangelia podle Lukáše. Prvních patnáct veršů připomíná kněze Zachariáše, jemuž posel Boží oznámí narození syna, Jana Křtitele (v Koránu zván *Jahjá*), Zachariášovy pochybnosti, Boží znamení ztráty řeči, stejně jako výzvu k oslavení Boha po narození. Janu Křtitel je pak vyzdvižen jako příklad bohabojnosti a odměny za tento postoj¹⁰³.

¹⁰¹ súra 3:37/42 – 42/47; 19:16 – 35/34.

¹⁰² srov. kap. 2.2.1.

¹⁰³ srov. súra 19:2 – 15; srov. L 1, 5 – 25, L 1, 59 – 80.

Plynule navazuje výzva k připomenutí Marie a Zvěstování. Verše jsou krátké a posouvají děj velmi rychle kupředu, k první koránské zprávě o Ježíšově narození¹⁰⁴. Text sleduje jinou linku než kanonické znění Nového zákona. Verše 23 – 32 jsou paralelní s apokryfním Pseudo-Matoušovým evangeliem¹⁰⁵. Ježíš je zde představen coby divotvůrce hned od prvních okamžiků své pozemské pouti. Následující verše 35 – 41 ukazují další odklon od evangelijního poselství. Jsou zřejmě dodatkem z pozdější doby, kdy se Muhammad už vymezoval vůči křesťanskému dogmatu o Ježíšově Božím synovství¹⁰⁶. Také súra 43 opakuje tezi o Ježíšovi jako pouhém služebníkovi Božím¹⁰⁷. Súra 23 uvádí Ježíše a jeho matku Marii jako znamení Boží¹⁰⁸. Poslední zmínka o Ježíšovi v jediném z veršů sóry 21 je pak stručným a výstižným shrnutím Ježíšova původu a úkolu v Muhammadově porozumění. Panna počala z Božího ducha a porodila syna jako znamení pro lidstvo, přičemž sama se stala také takovým znamením¹⁰⁹.

3. mekkánské období

V súrách třetího mekkánského období najdeme jen dvě zmínky Ježíšova jména, přičemž oba verše zdůrazňují vedení Boží všech dřívějších proroků¹¹⁰ a upevňují Muhammadovo zařazení v jejich posloupnosti¹¹¹. Z hlediska christologie řadí Ježíše mezi významné proroky, aniž by se však jeho podstatou, skutky, či jejich dopady pro člověka jakkoliv zaobíraly.

Medínské období

Hned první súra medínského období zmiňuje Ježíše třikrát během Muhammadovy polemiky s Židy. Dva verše zdůrazňují, že Ježíš je syn Marie a zároveň je podpořen a posílen Duchem svatým. Třetí opakuje tezi známou z třetího mekkánského období¹¹².

Jako by se trojka stala předvěstí skutečnosti, že největší pozornost Ježíši věnuje třetí súra Koránu. Začíná druhou (abychom hře s číslovkami učinili zadost) koránskou zprávou o Zvěstování a Ježíšově narození. Od zprávy z druhého mekkánského období se liší osobou zvěstovatele (předtím Duch, nyní anděl) i obsahem oznámení. Dítě, jež se má narodit,

¹⁰⁴ srov. súra 19:16 – 22.

¹⁰⁵ srov. súra 19:23 – 32; srov. Pseudo-Matoušovo evangelium. In *Novozákonní apokryfy I., Neznámá evangelia*. DUS, J. A. – POKORNÝ, P. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 302.

¹⁰⁶ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 675.

¹⁰⁷ srov. súra 43:57 – 65.

¹⁰⁸ srov. súra 23:52/50.

¹⁰⁹ srov. súra 21:91.

¹¹⁰ srov. súra 42:11/13; 6:85.

¹¹¹ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 713 a 724.

¹¹² srov. súra 2:81/87; 2:130/136 a 2:253/254; srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 732 a 736.

je Slovo přicházející od Boha a Mesiáš. Nechybí odkaz na apokryfní evangelia o jeho schopnosti mluvit již jako novorozeně¹¹³ nebo oživovat hliněné ptáčky¹¹⁴, což je řazeno mezi zázraky potvrzující pravost proroka. Korán ovšem uvádí, že to dělal „z dovolení Božího“¹¹⁵ a že tedy zázrak nekonal Ježíš, ale Bůh¹¹⁶. Další verše jsou rekapitulací evangelia v kostce: Ježíš přišel potvrdit Tóru, radí k uctívání Boha, přijímá k sobě apoštoly. Proti němu jsou strojeny blíže neurčené úklady a Bůh mu sděluje, že ho vezme k sobě a očistí ho. Zazní i zaslíbení, že ty, kteří Ježíše následovali, učiní vyššími v den zmrtvýchvstání, kdy nastane Soud¹¹⁷. Následujícím veršem se nese ozvěna apoštola Pavla, když dává Ježíše před Bohem na roveň Adamovi¹¹⁸.

Muhammad opět zdůrazňuje své právoplatné zařazení mezi Boží proroky. Odvolává se na Ježíšova slova, že po něm přijde posel jménem Ahmad, tj. slavený, chválený. Tento verš súry 61 zřejmě odkazuje na Evangelium dle Jana, kde Ježíš slibuje, že pošle přímluvce, utěšitele (*Paraklétos*). V západní vědě převládá názor, že došlo k záměně za slovo *periklýtos*, (slavený, chválený), zatímco pro muslimské exegety má stěžejní teologický význam jakožto důkaz o zvěstování příchodu Muhammada, posledního z proroků¹¹⁹.

Další verš nabádá věřící, aby byli pomocníky Božími, tak jako Ježíš a apoštolové. Zdůrazňuje, že ti, kdo uvěří, mají Boží podporu¹²⁰. Vyzdvihuje tak zároveň tehdejší Muhammadovy medínské přívržence, jejichž oficiální název byl „pomocníci“¹²¹. Ruku v ruce s tím šlo zřejmě i upevnění prorokovy pozice.

Jediný verš súry 57 zmiňující Ježíše, je pravděpodobně složený ze dvou časově odlišných výroků. Kladně hodnotí, jak Ježíš obdržel od Boha Evangelium a ti, kdo ho následují, jsou vnitřně mírní a milosrdní. Náhlý výpad proti křesťanům odsuzuje množství jako novotu nenařízenou Bohem a konstatuje, že ne všichni, kdo uvěří, dodržují Boží ustanovení¹²².

¹¹³ srov. súra 3:37/42 – 43/48; srov. Pseudo-Matoušovo evangelium. In *Novozákonní apokryfy I., Neznámá evangelia*. DUS, J. A. – POKORNÝ, P. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 301 – 302.

¹¹⁴ srov. Pseudo-Tomášovo evangelium, II, 1 - 4. In *Novozákonní apokryfy I., Neznámá evangelia*. DUS, J. A. – POKORNÝ, P. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 275 – 276.

¹¹⁵ srov. súra 3:43/49

¹¹⁶ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 745.

¹¹⁷ srov. súra 3:44/50 – 51/58.

¹¹⁸ srov. súra 3:53/59; srov. Ř 5, 12 – 27; 1K 15, 35 – 45.

¹¹⁹ srov. súra 61:6; srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 748.

¹²⁰ srov. súra 61:14.

¹²¹ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 749.

¹²² srov. súra 57:27; srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 749 – 750.

Christologicky velmi důležité jsou čtyři verše (pět dle egyptského kánonu) súry 4. Začíná nenápadně jakýmsi přívěskem k předchozím veršům z polemiky s židy, kdy brání Marii před obviněním z cizoložství¹²³. Polemika pokračuje konstatováním, že židé Ježíše nezabili, ale „jen se jim tak zdálo“¹²⁴. Výklad tohoto obratu není jednotný. Může vycházet z Basilidova gnostického názoru, že místo Ježíše byl ukřižován Šimon z Kyrény¹²⁵. Možný je také výklad, podle kterého někdo vzal na sebe dočasně Ježíšovu podobu¹²⁶, jak se domníval též perský učitel Mání¹²⁷. Zvláště tato myšlenka byla přijata mnoha muslimskými autory, např. Bajdávím nebo Tabarím. Ještě v jiném smyslu tuto pasáž interpretuje Parrinder¹²⁸. Verš 156/158 uzavírá, že Ježíš byl vzat k Bohu, a to v kontextu předchozího verše jako živý¹²⁹.

Následuje další dvojznačný verš o uvěření v Ježíše předtím, než zemře. Není jasné, zda jde o smrt věřícího, nebo Ježíšovu (vždyť podle Koránu Ježíš stále žije¹³⁰). Snad Muhammad míní, že každý před koncem věků nakonec v Ježíše uvěří. Verš končí náznakem eschatologie, dle které Ježíš bude svědkem v den zmrtvýchvstání.

Další dva verše jsou významné pro pochopení postoje muslimů ke křesťanství. Odsuzují učení o Boží Trojici, neboť Bůh je jediný. Odmítají potřebu jiného ochránce kromě Boha a zdůrazňují, že být služebníkem Božím nezahanbuje ani anděly, ani Mesiáše¹³¹.

Po krátkém zdůraznění smluv božích se všemi proroky v súře 33 se s jistým časovým odstupem v súře 9 Muhammad věnuje soužití muslimů s nevěřícími a naznačuje definitivní rozchod s nimi. Dva verše se opět kriticky staví proti křesťanům. Nejprve říká, že tvrzení o Božím synovství kohokoliv je lež, poté odmítá jakékoliv přidružování k Bohu, ať už Mesiáše, mnichů nebo učenců¹³².

Pátou súrou vyvrcholilo nejen seslání Koránu, ale také teologický spor s křesťanstvím. Nejprve opakuje, že Mesiáš není Bůh, ale jedním dechem potvrzuje, že je u Boha živý on i jeho matka Marie¹³³. O pár veršů dále připomíná Ježíšovo poslání potvrdit Tóru

¹²³ srov. súra 4:155/156.

¹²⁴ súra 4:156/157.

¹²⁵ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 110.

¹²⁶ srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 754 - 755.

¹²⁷ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 110 – 111.

¹²⁸ srov. Tamtéž, s. 119 – 121.

¹²⁹ srov. súra 4:156/158

¹³⁰ srov. súra 5:19.

¹³¹ srov. súra 4:169/171 – 170/172; srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 755.

¹³² srov. súra 9:30 – 31; srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 771.

¹³³ srov. súra 5:19/17.

Božím evangeliem¹³⁴. Delší blok veršů znovu napadá učení o Mesiášově božství a Trojici¹³⁵.

Následuje odstavec devíti veršů, kde lze rozlišit tři témata. První dva z veršů¹³⁶ shrnují Ježíšovy zázraky. Mluvení v kolébce¹³⁷ a oživení hliněných ptáků¹³⁸, uzdravení slepého, malomocného, oživování mrtvých¹³⁹. Zdůrazňuje, že všechny tyto zázraky, stejně jako ochránění Ježíše před těmi, kdo mu neuvěřili¹⁴⁰, jsou výslovně činem Božím. Pět následujících veršů se týká apoštolů, jejich víry a požadavku na nebeský pokrm. Varuje, že kdo pozře z tohoto stolu a stejně neuvěří, stane před trestem Božím. Zřejmě se tu jedná o jakési povědomí o Poslední večeři¹⁴¹. Poslední tři z veršů opět útočí na trojiční učení (ovšem v koránské podobě rodiny Bůh, Marie, Ježíš) a dokládají ústy Ježíšovými, že Bůh je jediný, vševědoucí, vševidoucí, ale i mocný odpuštění¹⁴².

Uvedený výtah ze stránek Koránu dokládá, že vývoj Muhammadova postoje k Ježíšovi (a jeho následovníkům) se odvíjel od okamžité situace a potřeb Proroka a prvotní *ummy*. Ježíšův obraz je podřízen potvrzení Muhammadovy pravosti zařazením o posloupnosti proroků, jako sebeobrana (Ježíš dělal dokonce zázraky, stejně mu neuvěřili), jako varování a jako potvrzení důsledného monoteismu. Přehled podává Příloha 2.

Z textu vyvstávají především dva jasné postoje Muhammada vůči Ježíšovi. Zaprvé nesmírná úcta k němu jako prorokovi Božím schopného zázraků a hlásajícího Boží slovo, na druhou stranu pak popírání jeho rovnosti Bohu navzdory nespornému početí Božím duchem. Tento rozpor by tedy měl pronikat i pojetím Ježíše v islámu v průběhu dějin, stejně tak by měl ovlivňovat i postoj muslimů ke křesťanům. A stejně tak by se měl odrážet také v dialogu těchto dvou světových náboženství.

¹³⁴ srov. súra 5:50/46.

¹³⁵ srov. súra 5:76/72 – 82/79.

¹³⁶ srov. súra 5:109/110 – 110/110.

¹³⁷ srov. Pseudo-Matoušovo evangelium. In *Novozákonní apokryfy I., Neznámá evangelia*. DUS, J. A. – POKORNÝ, P. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 301 – 302.

¹³⁸ srov. Pseudo-Tomášovo evangelium, II, 1 - 4. In *Novozákonní apokryfy I., Neznámá evangelia*. DUS, J. A. – POKORNÝ, P. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 275 – 276.

¹³⁹ srov. např. Mt 8,1 – 4; 9,27 – 31; 20, 29 – 34; Mk 1, 40 – 45; Mt 9, 18 – 26.

¹⁴⁰ srov. L 4, 28 – 30.

¹⁴¹ srov. súra 5:111 – 115; srov. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, I. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 778.

¹⁴² srov. súra 5:116 – 118.

5. Ježíš v islámu

Chceme-li se dozvědět něco o tom, jak nějakou skutečnost chápe někdo druhý, musíme jeho sdělení dříve nebo později konfrontovat s vlastním pojetím. V opačném případě zůstaneme jen u shromažďování suchých výčtů, které neponesou žádné plody. Porovnání vzbuzuje otázky, nutí k zamyšlení, umožňuje vzájemné poznání¹⁴³. V rozhovoru člověk vždy vychází ze své „pravdy“, neměl by ji tedy předem zahazovat v jakési falešné rovnosti, která vždy determinuje a snižuje i druhou stranu¹⁴⁴.

Aby měla možnost vyvstat případná vývojová linie chápání Ježíše v islámu, vyjdeme ze základů obou náboženství. Poté přeneseme pozornost na některé důležité momenty týkající se vnějších vlivů, jako byla reconquista, i vnitřních procesů v islámu samotném, jež se projevíly vznikem sekt a mystických hnutí. Nelze pominout ani pohyb v moderní době, snahy o pochopení křesťanského pojetí, či přímo odvrácení od tradičního islámského vidění. Toto stručné shrnutí nám může poskytnout odrazový můstek k závěrečnému ujasnění odpovědí.

5.1. Vyznání Ježíše

Dialog mezi náboženstvími je o víře, o učení, kterému věříme. „Věřím“ je dobré východisko pro utříbení pohledu obou stran na předmět naší práce. Nejprve pohlédneme na „islámského“ Ježíše pod drobnohledem křesťanského Vyznání víry a všimneme si shodných i rozdílných pohledů, poté přesuneme pozornost k dalším obměnám pohledu muslimů na Ježíše až do dnešních dnů. Na základě shrnutí poznatků této kapitoly již můžeme činit některé závěry.

5.1.1. Věřím v Ježíše Krista

Korán a islám ctí Ježíše. Pokud zbožný muslim vysloví jeho jméno, dodá k němu: „Mír a požehnání s ním.“ Také počet veršů zmiňujících Ježíše přímo nebo dotýkajících se jeho života je úctyhodný¹⁴⁵. Korán nepochybuje o jeho existenci ani o pravdivosti jeho kázání. Tuto pravdu, již dostal Ježíš od Boha jako poselství lidem, nazývá Korán

¹⁴³ srov. BOUBLÍK, V. *Teologie mimokřesťanských náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 356.

¹⁴⁴ srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Křesťanství a ostatní náboženství*. Praha: Krystal OP, 1999, s. 55 – 56.

¹⁴⁵ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 18 – 21.

evangeliem (*Indžil*), které potvrzovalo Mojžíše a Tóru (*Tawráh*). Podrobněji o pojetí evangelia pojednává Parrinder¹⁴⁶.

Výčet titulů, které Korán Ježíšovi připisuje, je delší než u jakékoliv jiné postavy z dřívějších dob. Tato přízviska nás budou provázet mnohými z následujících výroků *Creda*, přičemž mnoho z nich je alespoň na první pohled shodných s christologickými tituly známými ze systematické teologie. Avšak hned první z nich, Mesiáš (*Masíh*), tedy Kristus, položí základy zdi neporozumění mezi křesťany a muslimy. Je třeba říci, že koránský titul Mesiáš nemá žádnou souvislost s jeho biblickým významem. V samotném islámu je řada výkladů tohoto jména. Častý je názor, že jde o prosté přízvisko nebo příjmení Ježíše. Jiný názor se přiklání ke skutečnému pomazání Ježíše skrze požehnání Bohem. Moderní perský autor tvrdí, že dosáhnout důstojnosti titulu Mesiáš může jen ten, kdo sloužil lidstvu více než ostatní a vydal za ně sebe samého¹⁴⁷. Mesiáš v Koránu stojí vedle jména služebník a Ježíš sám se tak označuje¹⁴⁸. Slovo služebník (*abd*) se používá pouze ve spojitosti s Bohem. Výrazem *abd* nemůže být označen člověk sloužící jinému člověku, ale pouze člověk nebo bytost sloužící Bohu, zcela mu odevzdaná. Ježíš je takto vykreslen jakožto člověk plně náležící Bohu. Arabské *abd* je totožné s hebrejským *ebed*, jak nám jej ve své Písni o Hospodinově služebníku (*ebed Jahve*) předkládá Deuteroizaiáš a jak tohoto trpícího služebníka identifikovali s Mesiášem již raní křesťané¹⁴⁹.

Mnoho dnešních křesťanů a ateistů také k Ježíšovi přiřazuje Kristus jako příjmení, nikoliv jako označení Ježíšova titulu a funkce¹⁵⁰. Jeho význam a úkol jakožto Vykupitele a Spasitele přitom hraje v křesťanství zásadní eschatologickou roli a oddělit člověka Ježíše od díla či funkce Krista nelze. Islám naproti tomu nezná pojem dějin spásy, natož spásy skrze utrpení. Náboženské dějiny jsou posloupností prohlubujících se profesí¹⁵¹.

Proroci mají v Koránu důležité místo. Pojetí proroka (*nábi*) je však jiné než biblické. Prorok má přinášet boží pokyny, jak žít, varovat pro případ neuposlechnutí, odhalovat Boží tajemství. Potvrzením proroka je schopnost konat zázraky, která však skrze něj činí Bůh. Největší proroci, mezi které je řazen Ježíš, přinesli lidem knihu božského zjevení. Korán nečiní mezi proroky rozdíl, přesto uvádí šest proroků se zvláštními tituly, ten Ježíšův zní

¹⁴⁶ srov. Tamtéž, str. 142 – 151.

¹⁴⁷ srov. Tamtéž, str. 30 – 33.

¹⁴⁸ např. súra 4:170/172, 19:31/30, 43:57 – 61.

¹⁴⁹ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 34 – 21; Sk 3, 13.

¹⁵⁰ srov. RATZINGER, J. *Úvod do křesťanství: Výklad apoštolského vyznání víry*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 141 – 142.

¹⁵¹ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 232.

„Duch Boží“ (*Rúh Alláh*). Ježíš je „znamení pro všechny bytosti“¹⁵². Profesor Husajní říká, že Ježíš je prorok jedinečného druhu. Pohled na proroctví je v islámu podmíněn Muhammadovým pohledem na vlastní poslání a návazností zjevení Božího slova¹⁵³.

K prorokům se váže také titul posel (*rasúl*), často v Koránu dávaný do souvislosti i s Ježíšem. Odlišit posla a proroka je někdy těžké. Korán přiznává každé společnosti posla jako součást obecného zjevení Boha, které je však odlišné od zvláštních nebo prorockých zjevení. Obecně lze říci, že každý prorok je posel, ale ne každý posel je prorokem¹⁵⁴.

První z dvanácti výroků apoštolského vyznání víry o Kristu Ježíši přináší dvojí startovací čáru mezináboženského dialogu. Soulad spočívá v uznání existence Ježíše z Nazaretu a vysoké úcty k němu, rozpor naopak přichází z pojetí zdroje této úcty. Pro muslimy je člověkem, Božím poslem a prorokem, pro křesťany člověkem a zároveň vtělením jedné z božských osob.

5.1.2. Syna jeho jediného

Vyznání Ježíše z Nazaretu jako Božího Syna, vtělení druhé Božské osoby, je jedním z ústředních křesťanských dogmat, stejně jako historická osobnost Ježíše Krista je středem víry. Zde se pravděpodobně nachází úhelný kámen celého dialogu mezi křesťanstvím a islámem.

Přihlížíme-li k jednotlivým veršům vytrženým z kontextu celého učení Koránu a Bible, můžeme najít zdánlivé podobnosti – k Marii přichází od Boha Slovo, jehož jméno je Mesiáš, Ježíš¹⁵⁵. Touha po dialogu zde však může svést k synkretizaci jednotlivostí, které neodrážejí skutečné pojetí každé ze stran a vzájemné pochopení spíše znemožňují. Místo hledání souladu na společném základu se může dojít pouze k teologizujícím třenicím o detailech, přičemž podstata zůstane zcela mimo pozornost. Čistě křesťanská interpretace zakryje, co Korán skutečně říká. On sám dává odpověď k pojetí Ježíšovy přirozenosti v súrách 2. mekkánského a medínského období. Najdeme v nich jasné vymezení proti možnosti, že by Bůh měl syna¹⁵⁶. Celou tematiku Božího synovství si pro pochopení rozdělme na dva okruhy – Ježíšův původ a Ježíšovu podstatu.

¹⁵² súra 21:91.

¹⁵³ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 37 – 42.

¹⁵⁴ srov. Tamtéž, s. 42 – 45.

¹⁵⁵ srov. např. súra 3:40/45; srov. J 1,1; srov. J 1,14.

¹⁵⁶ srov. súra 19:36/35, 19:93/92 – 94/93, 10:69/68, toto jsou tři jasné odkazy. Dále srov. 4:169/171, 5:19/17, 5:76/72, 5:116.

Zásadním christologickým titulem je Logos – Slovo. Výrazu Slovo (*kalima*) užívá i Korán taktéž v souvislosti s Ježíšovým původem¹⁵⁷. Smyslem koránského obratu „Slovo Boží vložené do Marie“ je zdůraznění jedinečnosti Boží potence. Jemu stačí říci: „Budiž!“ a stane se. Tak byl podle Koránu z prachu pouhým slovem stvořen Ježíš, tak byl stvořen i Adam¹⁵⁸. Nabízející se paralela Ježíše jako druhého Adama v pavlovské novozákonní teologii by byla zavádějící a mylná. Ježíšův původ je zahalen tajemstvím. Početí je nadpřirozené. Přesto se nejedná o synovství, jak ho chápou křesťané. Korán ve spojení Boží syn používá arabské slovo *walad*, které znamená syn ve fyzickém slova smyslu¹⁵⁹. Súry druhého mekánského a medínského období se proti Božímu synovství vymezují¹⁶⁰. V moderní islámské literatuře nechybí snahy o pochopení a výklady Ježíšova synovství připodobňováním ke vztahu pána a oddaného služebníka nebo helénskému pojetí výjimečného člověka jako Syna božího (k čemuž svádí i šíření křesťanské zvěsti prostřednictvím řečtiny), případně jako Syna Lásky. Přitom však se vylučuje jakékoliv fyzické otcovství a synovství mezi Bohem a Ježíšem¹⁶¹. Takovýto vztah však nepřichází na mysl ani křesťanům. Pro ně je zásadní neoddělitelná jednota celého Ježíšova života (od početí až po smrt) a celého jeho díla. Bytí a jednání, slovo a čin jsou manifestací jednoty poznání, chtění, jednání mezi Bohem a Ježíšem, aniž by mezi nimi byla prostá identita. Bůh zůstává Bohem a Ježíš Ježíšem. Nauka o dvou či třech bozích zde nemá prostor¹⁶².

Prostoru se jí nedostává ani v islámském myšlení. Protipólem křesťanské systematické teologie je na poli islámu *ilm at-tawhíd* – věda o jedinství Boží. Přidružování k Bohu (*širk*) je považováno za těžký hřích¹⁶³. Ačkoliv původně Korán hájil jedinství Boží proti arabskému polyteismu, v konfrontaci se znalostmi o křesťanství se v pozdějším medínském období vymezoval též proti trojjedinství Boží. Trojici však Muhammad chápal jako vyvyšování Ježíše a Marie (na základě mariánské úcty) na úroveň Boha, vnímal tak i úctu k učencům či mnichům¹⁶⁴. Korán zde nepracuje s nějakou metafyzickou nebo ontologickou jednotou Ježíše a Boha, ani o ní neuvažuje. Ježíše vymezuje stále jako posla Božího, jenž radí k uctívání Boha, Pána všech, Ježíše nevyjímaje. Paradoxně podle

¹⁵⁷ srov. súra 3:40/45, 4:169/171.

¹⁵⁸ srov. súra 19:36/35, 3:52/59.

¹⁵⁹ srov. KUITSE, R. S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 363. ; srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 46 - 48.

¹⁶⁰ srov. súra 19:30/29 – 37/36, 43:57 – 65, 4:169/171, 9:30, 5:19/17, 5:76/72 – 81/77.

¹⁶¹ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 130 – 132.

¹⁶² srov. KÜNG, H. – ESS, J. van. *Křesťanství a islám*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 163 – 167.

¹⁶³ srov. KUITSE, R. S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 357.

¹⁶⁴ srov. súra 5:116, 9: 31.

evangelisty Jana je Ježíš v tomto směru ještě preciznější, když říká, že vystupuje k Otcí, vašemu i mému Bohu¹⁶⁵. Z křesťanského pohledu bylo a je důležité, že v Ježíši se neuchopitelný a nesrozumitelný Bůh zjevil tak, že mohl být viděn v osobě¹⁶⁶.

Otázka jednosti Boha a trojičného učení se tak ve vzájemném dialogu může snadno posunout do roviny Božího zjevení. Pro muslimy je Božím zjevením Korán. Pevně věří v jedinečnost své svaté knihy (*hidžáz*), v božský nestvořený původ Matky Knih a její existenci u Boha od věčnosti. Nepřekonatelný rozdíl mezi Bohem a stvořením je do jisté míry překonáván vztahem založený ve zjevení Božího Slova skrze proroky. Zjevení není příchod Boha na svět, to je podle islámu nemožné. Zjevení je seslání Knihy¹⁶⁷.

Naprostá suverenita a odlišnost Boha od stvořeného světa je podávána s důrazem vedoucím k obrazu Boha skutečně všemohoucího až svévolného, nevázaného ani vlastními zákony, a tedy zcela nevyzpytatelného. Na piedestal se vyzdvihuje právě ona zásadní odlišnost. Bůh Koránu se ve zjevení ukazuje být více mysticky pocitový, než rozumově reflektovaný. Není našemu rozumu přístupný ani v podobenstvích a příměrech k věcem a jevům našeho světa. Jakékoliv připodobnění je nemožné, takže ustavující hermeneutický postup, *analogia entis*, přestává fungovat¹⁶⁸ a celé promýšlení víry, *intellectus fidei*, se rozpadá. Pak nezbývá, než víře pouze naslouchat ve smyslu litery, nikoliv ducha.

Podle evangelisty Jana se Slovo stalo tělem, podle Koránu se Slovo stalo knihou. Rozdíl mezi „inkarnací“ a „inlibrací“ je hlubokým příkopem na spojnici obou monoteistických systémů. Jakékoliv nabízející se paralely (nestvořený/stvořený, od věčnosti, zjevení) právě jenom zdůrazňují paralelnost těchto cest.

5.1.3. Pána našeho

Islám obecně přisuzuje Mesiáši přídomek Pán (*al-Sajjid*), ten je však pouze znamením cti. Tento titul se používá zejména pro Muhammada a jeho potomky a pro některé další výjimečné lidi¹⁶⁹. Korán užívá výrazu Pán v křesťanském slova smyslu výhradně pro Boha, jak lze poznat ze súr druhého mekkánského a medínského období. Ježíšovými ústy je mnohokrát zdůrazněno, že Bůh je Pánem všech včetně Ježíše¹⁷⁰. Přihlédneme-li

¹⁶⁵ srov. súra 5:117; srov. J 20,17.

¹⁶⁶ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 133 – 141.

¹⁶⁷ srov. KUITSE, R. S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 357, 362, 366.

¹⁶⁸ srov. BENEDIKT XVI. *Přednáška v Řezně a další projevy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 31 – 32.

¹⁶⁹ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 33 – 34.

¹⁷⁰ srov. súra 19:1 – 36, 43:64, 2:130/136, 3:38/43 – 44/51, 3:78/84, 9:31/34, 5:76/72, 5:112 – 117.

k výše uvedenému chápání synovství, Trojice a Slova, stanou se zjevnými důvody, pro něž se křesťanské a islámské pojetí Ježíše jako Pána rozcházejí.

5.1.4. Jenž se počal z Ducha svatého

Zvěstování Panně Marii najdeme opakovaně jak v Bibli, tak v Koránu. Pro muslimy je Ježíš skutečně žijícím člověkem, jehož početí bylo nepochybně zázračné. Zatímco v medínských súrách anděl oznamuje Marii, že k ní přijde Slovo pocházející od Boha a její syn bude posílen Duchem, starší mekkánský příběh uvádí jako zvěstovatele přímo Božího Ducha, který sám ji obdařil chlapcem¹⁷¹. Nacházíme zde další připodobnění Ježíše k Adamovi. Oba se zrodili bez přispění muže (Adam dokonce i bez přispění ženy) a oživení byli vdechnutím Ducha¹⁷². S přihlédnutím k otázce Ježíšovy božské podstaty si nelze nevšimnout, je stejně jako Ježíš byl Duchem seslán i Korán¹⁷³.

Kniha sama říká, že duchem byli podpořeni i jiní. Skutečností zůstává, že islámští autoři hovoří o Ježíšovi jako o Duchu Božím. Citován je v této souvislosti mj. Muhammadův dopis, kterým žádá Neguse v Habeši o přijetí skupinky svých věrných do ochrany. Titul Duch Boží patří Ježíšovi mezi proroky dodnes. Korán uvádí Ducha do těsné souvislosti s pojmem zjevení nebo záležitost Boží, přičemž užívá arabské slovo *amr*. To vychází z téhož základu jako hebrejské *memrá*, jež odpovídá řeckému výrazu *logos*. Nelze to brát jako důkaz totožnosti Ducha a Logu nebo přiznání, že Mesiáš je skutečně Logem. Souhrn výrazů spíše pokazuje, nakolik je obtížné vyjádřit tajemství Boha a jeho zjevení lidskými slovy¹⁷⁴.

Při hledání styčných bodů dialogu mezi křesťanstvím a islámem nebude ten o početí Ježíše Duchem Božím činit nejmenšího problému, odhlédneme-li ovšem od trinitárního pojetí Ducha v křesťanství, jak je uvedeno výše. Z tohoto pohledu islám nové světlo na Ježíše nepřináší, dokonce jeho původ částečně zastiňuje. Určení otcovství je tedy vyřešeno, pohlédneme na Ježíšovu matku.

5.1.5. Narodil se z Marie Panny

Jedním z nejčastějších Ježíšových přídomků v Koránu je „Syn Mariin“ (*Ibn Marjam*). V semitském světě se syn nazývá po otci, přesto ani mezi Araby nebylo neznámé pojmenování po matce. Vyskytovalo se dokonce i u Proroka i jeho zetě *chalífy* Alího.

¹⁷¹ srov. súra 3:37/42 – 42/47, 2:253/254, 19:16 – 35/34.

¹⁷² srov. súra 4:169/171, 21:91.

¹⁷³ srov. súra 16:104/102.

¹⁷⁴ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 48 – 51.

Do islámu se dostal pravděpodobně přes syrské apokryfy, protože v Bibli se pojmenování „Syn Marie“ vyskytuje pouze jednou u Marka. Podle Baidáwiho šlo Muhammadovi o zdůraznění skutečnosti, že Ježíš se dle zvěstování narodí bez otce. Skutečně, Korán vůbec nezmiňuje Josefa. Vzhledem k pozici Ježíše mezi islámskými proroky lze tento titul považovat zároveň za obranu Marie samotné, především před židy¹⁷⁵.

Marie má v Koránu významné postavení. Je jedinou ženou, která je zde uváděna vlastním jménem. Vedle své rodičovské funkce ještě ztělesňuje postoj zásadní pro islám, totiž pokorné přijetí Božího slova, přemožení sama sebe a odevzdání se do Boží vůle. Toto je společným klíčem k mystériím islámu i křesťanství. Společné je i hledání útočiště před vším zlým u Boha a v Něm. Pro zdůraznění Boží všemohoucnosti, principiálního učení Koránu, je velice důležité vyzdvižení jejího panenství a bezhříšnosti.

Přesto nelze přehlédnout vážný rozpor. Korán oslovuje Marii jako „dceru Imránovu“ a „sestru (nebo dceru) Áronovu“ (*ukht Hárún*). Podle Bible byl Amrám otcem Možíše, Árona a Mirjam. Tento Imrán byl jedním ze čtyř islámských patriarchů (vedle Adama, Noa a Abrahama). Pozdější muslimští exegeté se s problémem museli vyrovnat. Baidáwi se přiklání k výkladu slova *ukht*, které neznamena jenom dceru ve smyslu přímého fyzického rodičovství, ale jako potomka z pokolení Áronova. Důraz je tak položen na skutečnost, že Marie pocházela z kmene Lévi, z „domu Imránova“, který Bůh vyvolil nad veškeré lidstvo. Později se vyskytl ještě jiný Imrán, skutečný otec Mariin (ani Bible jména Mariiných rodičů nikde neuvádí, známá jsou až z apokryfního protoevangelia Jakubova). Tabárí tvrdí, že Zachariáš měl bratrance Imrána. Každopádně mezi oběma Imrány byl rozdíl přibližně 1 800 let¹⁷⁶.

Mariino panenství je obhajováno především tím, že Ježíš se narodil z Božího příkazu, z jeho Ducha. Ovšem v souladu s učením, že Bůh nepotřebuje mít nějaké potomstvo, Korán zdůrazňuje Ježíšovo lidství. Ježíš byl z masa a krve, musel jíst. Nebyl tedy Bohem ani jeho tělo nebylo jen zdánlivé. Adam byl stvořen bez rodičů, Eva bez matky, Ježíš bez otce. Ježíš uzavírá přehled možností, kterak může Bůh stvořit člověka (a tím demonstrovat svou všemohoucnost)¹⁷⁷.

Muhammad choval k Panně Marii hlubokou úctu, stejně jako k Ježíšovi. Problematika Mariiny čistoty a narození Ježíše jako skutečného člověka muslimy a křesťany nerozděluje. Mezi muslimy i mezi křesťany je titul Syn Mariin považován za čestné

¹⁷⁵ srov. Tamtéž, s. 22 - 29.

¹⁷⁶ srov. Tamtéž, s. 60 – 66.

¹⁷⁷ srov. Tamtéž, s. 75 – 82.

pojmenování. Ježíšův život směřoval od zázračného zrození přes další zázraky ke svému konci.

5.1.6. *Trpěl pod Pontiem Pilátem*

Příběhy poslů Božích v Koránu mají ilustrovat všemohoucnost Boha, slouží jako výstraha před trestem a ukázka Jeho moci. Jejich odpůrci nejsou uváděni jmenovitě. Není tedy překvapivé, že ve svaté knize islámu nenajdeme ani jedinou zmínku o Pilátovi. Znamená to snad, že Ježíš netrpěl a nebyl odsouzen?

5.1.7. *Ukřižován umřel a pohřben jest*

Odpověď na tuto jednoduchou otázku je nejednoznačná. Ukřižování a smrt Ježíše jsou v Koránu popsány textem natolik neprůzračným, že jsou vlastně obestřeny tajemstvím. Zásadní je verš: „*a za slova jejich: „Věru jsme zabili Mesiáše Ježíše, syna Mariina, posla Božeho! Však nikoliv, oni jej nezabili ani neukřižovali, ale jen se jim tak zdálo. A věru ti, kdož jsou o něm rozdílného mínění, jsou vskutku na pochybách o něm. A nemají o něm vědomosti žádné a sledují jen dohady; a nezabili jej určitě“*¹⁷⁸.

Větu „ale jen se jim tak zdálo“ (*šubbiha lahum*) lze přeložit a vyložit více způsoby. Arabština, stejně jako jiné semitské jazyky, nezaznamenávala v písmu samohlásky. Překlady se různí ve smyslu „mysleli, si, že ano“ (Dawood), „někoho, kdo vypadal jako on“ (Paret), „jen se to tak zdálo, oni sami jsou na pochybách v té věci“ (Masson). Arabský kořen SHBH je v Koránu použit sporadicky. Může mít smysl „dělat stejné nebo podobné“, případně „je to pochybné, nejisté, nejasné“. Překlady Dawooda a Massona zdůrazňují myšlení Židů – oni si mysleli, že Ježíše ukřižovali, ale mýlili se. Zdálo se jim to. Skutečností bylo, že to Bůh nedovolil¹⁷⁹.

Tradiční muslimský výklad praví, že Židé se pokusili Ježíše zabít, ale nemohli to učinit¹⁸⁰. Kdo chodí po Božích cestách, nemůže být zabit¹⁸¹. Ježíš nebyl ani ukřižován, ani nezemřel, nýbrž byl zachráněn Božím zásahem¹⁸². Pozdější odborná i lidová interpretace umísťovala na kříž nejrůznější osoby včetně Jidáše. Jiný výklad se přiklání k názoru, že Ježíš skutečně trpěl na kříži, ale po třech hodinách byl sňat. Další názor tvrdí, že dokonce na tři hodiny zemřel, nikoli z moci Židů, leč z moci Boha¹⁸³.

Na problematiku Mesiášovy tragické smrti islám nevrhá žádné nové světlo, spíše ji zahaluje neproniknutelnými mraky, v jejichž stínu těžko hledat cestu pro dialog. Důvodem může být

¹⁷⁸ súra 4:156/157.

¹⁷⁹ srov. KUITSE, R. S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 359 – 360.

¹⁸⁰ srov. súra 3:47/54 – 48/55.

¹⁸¹ srov. súra 2:149/154, 3:163/169.

¹⁸² srov. KUITSE, R. S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 361.

¹⁸³ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 105 – 121.

nedokonalé Prorokovo obeznámení s evangelií, jeho politické záměry ve sporu s medínskými Židy nebo také sledování vlastní teologické linie islámu, kterému je cizí pojem dědičného hříchu a eschatologického vykoupení¹⁸⁴. Islám Ježíšovu smrt prostě nepotřebuje, scéna s ukřižováním jen napomáhá síle příběhu a předvedení Boží všemohoucnosti.

5.1.8. *Sestoupil do pekel, třetího dne vstal z mrtvých*

V důsledku popření Ježíšovy násilné smrti nemůže být v Koránu vůbec řeči o pohřbení jeho těla ani zmrtnýchvstání. Přesto sám Ježíš hovoří o své smrti i zmrtnýchvstání¹⁸⁵. Stejně promlouvá Zachariáš o Janu Křtiteli (*Jahjá*)¹⁸⁶. Pochybnosti nepanují ani o zmrtnýchvstání všech lidí¹⁸⁷. Z použití stejných formulací se zřejmě předpokládá obecné vzkříšení na konci věků¹⁸⁸. To nám ovšem odpověď neusnadňuje. Pokud Ježíš nezemřel na kříži, jak může být vzkříšen? Pokračoval ve svém životě a zemřel snad přirozenou smrtí?

Korán paradoxně ve verši následujícím hned po výše citovaném odpovídá na otázku, co se stalo po tomto ne-ukřižování.

5.1.9. *Vstoupil na nebesa, sedí po pravici Boha, Otce všemohoucího*

Zmíněný verš praví, že Bůh k sobě pozdvihl Ježíše. Tato událost je potvrzena ještě dalším veršem¹⁸⁹. V něm Bůh zároveň praví, že On je příčinou jeho smrti. Ani jeden z veršů nepotvrzuje Ježíšovu smrt, jeden ji dokonce popírá. Znamená to tedy, že Ježíš byl vzat do nebe ve svém fyzickém těle, nikoli v proměněném. Muhammad v to zřejmě věřil¹⁹⁰. Celou záležitost komplikuje jeden z posledních zjevených veršů Koránu. Použitý výraz *tawaffajtaní* (povolal k Sobě) nelze podle Dr. Šaltúta z univerzity Al Azhar vyložit jinak, než ve významu „obyčejné“ smrti¹⁹¹. V Koránu není nic, co by potvrzovalo správnost víry, že Ježíš byl vzat na nebesa se svým tělem, je tam i teď naživu, a tak sestoupí v posledních dnech. Nikdo však nepopírá, že to může být založeno na jasných nezvratných argumentech¹⁹². Celá událost zůstává nadále zahalena závojem tajemství.

Pro muslimy je nezpochybnitelné, že vyvýšením na nebesa byl Ježíš poctěn. Zaujal tedy čestné místo, v naší kulturní tradici připisované pozici „po pravici“. S tímto postavením si však nespojují žádnou další Ježíšovu soterologickou funkci¹⁹³.

¹⁸⁴ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 76 a 82.

¹⁸⁵ srov. súra 19:34/33.

¹⁸⁶ srov. súra 19:15.

¹⁸⁷ srov. súra 3:48/55.

¹⁸⁸ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 105.

¹⁸⁹ srov. súra 4:156/158, 3:48/55.

¹⁹⁰ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 233.

¹⁹¹ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 115 – 116.

¹⁹² srov. Tamtéž, s. 124 – 125.

¹⁹³ srov. ABD AL-ÁTÍ, H. *Zaostřeno na islám*. Praha: Islámská nadace v Praze, 2010. s. 161.

V otázce nanebevstoupení a významného postavení v nebeské hierarchii hledí islám i křesťanství stejným směrem, avšak jinými očima. Světlo vrhané na Půlměsícem zůstává rozptýlené. Tradiční islám popírá Ježíšovo ukřižování, avšak trvá na jeho pravém lidství. Skutečný člověk ale musí skutečně zemřít. Stane se tak snad v soudný den?

5.1.10. Odtud přijde soudit živé i mrtvé

Korán hovoří o Hodině, jejímž znamením je právě Ježíš. Krátce před tím dojde k jeho druhému příchodu¹⁹⁴. Tehdy dojde ke zmrtvýchvstání a Božimu soudu, při kterém bude Ježíš svědkem proto těm, kdo neuvěřili¹⁹⁵. Teprve po dokonání svého prorockého díla zemře. K jeho parusii existuje mnoho věroučně nezávazných výkladů v oblasti odborné i lidové tvořivosti¹⁹⁶.

Islámská eschatologie je prostá: vzkříšení, poslední soud, trvalý úděl na onom světě. Soudí Bůh, a to pouze skutky a víru, neexistuje pojem dědičného hříchu ani spásy ve smyslu soterologickém. Ježíš má pouze svědčit. Z formulace verše dosvědčujícího Ježíšovu svědeckou pozici u posledního soudu není jasné, zda není nikoho, kdo by neuvěřil v Mesiáše než zemře sám nebo než zemře Ježíš. Neobjasňuje nám více ani otázku víry v Ježíše ani otázku fyzické smrti a vzkříšení Syna Mariina. Účel a podstata Ježíšova svědectví zůstávají utajeny. Není jasné, zda bude svědkem obžaloby nebo obhajoby, přímluvцем milosrdenství nebo slepým vykladačem litery zákona¹⁹⁷.

Jediná zmínka o Ježíšově přítomnosti u posledního soudu dává pouze jedinou jistotu – názor křesťanů a muslimů se zcela zásadně rozchází. Jakoby Korán nad jinak zcela přímočarým popisem posledních věcí člověka¹⁹⁸ v tomto místě zatáhl neprůsvitné rolety. Stejně zataženo je i pro vzájemný dialog o tomto článku víry.

Přelet islámského Ježíše nad křesťanským krédem odhalil jak světlá, tak i neosvětlená místa jeho osoby. To usnadňuje pozici při mezináboženském dialogu, ve kterém je důležité znát výchozí pohled druhé strany. Z dvanácti bodů apoštolského vyznání víry zdánlivě najdou křesťané s muslimy shodu v šesti. Bylo by však předčasné nad tímto výsledkem jásat.

¹⁹⁴ srov. súra 43:61; srov. KUITSE, R. S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 361.

¹⁹⁵ srov. súra 4:157/159.

¹⁹⁶ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 233.

¹⁹⁷ srov. súra 4:157/159.

¹⁹⁸ srov. súra 43:67 – 77, 55:26 – 78, 56:1 – 96.

Zásadní nebezpečí spočívá v promítání vlastních, tedy křesťanských myšlenek a biblického pojetí na výroky Koránu. Pokud totiž svatá kniha islámu používá slova nebo spojení jako „Mesiáš“, „Slovo Boží“, „Duch Boží“, „nanebevstoupení“ ve vztahu k Ježíši, jejich souvislost a význam jsou od kontextu Bible odlišné¹⁹⁹. Na základě této myšlenkové očisty náhle vidíme, že skóre společného pohledu se přehouplo výrazně do záporných čísel a nezůstane nám ani jediný, v hloubi všech aspektů plně souhlasný výrok vyznání víry v Ježíše (viz Příloha 3).

Bylo by však poněkud předčasné odvrátit se od zatažené opony po prozkoumání tradičního islámského učení. Ani jemu se zcela nevyhnul dějinný kvas. Doznal pod tlakem vnějších i vnitřních vlivů pohled muslimů na Ježíše proměn?

5.2. Pohled neortodoxních škol

Již v raném období se z hlavního řečiště islámu oddělily první schizmatické skupiny. Na rozdíl od křesťanských herezí pramenilo rozdělení prvotně ze sporů o politické vedení obce, přičemž východiskem bývalo genealogické hledisko. Až druhotně, v návaznosti, se projevíly věroučné rozdíly. Někdy šlo o politicko-náboženská hnutí různě radikálních stupňů, jindy o synkretická učení. Projevil se i mystický duch²⁰⁰. Povšimněme si nyní některých z odnoží islámu, zda nenajdeme stopy jiného pohledu na Ježíše umožňujícího snazší navázání společné řeči. Shrnutí udělejme až v závěru této kapitoly.

5.2.1. Ší'a

Důkazem raného štěpení islámu je *ší'at Alí*, která se ustavila již při Prorokově smrti. Prosazovala nástupnické právo pro Muhammadova nejbližšího mužského příbuzného, bratrance a zetě Alího, jehož rod byl vystaven příkoří a násilné smrti. Zavražděn byl jak Alí, tak jeho mladší syn Husajn a jeho potomci v dalších pokoleních. V šíitském prostředí vykvetla myšlenka o vykupitelském utrpení. K tomu se přidala víra v Bohem vyvoleného imáma jakožto nositele části božství a vůdce ke spáse. Každoroční připomínku Husajnovy násilné smrti provázejí mnohde lidová představení jakýchsi islámských pašijových her.

Z úhlu našeho zájmu je zajímavým láskyplné přilnutí (*velájat*) k imámům. Seslané zjevení (*tanzíl*) skrze Proroka bylo sestupné, funkce imáma slouží k opětovnému vzestupu. Po věku proroků, završeném Muhammadem, nastupuje cyklus *velájat*, věk imámů, přičemž

¹⁹⁹ srov. KUITSE, R. S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 367.

²⁰⁰ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 177 - 178.

poslední imám je dočasně nepřítomen, skryt. Tuto imámologii lze přirovnat ke křesťanské christologii. Dvanáct hlavních imámů navíc koresponduje s počtem Ježíšových apoštolů, což se s oblibou uvádí.

Ší'a nikdy netvořila semknutý šik. Její učení dovoluje vykládat Korán alegoricky, interpretačně. Některé její odnože se přiklánějí ke stvořenosti Koránu. Přiznává člověku svobodnou vůli a odpovědnost za své činy. Je otevřená vůči vývoji. Průnik islámu skrze všechny roviny života člověka však nezapřel politickou motivaci jejího vzniku. V současnosti nabyla *ší'a* povahy militantního činitele v mnoha ohniscích bojů na Blízkém východě²⁰¹. V dějinách islámu však poskytla dostatek živin pro vznik dalších sekt významně ovlivňujících politiku, kulturu i duchovní směřování islámu.

5.2.2. *Ismailíja*

Na přelomu osmého a devátého století vzniklá sekta rozšířila na příštích několik set let svou moc od Arábie přes Sýrii, Egypt až po část Maghribu. Její učení plné mýtů je rozděleno na exoterické a esoterické. Vychází z Plótinova systému emanací. Proroci od Adama po Muhammada jsou zvěstovatelé exoterického systému. V duálním systému jsou vždy dva. Ježíšovi tak byl přidělen Šimon Petr (*Butrus*). Neznámá není ani hypostáze. Muhammmad byl hypostází Rozumu, imám je zvěčněním Slova, vůle. Sekta se udržela až do dnešní doby, především v pákistánsko-indické oblasti²⁰².

5.2.3. *Alawité*

Od devátého století působí také hnutí alawitů. Ve svém náboženském životě a synkretistické věrouce má řadu křesťanských prvků. Slaví vánoce, velikonoce i další křesťanské svátky, používá křesťanská jména, užívá některých liturgických prvků převzatých ze mše svaté. Božskou moc chápe jako trojici stránek božství – podstaty, projevu a poznání. Jejich hypostazemi byli Alí, Muhammad a Salmán al-Fásirí. Jako jediná z islámských sekt připouští dogma o prvotním pádu člověka z dlouhodobým důsledkem na lidstvo. Člověk byl takto vyloučen z astrální říše. Může se tam vrátit jedině po očištění alíjovskou vírou. Také tato početná odnož islámu se udržela v Sýrii dodnes²⁰³.

²⁰¹ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 180 – 191.

²⁰² srov. Tamtéž, s. 191 – 195.

²⁰³ srov. Tamtéž, s. 196 – 197.

5.2.4. *Drúzové*

Nejextrémnější výhonek *ismáillije* z jedenáctého století odvíjí svůj původ od chalífy al-Hákima, který se prohlásil za vtělené božství. Jeho tělo bylo prý pouze dokétickým závojem čisté boží podstaty. Věrouka směšuje křesťanské, židovské, gnostické, perské a novoplatónské prvky. Ztělesněním pěti emanací (*hudúd*) byli vysocí hodnostáři z družin imámů. Například zosobněným Rozumem byl vždy nejbližší pobočník imáma – u Mojžíše to byl Jitro (*Šu'ajb*), u Ježíše čtyři evangelisté, jejichž knihy si Ježíš neprávem přivlastnil. Ty prý správně náleží přímo chalífovi al-Hákimovi.

Drúzké učení je esoterické, s postupným zasvěcováním. Spása je možná jen v jejich obci. V den soudu se vrátí Hákim. Tento den bude ohlášen znameními, mezi něž patří nadvláda křesťanů nad islámem²⁰⁴.

5.2.5. *Tasawwuf*

Hlubší zbožnost, než stanovovalo právo *šari'a*, se v islámu projevovala od počátku. Od přepjaté zbožnosti již za Muhammadova života, přes pozdější rozšíření asketických snah, z nichž se v 8. století vydělily teosofické spekulace a intuitivní hledání Boha – mystika (*tasawwuf*). Objevil se také výraz *súfí*, mystik. Od toho užíváme pro islámskou mystiku výraz *súfismus*. Místo na slunci si probíjával velmi těžce. Pronásledování a mučení vrcholící krutou popravou al-Halládže (922 n.l.) vedlo ke zrodu hierarchie světců, k pochopení vysvobození skrze utrpení. Vrcholem *súfijské* moudrosti je učení o jednotě všeho bytí a nauka o dokonalém člověku, dopracované Muhíjuddínem ibn al-Arabím ve 13. století²⁰⁵.

Zde se dostáváme k tématu našeho zájmu. Oním dokonalým člověkem je pro *súfího* Ježíš. Je vzorem askeze, příkladem sjednocení člověka s Bohem, člověka obráceného k vnitřnímu duchovnímu životu. Ježíš je prodchnut Duchem božím, je blízkým Božím přítelem (*walíju lláh*). Je považován za svatého, jednoho z nejdražších přátel, které Bůh nechává v projevu své nekonečné milosti trpět. Mystikům byla blízká i Mesiášova mluva v podobenstvích. Ježíšovy příběhy a výroky najdeme ve spisech mnoha *súfijských* autorů, včetně vrcholného teologa al-Ghazzálího. Bývají však vytrhované z kontextu evangelií a ne zcela pochopené, případně zcela smyšlené. Podle al-Arabího byl Kristus pečetí vši svatosti, držitel nejryzejší víry a klíčů živoucího dechu. Ježíšovo strádání si vysloužilo

²⁰⁴ srov. Tamtéž, s. 197 – 199.

²⁰⁵ srov. Tamtéž, s. 155 – 161.

značnou úctu. Vykreslil v něm obraz dokonalého člověka, avšak jedním dechem odmítá představu, že by mohl obsáhnout plnost božství.

Súfismus se vyznačuje tolerancí a vstřícností vůči křesťanství a jiným náboženstvím. Přestože o Ježíše projevoval zájem, většinou se nepřekračovaly hranice tradičního muslimského pohledu. Mesiáš si zaslouží úctu, i přes své zázraky zůstává pouhým člověkem²⁰⁶.

Zběžné čtení súfijské literatury může vyvolat dojem, že Ježíš má podobu poloboha. Ve skutečnosti je i zde stále omezen na lidství. Ježíš byl předobrazem *súfiho*, ztělesnění lásky a dokonalosti. Súfijský zdánlivý příklon k dialogu křesťanství a islámu a přizpůsobení doktríny byl v historii motivován spíše k získávání konvertitů. Súfisté se snažili vždy předložit praktické učení pro obyčejné lidi, přizpůsobování islámského myšlení a spirituality době, ve které žili, pro ně bylo běžné.

Ježíš byl symbolickým prostředníkem k popisu duchovní cesty mystika, zejména ve zobrazení jeho výstupu, jehož mystickým ztvárněním je ukřižování. Celou myšlenku dokonalého člověka předkládá Rúmí jako cestu k dosažení Boha, mystický stav, který není výlučný, ale univerzální. V případě vysokého duchovního stupně se může člověk stát mikrokosmickým kanálem Božího aktu stvoření. Přestože súfisté mluví o provázanosti Boha a člověka, islámská nauka o zásadním rozdílu mezi Stvořitelem a stvořením je tím nedotčena. Súfismus je pevně usazen v islámském pohledu na svět. Klíčovou roli od dob mystičky Rabíje al-Adawíje v něm však hraje pojem božské lásky, jejímž ztělesněním je Ježíš, Syn Mariin²⁰⁷.

5.2.6. *Ahmadíja*

Posledním z islámských heterodoxních směrů, který se vztahuje k našemu tématu, je společnost *ahmadíje*. Založil ji v roce 1889 Mirzá Ghulám Ahmad z Paňdžábu, jenž po určitou dobu pracoval v britském správním aparátu a debatoval se skotskými misionáři. Prohlásil se reformátorem muslimského 14. století, označoval se za obnovitele, ale též mesiáše křesťanů a židů a za avatára boha Višnu, učitele zoroastrovců a buddhistů. Tento vskutku široký záběr si nárokoval tím, že se mu dostalo přímého zjevení.

Učení *ahmadíje* o Ježíšovi spočívá ve skutečnosti přibití na kříž a utrpení. Ježíš však nezemřel, zotavil se, odešel na východ, kde pracoval a kázal po mnoho let. Zemřel ve vysokém věku v Kašmíru, nedaleko Šrínagaru. Ghulám Ahmad dokonce objevil

²⁰⁶ srov. KROPÁČEK, L. *Súfismus. Dějiny islámské mystiky*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 163 – 167.

²⁰⁷ srov. MILANI, M. Representations of Jesus in Islamic Mysticism: Defining the „Sufi Jesus“. *Literature & Aesthetics*, ročník 21, č. 2/2011, s. 45 – 63.

jeho hrob. Jeho následovníci jako důkaz Ježíšova přežití uvádějí Turínské plátno. Tělo v něm zabalené nemohlo prý být mrtvé.

U Ahmada můžeme nalézt ještě jedno připodobnění k Ježíšovi. Také nevyzýval k revoltě proti aktuální nadvládě (tentoktát Britů), nezávislost byla pro něj jistotou někdy v budoucnosti. Britové za to *ahmadíji* poskytovali ochranu a její učení se tak v britských koloniích dočkalo rozšíření, zvláště když se misijním jazykem stala angličtina. K mezináboženskému dialogu může *ahmadíja* přispět mimo jiné svým výkladem tradičních pojmů. V duchu své mírumilovnosti chápe *džihád* zásadně jako pokojné usilování, samotné slovo islám pak vykládá jako dosažení míru nebo úsilí o mír. V současném islámském světě získává takovýto výklad kladnou odezvu²⁰⁸.

Z krátkého časového přehledu směrů duchovních cest islámu se nám Ježíšův obraz nejen zahaluje mlhou, ale v mnoha ohledech jako by se rozplýval. Jeho ozvěna je slabě rozeznávána nejprve mocenskými motivy nároku na následnictví. Nejjasnější vypočtení se mu dostává o něco později v mystickém pojetí. Všechny pohledy na Ježíše vždy vycházejí a zůstávají pevně stát na půdě ortodoxní koránské nauky, která zdůrazňuje Ježíšovo lidství a Boží jedinnost. Mesiášův portrét samotný jako by nemohl být prostorem k dialogu, vstřícné kroky lze učinit pouze na půdě jeho odkazu, kterým je úcta a láska k němu i Boží láska právě v něm projevená.

Muhammadovi následovníci ale nežili ve svém uzavřeném světě. Ve snaze rozšířit islám na celý svět byli nutně vystavováni vlivům tohoto okolního světa. Ty nemohly zůstat bez odezvy. Vraťme se od Ahmada o pár věků zpátky, do posledního století středověku. Že by právě v období od Zikmunda Lucemburského po Ferdinanda Aragonského a Isabelu Kastilskou byl učiněn zásadní objev při hledání pravdy o Ježíšovi?

5.3. Vnější vlivy

Na prahu novověku na islám působily síly zvenčí. Rychlé rozšíření „domu islámu“ po středomořském bazénu i na severovýchod od Arábie dozajista posílilo vědomí vyznavačů tohoto náboženství o jeho nadřazenosti. Po mnoha staletích určitého statu quo došlo v patnáctém století na evropské pevnině ke dvěma významným pohybům mezi islámem a křesťanstvím. Jedním byl postup Osmanů přes Balkán k jádru křesťanského kontinentu, druhým byl naopak vynucený odchod muslimů z Pyrenejského poloostrova pod tlakem „nekatoličtějších veličenstev“, tzv. reconquisty. Obě změny nutně

²⁰⁸ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 205 – 207.

potřebovaly také propagandistický nástroj podporující pravdivost islámu proti křesťanství. Ten byl pohotově po ruce. Stalo se jím tzv. Barnabášovo evangelium. Je nutné podotknout, že kromě názvu nemá nic společného s gnostickým evangeliem odmítnutým v pátém století papežem Gelasiem.

Toto evangelium je známé ve španělském a italském (objeven v 18. století) rukopisu, které se od sebe v podrobnostech liší. Obsahuje řadu chronologických, zeměpisných a jazykových nepřesností. Celý text vykresluje obraz Ježíše odpovídající tradičnímu muslimskému pojetí. Ježíš je tedy pouhým člověkem, prorokem, předpovídá příchod Muhammada i překroucení svého vlastního učení. Ukřižován je Jidáš, zázrakem přetvořený do Ježíšovy podoby²⁰⁹. Ježíš je vzat anděly do nebe²¹⁰.

Evangelium podle Barnabáše je velmi populární zbraní proti křesťanství, a to nejen v muslimských rukách. Jeho pravost zpochybňuje především skutečnost, že až do šestnáctého století bylo neznámé i muslimským apologetům²¹¹. Na Ježíšův portrét tento apokryf nevrhá žádné nové světlo, z hlediska mezináboženského dialogu přináší v otázce Ježíšovy osoby nesoulad. Vnější vlivy nepřinesly do muslimského pohledu nic nového. Při vítězném tažení do Evropy nebylo nutno tradiční učení měnit, v případě ztráty významného území a vlivu bylo potřeba zaujmout obrannou pozici a tradiční pojetí naopak posilovat. Svět islámu se vnějších vlivů nadále již nemohl zbavit.

5.4. Ježíš soudobého islámu

Z předchozí kapitoly vyčnívá skutečnost, že postava Ježíše nedala spát v průběhu věků mnoha islámským myslitelům. Pokoušeli se ji uchopit mnoha způsoby. Jistě by bylo překvapivé, kdyby tento jev náhle s moderní dobou zanikl. Jaké jsou novodobé muslimské postoje a názory na Mesiáše? Vnášejí nový pohled, lze na nich stavět budovu pochopení dvou největších světových náboženství nebo jsou jen dalším názorovým rozcestníkem vedoucím k rozbrojům i nepřátelství?

5.4.1. Ježíš muslimských misionářů

Snaha o konverzi k islámu, zejména z řad křesťanů, se obrací právě na zdůraznění koránského pohledu na Ježíše. Vychází celá řada tiskovin, ve kterých se obhájí tradiční muslimský výklad. Některé působí jako prvoplánové agitky, jiné předkládají sofistikované argumenty bohatě dokládané citacemi z Koránu, Starého i Nového zákona, často

²⁰⁹ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 236.

²¹⁰ srov. *The Gospel of Barnabas*, CCXXII. Dostupné na [www: <http://www.barnabas.net>](http://www.barnabas.net).

²¹¹ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s. 111.

v původních jazycích, ve kterých byly svaté knihy napsány. Snaží se tak působit věrohodně, s vědecky podloženými argumenty. Předkládaná věrouka je neměnná, trvá se na překroucení Ježíšova evangelia jeho následovníky a na tom, že Mesiáš předpovídal příchod Prorokův. Argumentace se opírá také o tzv. Barnabášovo evangelium, přičemž se uvádí pohnutá historie jeho zákazu. Jeho historická věrnost bývá podepřena právě ztotožňováním s gnostickým Barnabášovým evangeliem²¹².

Ježíšova podobizna setrvává na pozici původního dogmatu islámu. Snahou je vyzdvihnout pravost Prorokova zjevení a ukázat na porušenost Ježíšovy zvěsti a falešnost křesťanství. Na takovém základě pak těžko lze vést nějakou smysluplnou náboženskou diskuzi.

5.4.2. *Ježíš nebo Ježíš?*

V disputaci je nutné, aby se všechny strany shodly na předmětu debaty. V našem případě pro někoho může být zádrhelem již samo jméno osoby, o níž pojednáváme. Hebrejské Ješua nebo Jehošua, mající význam „Bůh je spása“, se v překladu evangelia do arabštiny přepisuje jako Jású, tak znají spasitele arabsky mluvící křesťané. V Koránu se naproti tomu Mesiáš vyskytuje pod jménem Ísá, které je obsahově bez významu.

Etymologický oříšek se zatím nepodařilo spolehlivě rozlousknout. Klasický muslimský komentátor al-Bajdáwí se přiklání k výkladu, že se jedná o poarabštěnou formu Íšú, vycházející ze syrského Ješu. Tomu odpovídá i názor ar-Rázího, že šlo o zkomoleninu syrského Jású. Možná byla výslovnost syrského jména pozměněna nestoriánskými křesťany v jižní Sýrii a Arábii. Také se uvádí, že v Sýrii kolem roku 570 existoval klášter Ježíšových následovníků, který nesl název Ísáníja. Ačkoliv se prosazoval názor, aby arabští křesťané také používali jména Ísá, moderní arabský překlad Nového zákona zachovává tradiční Jású²¹³.

Problém s překladem jména se může zdát pouze zástupným. Údajně se mohlo jednat o jiného mesiášského hlasatele z doby prvotní křesťanské obce nebo pozdější, vyskytuje se i názor, že by to měl být Mání²¹⁴. Avšak ostatní indicie v Koránu jasně naznačují, o kterého Mesiáše tady jde. Nakonec i sama Bible překládá jméno Ješua dvěma výrazy – Jozue a Ježíš. Ortodoxní i heterodoxní muslim bude v rozhovoru vždy předpokládat, že koránský Ísá, o kterém on mluví, je ten Ježíš, kterého křesťané zvou Kristem.

²¹² srov. AL-KALBY, K. *Prorok Muhammad. Poslední posel uvedený v Bibli*. 2011, s. 50 – 56, s. 63 – 80.

²¹³ srov. PARRINDER, G. *Jesus in the Qur'an*. Londýn: Oneworld Publications 2013, s 16 – 18.

²¹⁴ srov. LHOŤAN, L. *Ježíš Kristus & islám. Aneb islám a jeho vztah k Ježíši a křesťanství*. Pstruží: Lukáš Lhoťan, 2014, s. 26 - 27.

Zpochybňování Ježíšova jména v Koránu se zdá být malicherností ve srovnání s mnohem závažnější záležitostí – odpadlictvím.

5.4.3. Pohled odpadlíků

Muslimem se člověk stane snadno. Stačí pronést vyznání víry (*šaháda*). Přestože je islám podle muslimů vrcholem zjevení a Muhammad Pečetí proroků, přestože od islámu nelze odstoupit, najdou se lidé, kteří se víry v Alláha a jeho Proroka vzdají. Buď přestoupí na jiné náboženství, nebo se stávají ateisty či agnostiky. Obě varianty odpadlictví mohou potkat jak konvertity k islámu, tak i ty, kdo se do „domu islámu“ narodili. Pohledme, zda nám jejich svědectví pomůže lépe nazřít osobu Mesiáše.

Případy konvertitů od islámu k jinému náboženství nás zajímá přestup ke křesťanství. Porovnáním své žité původní a nové víry může dojít až k názoru na radikální rozdíl pojetí Ježíše, ale i Boha. Zdůrazněním východisek obrazu Boha v Koránu a v Bibli se nám Syn Mariin náhle vykresluje jako Alláhův pouhý zázrak, jehož úkolem bylo přivést židy k Alláhovi a připravit cestu Muhammadovi²¹⁵.

Zcela jinou situaci přináší úplné odpadnutí od náboženské víry a přechod k ateismu. Zavržení všeho, co bylo předtím, může vést až k absolutní negaci všeho, včetně historicky doložených skutečností. Svě závěry podkládá díly ateistických, často otevřeně protinábožensky zaměřených autorů od 19. století do současnosti, např. Feuerbach, Darwin, Nietzsche, Dawkins, přičemž některé historické prameny jsou zcela vynechány jako nedostačující (např. Josefus Flavius, Mara bar Serapion ze Samosaty, Suetonius, Didaché, Papiáš, Basileides, Lúkianos). Výsledkem pak nemůže být nic jiného, než závěr, že Ježíš nikdy neexistoval a příběhy zachycené v Novém zákoně a v Koránu jsou ozvěnou přání učedníků a následovníků, kteří zpětně projektovali Ježíšův život na helénské mýty. Koránské příběhy o Ježíšovi jsou parafrází novozákonních apokryfních spisů. Při kritice samotných kanonických evangelií je jako důkaz této teze uváděna jednak aplikace starozákonních proroctví a příběhů na mesiánskou atmosféru prvního století, z druhé strany je zcela odmítán proces inkulturace do helénského prostředí. Tím se *de facto* popírá základní pravidlo komunikace – vést dialog jazykem a výrazy, kterým druhá strana porozumí. Obraz Ježíše je v tomto případě zcela vymazán a zničen, přínos k mezináboženskému dialogu je nulový, neboť právě takový význam má pro tyto renegáty celé náboženství²¹⁶.

²¹⁵ srov. Tamtéž, str. 33 – 34.

²¹⁶ srov. WARRAQ, Ibn. *Proč nejsem muslim*. Praha: Votobia, 2005, s. 205 - 229.

5.4.4. Ježíš v literatuře

V dějinách islámu byla napsána celá řada dějepisných a exegetických knih pojednávajících o Ježíšovi. Jeho skutky žily i v lidové tradici, zachycované i písemně. Spisy raných apologetů tabarího, Tha'labího a dalších byly pojednány odborně.

Možností, jak ztvárnit Ježíše jiným způsobem zůstávalo umění, zvláště literární. Zde se otevíralo pole pro umělecké spekulace, jinotaje. Princip básnické licence a symboliky chránil autory před nebezpečím, že budou obviněni z hereze²¹⁷. V dějinách se mistři takovéto literatury stali súfistě. Mesiášův strhující příběh neponechává klidnými ani současné literáty. Zřejmě nejvýznamnějším uměleckým počinem přímo zaměřeným k našemu tématu je dílo Mohameda Kámila Husajna (1901 – 1977) „Obec bezpráví“ s podtitulem „Pátek v Jeruzalému“ (*Qarja zálima*, anglicky vyšlo v překladu biskupa K. Cragga jako „City of Wrong“). Kámil Husajn, rektor káhirské univerzity Ajn šams, lékař a vykladač Koránu, ve své knize vychází vstříc křesťanské duchovnosti. V souladu s koránským podáním vynechává scénu ukřižování, dává však Ježíšovu učení a utrpení trvale platný formát směřující k budoucnosti věčnosti a zároveň palčivé každodennosti života každého jedince v kterékoliv době. Nosným tématem je otázka svědomí probuzeného právě Ježíšem a zla, které má vůli toto živoucí svědomí a světlo zničit a hledat východiska životních situací jinde²¹⁸.

Je možné, že právě umění je tím polem, ze kterého mohou vzejít výhonky pochopení a dozrávat klasy rozhovoru. Vstřícené náznaky existují, a pro vzájemné porozumění je umělecké ztvárnění života a existenciálních otázek vhodným východiskem, na něž může navázat i odbornější diskuze.

Osoba Ježíše, syna Mariina, přitahuje tedy pozornost islámského světa i dnes. Téma není vyčerpané, objevují se nové pohledy. Ty ale nadále zůstávají na nehybném podkladu tradičního islámského dogmatu. Dokážeme vůbec nalézt společnou řeč právě skrze muže z Nazareta? Má význam se jím dále v mezináboženském dialogu zabývat? Nebo jsme se celou dobu prodírali zarostlou slepou uličkou a teď stojíme před starou zdí s nápisem „Stop“?

²¹⁷ srov. KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 162 – 163.

²¹⁸ srov. Tamtéž, s. 252 – 253.

6. Společná řeč

Zastavme se tedy a udělejme si malé resumé nasbíraných poznatků. Krátký přehled společného a rozdílného pojetí Ježíše nás dovede k možnostem, které tato hlediska přinášejí společné diskusi, případně čím jí brání, a umožní nám vyhledat témata pro dialog obou náboženství.

6.1. Shodný pohled na Ježíše v křesťanství a v islámu

Porovnání přístupů křesťanů a muslimů k výroky apoštolského vyznání víry o Ježíši Kristu nám umožňuje učinit předběžné závěry. Přehledné uspořádání uvádí tabulka v Příloze 3.

Ve dvanácti člancích, které se týkají Ježíše, najdeme pět, v nichž se na první pohled obě strany shodnou. Ježíš skutečně žil, byl zázračně počat, byl vzat Bohem na nebesa, kdež zaujímá význačné postavení, znovu se vrátí v čase posledního soudu. Při bližším zkoumání však objevíme, že za stejnými slovy se skrývá jiné chápání obsahu. Týká se jak důvodu jeho života a smrti, jiného pojetí Božího ducha, způsobu odchodu do nebe, důvodu jeho nebeské důležitosti, tak i jeho působnosti při závěrečném zúčtování.

V jediném výroku naleznou vyznavači obou náboženství plný souhlas, a to, že se narodil z Marie Panny. Čistota Ježíšovy matky a jeho početí bez přispění muže tak zůstávají jediným přímým pojítkem mezi křesťanským a muslimským chápáním postavy Mesiáše.

Další řádky očividně nemohou pomyslné skóre vylepšit.

6.2. Zásadní rozdíl

Věřoučná debata se částečně nemůže opřít o jednu výpověď Kréda. Uvádíme ji záměrně v tomto oddílu, ač by na první pohled mohla patřit do předchozího. Zázračné početí Ježíšovo je totiž v obou systémech mimo vši pochybnost. Má ovšem hned dva důsledky, u kterých dochází k zásadnímu rozporu. Prvním je Ježíšovo Božství, od kterého se odvíjí trinitární nauka. V pohledu na tyto spojené nádoby se obě náboženství zcela rozcházejí, neboť právě ony vzájemně popírají ústřední věroučné dogma druhé strany.

Ve zbývajících pěti christologických výroky se společné hledisko nenachází vůbec. Ježíš jako Pán, tedy Bůh, je pro muslimy nepřijatelný. Dále se v islámu vůbec nezmiňuje Mesiášovo utrpení, popírá se jeho ukřižování a smrt, v důsledku čehož logicky odpadá pohřeb, sestup do pekel a zmrtvýchvstání.

Apoštolské vyznání víry v Ježíše Krista předkládané křesťanskou stranou vůbec nevede s muslimy vítězný zápas.

Ze soterologické věrouky najdeme v islámu jen zřídka nánaky souhlasu. Prvotní hřích, a tedy též důvod k možnému vykoupení, zná pouze jediná odnož islámu, aláwité. Vykupitelské utrpení připouští ší'ité a znají jej súfijci. Je zjevné, že v tomto směru se mezináboženské porozumění o úloze Mesiáše nekoná.

Tato krátká inventura nám ukázala, že učení o Ježíši Kristu se východiskem k dialogu obou světových náboženství zřejmě stát nemůže. Nemá tedy vůbec cenu spolu hovořit? Není na čem stavět?

6.3. Vodítka k dialogu

Výchozím bodem je uvědomění si, že současná situace vyžaduje rozhovor s náboženstvími, jež spolu žijí ve společnosti, od každého věřícího. Mezináboženský dialog se odvíjí na více úrovních. Kromě diskuze mezi teology obou stran, která se vybaví jako první, tento rozhovor probíhá každodenně nevyhnutelně na rovině politické nebo společenské. Pro většinu z nás nejdůležitější však je a bude hledisko, které se týká křesťanů žijících v Evropě, kteří s jinými náboženstvími nemají přímý kontakt. Aby se rozhovor nestal hádkou, pokusem obracet druhého na svou víru nebo vyvyšováním se nad druhou stranu, je jeho nutným předpokladem úcta k druhé straně, která může vyplynout i ze skutečné nepovrchní znalosti jejího náboženství a jejích hodnot. Zde spočívá příprava ke skutečnému dialogu od naukové výměny názorů až k osobnímu setkání²¹⁹.

Pokud k dialogu přistoupíme s falešnými očekáváními, bude často nemožný. Jeho hranice se zúží. Je třeba vědět o těchto omezeních, počítat s nimi, mluvit o nich. Spíše než o jemnějších věroučných rozdílech je vhodné vybudovat diskuzi na základních existenciálních otázkách člověka²²⁰, což ostatně lidé od náboženství čekají²²¹. Zásadní hranicí pak je uznání toho, že ten druhý je jiný. Jak ukázala snaha Küngova Světového étosu o nalézání společného minimalistického základu všech náboženství, ze společné univerzální modlitby se vytratily všechny formulace nepřijatelné pro jiná náboženství. Tím se zároveň vytratila identita těchto náboženství, která spočívá právě v odlišnosti.

²¹⁹ srov. BOUBLÍK, V. *Teologie mimokřesťanských náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 353 – 355.

²²⁰ srov. RETHMANN, A.P. *Setkání s islámem. Několik aspektů mezináboženského dialogu z pohledu teologické etiky*. In ČERVENKOVÁ, D. – RETHMANN, A.P. *Islám v českých zemích*. Praha: Vyšehrad, Centrum pro studium migrace, 2009, s. 12 – 13.

²²¹ srov. NAE 1.

Cílem dialogu by mělo být právě pochopení a přijetí druhého v jeho různosti²²². V opačném případě se i s těmi nejušlechtlejšími duchovními úmysly ocitneme v pozici stavitelů babylónské věže²²³.

Vlastní identita je pro člověka zásadní. Jejím zdrojem pro věřící obou náboženství, jež jsou předmětem našeho zájmu, je tzv. zakládající událost – zásah Božího Slova do lidských dějin, tedy zjevení²²⁴. Identita muslima se zakládá na zjevení Slova v Koránu. Slovo je verbální a zapsané. Jeho charakter je více právní, hlásá absolutní monoteizmus Boha, který požaduje plný souhlas od člověka. Život společenství si žádá dodržování zjeveného zákona, což je nezbytnou podmínkou k vytvoření vyvážené a mírumilovné společnosti.

Identita křesťana vyrůstá ze zjevení Slova v člověku Ježíši z Nazareta. Zjevení je založeno na vztahu, zjevuje nám tedy společenství vycházející ze vztahů uvnitř Boha samého. Věřící je uváděn do tohoto vztahu s Bohem. Tak vzniká společnost lidí svědčících o lásce a uvádějící ji do životní praxe²²⁵.

Křesťan má situaci poněkud jednodušší. Při uvažování o své víře může islám zcela opomenout, zatímco muslimský teolog je nucen se křesťanským odkazem zabývat téměř pokaždé. Důležité aspekty evangelia našly v Koránu určitou odezvu. Nelze vycházet z analýzy Ježíš nebo Muhammad, ale spíše se přiklonit k jakési syntéze Ježíš a Muhammad. Vždyť i Prorok svědčí o Ježíši jako o muži v celém lidstvu zcela výjimečném. Vzájemné podněty mohou naopak vést k uvědomění si a krystalizaci ústředních témat svého přesvědčení. Misionářské obracení na vlastní víru není správným pokrmem u společného stolu²²⁶. Polemika se musí vyhnout středověkému ospravedlňování a podporování svého záporného postoje vůči nositelům jiné víry²²⁷. Téma pro rozhovor odvíjející se od Mesiáše můžeme najít v oblasti dopadu hříchu v životě člověka, smyslu utrpení a způsobu, jakým byl Ježíš přítomen mezi lidmi – lásce²²⁸.

²²² srov. RETHMANN, A.P. *Setkání s islámem. Několik aspektů mezináboženského dialogu z pohledu teologické etiky*. In ČERVENKOVÁ, D. – RETHMANN, A.P. *Islám v českých zemích*. Praha: Vyšehrad, Centrum pro studium migrace, 2009, s. 18.

²²³ srov. Gn 11, 1 – 9.

²²⁴ srov. COTTINI, Valentino. *Náboženská identita křesťanů a muslimů*. In ČERVENKOVÁ, D. – RETHMANN, A.P. *Islám v českých zemích*. Praha: Vyšehrad, Centrum pro studium migrace, 2009, s. 70.

²²⁵ srov. COTTINI, Valentino. *Náboženská identita křesťanů a muslimů*. In ČERVENKOVÁ, D. – RETHMANN, A.P. *Islám v českých zemích*. Praha: Vyšehrad, Centrum pro studium migrace, 2009, s. 82.

²²⁶ srov. KÜNG, H. – ESS, J. van. *Křesťanství a islám*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 175 - 180.

²²⁷ srov. BOUBLÍK, Vladimír. *Teologie mimokřesťanských náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 31.

²²⁸ srov. KUITSE, R. S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 367.

Z pohledu křesťanské teologie se vtírá otázka, jak může Božská osoba, skrze kterou všechno je stvořeno, nebýt základem? Ježíše přece nelze vynechat, opominout. Řešení nalezneme spíš v přístupu, než v dogmatické lince. V něčem, s čím se dokáží identifikovat obě strany. V obou náboženských systémech přitom není většího živoucího obrazu služebníka Božího, než jakým se ukázal být Ježíš. Tak možná právě zde nacházíme svorník a úhelný kámen východiska dialogu i soužití křesťanů a muslimů.

Závěr

Poznání Ježíše Krista, jeho života, činnosti, poselství a poslání nebude nikdy absolutní. Přesto je nutno se k němu vracet a hledat další způsoby uchopení jeho tajemství. Ježíš je uctíván i v nekřesťanských náboženstvích, z nichž celosvětově nejdůležitější je islám. Přínos rozšiřujícího pohledu z mimobiblického pramene by byl neoddiskutovatelný pro poslední věci člověka i pro soužití dvou velkých kulturně-civilizačních skupin lidstva. Naším cílem bylo nejen zjistit, jaký je obraz Ježíše v islámu, ale zda je tento pohled nový a objevný, zda a kde jsou styčné body a kde naopak třecí plochy věrouky o této ústřední postavě křesťanství. V druhé linii tohoto průzkumu stála otázka, lze-li na Ježíšově osobě stavět mezináboženský dialog křesťanů a muslimů.

Abychom se dobrali výsledku, prošli jsme se Prorokovým životem, rozebrali jsme literárně i teologicky Korán, vyňali jsme z něj zmínky o Ježíšovi a podrobili je další analýze, zvláště pak porovnáním s Apoštolským vyznáním víry. Sledovali jsme, zda došlo k proměně pojetí Ježíše v islámu zásahem vnitřních a vnějších vlivů.

Shrnutím poznatků z Koránu a z literatury o islámu pod jeden titul a porovnáním učení obou náboženství o Mesiáši lze dojít k názoru, že ploch, na kterých se vzájemné porozumění zadrhává, je kolem této postavy mnohem více než přestupných stanic. Vynesením střípků našeho průzkumu na povrch zjišťujeme, že ze strany islámu na Ježíše dopadá od Půlměsíce pouze bledý svít, zlomek skutečného světla. Bez ohledu na osobní vyznání křesťané nemohou vzít za východisko dialogu s muslimy Ježíše v podobě vyjádřené v *Credū*.

Takový závěr by mohl svádět ke zdánlivé zbytečnosti a samoučelnosti předchozích kapitol. Přesto se nám otevírá okénko do budoucnosti. Je třeba si upřímně přiznat, že této problematice neunikneme. K oběma největším světovým náboženstvím se hlásí více než polovina obyvatel naší planety. Diskuze se světem islámu nemine ani ty, kteří se nehlásí k žádné denominaci, nemine ani ateisty. Sekularizační teze, že náboženství je překonané a jeho význam upadá, se nepotvrdila. Příznaky upadání vlivu náboženství

možná platí při povrchním pozorování fenoménu v Evropě, ale samotný celosvětový nárůst vyznavačů náboženství, křesťanství nevyjímaje, je přesvědčivým ukazatelem trendu. Ani Evropa není tak sekulární a nábožensky indiferentní, jak bývá deklarováno. Hranice integrované Evropy kopírují do velké míry historické meze dotyku západního křesťanského a muslimského světa. Stále je v nás přítomna jakási kolektivní identita, kvůli které se cítíme být zařazeni do posloupnosti minulých, současných i budoucích členů své společnosti. Religiozita je přitom jedním z nejdůležitějších zdrojů udržování této posloupnosti i začleňování člověka do smysluplného kosmického řádu.

Náboženství nestojí ve vakuu posvátna, profánní svět na něj vyvíjí tlaky, na které musí reagovat. Na jedné straně si křesťané žijící většinou v sekularizovaných společnostech často neuvědomují, že islám je teologický, sociální, právní a politický systém v jednom. Přístup k muslimům pouze na základě politických nebo sociologických podkladů se zákonitě mine účinkem. Jakákoliv jednání s muslimskou stranou, ať už v záležitostech politických, sociálních, lidskoprávních nebo ekonomických, se proto na straně islámu nikdy nevyhnou ani teologickému pohledu. Zároveň je nutno říci, že muslimové budou tento přístup, nazvěme ho desekularizovaným, očekávat. Z druhé strany by si ateisté a agnostici měli uvědomit, že muslimové stereotypně považují Evropany prostě za křesťany.

Právě v dnešním globalizovaném světě nelze přistoupit k jednání mezi příslušníky odlišných kultur bez znalosti kořenů a tradic vlastních i partnerových. Je nezbytné mít alespoň základní, ne však pouze povrchní informace právě o náboženských otázkách, které ustavují identitu jedné i druhé strany. Prostředí pro rozhovor musí být připraveno.

Máme za to, že podobné teologické analýzy, jakou představuje tato práce, mohou pomoci sociologům, politologům a politikům, translatoologům, různým aktivistům i laikům k novému prohloubenému a vnímavějšímu pohledu na celou problematiku dialogu rozdílných kultur. Jiného mohou pohnout k hlubšímu poznávání kořenů vlastní společnosti a důležitému přiznání se k nim. Příprava prostředí musí proběhnout především uvnitř nás. Má-li dojít k desekularizaci, pak právě v nitru. Prosté uvědomění a poznání. Jsem. Zde jsem. Odtud přicházím. Sem patřím. Směřuji tam.

Kořeny každého společenství tvoří jednotliví lidé. Dialog, i ten mezináboženský, vždy probíhá mezi lidmi. Dialog mezi sebeuvědomělými lidmi bude vždy kráčet odněkud někam. Náš vzor už prošel před námi. Možná stačí, aby lidé obou náboženství jenom našlapovali v jeho stopách.

Použitá literatura

1. II. Vatikánský koncil. *Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím Nostra aetate*. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 603 s. ISBN 80-7192-438-5, s. 551-555.
2. ABD AL-ÁTÍ, Hammudah. *Zaostřeno na islám*. Praha: Islámská nadace v Praze, 2010. 203 s. ISBN 978-80-904373-6-4.
3. AL-KALBY, Kais. *Prorok Muhammad. Poslední posel uvedený v Bibli*. 2011. 119 s. Dostupné na www: <<http://w.al-islam.cz/knihy/prorok-muhammad-posledni-posel-uvadeny-v-bibli.html>>.
4. BAÐURA, Bohumil, a kol.: *ABC světových dějin*. Praha: Orbis, 1967.
5. BENEDIKT XVI. *Přednáška v Řezně a další projevy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. 87 s. ISBN 978-80-7195-540-5.
6. *Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. 18. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2012. 1387 s. ISBN 978-80-87287-51-4.
7. BOUBLÍK, Vladimír. *Teologie mimokřesťanských náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. 390 s. ISBN 80-7192-481-4.
8. ČERVENKOVÁ, Denisa – RETHMANN, Albert–Peter. *Islám v českých zemích*. Praha: Vyšehrad, Centrum pro studium migrace, 2009. 153 s. ISBN 978-80-7021-852-5.
9. ELIADE, Mircea. *O islame*. Bratislava: Agora, 2001. 189 s. ISBN 80-968686-0-8.
10. ELIADE, Mircea – CULIANU Ioan P. *Slovník náboženství*. Praha: Český spisovatel, 1993. 320 s.
11. FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. 3. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 398 s. ISBN 80-7195-082-3.
12. HRBEK, Ivan – PETRÁČEK, Karel. *Muhammad*. Praha: Orbis, 1967. 228 s.
13. JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Česká katolická charita 1990. 145 s.
14. *Korán*. Překlad, předmluva, komentář HRBEK, Ivan. 2.vyd. Praha: Odeon, 1991. 795 s. ISBN 80-207-0444-2.
15. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 1993. 296 s. ISBN 80-7021-125-3.
16. KROPÁČEK, Luboš. *Súfismus. Dějiny islámské mystiky*. Praha: Vyšehrad, 2008. 341 s. ISBN 978-80-7021-817-4.
17. KUITSE, Roelf S. Christology in the Qur'an. *Missiology. An International Review*, ročník 20, č. 3/1992, s. 356 – 367. ISSN 0091-8296.

- Dostupné na www: <<http://mis.sagepub.com/content/20/3/355.full.pdf>>.
18. KÜNG, Hans – ESS, Josef van. *Křesťanství a islám*. Praha: Vyšehrad, 1998. 191 s. ISBN 80-7021-262-4.
 19. LAWRENCE, Bruce. *O Koránu. Biografie*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA, 2007. 239 s. ISBN 978-80-7306-316-0.
 20. LHOŤAN, Lukáš. *Ježíš Kristus & islám. Aneb islám a jeho vztah k Ježíši a křesťanství*. Pstruží: Lukáš Lhoťan, 2014. 77 s. ISBN 978-80-904932-4-7.
 21. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Křesťanství a ostatní náboženství*. Praha: Krystal OP, 1999. 85 s. ISBN 80-85929-33-3.
 22. MILANI, Milad. Representations of Jesus in Islamic Mysticism: Defining the „Sufi Jesus“. *Literature & Aesthetics*, ročník 21, č. 2/2011, s. 45 – 64. ISSN 2200-0437.
Dostupné na www:
<<http://openjournals.library.usyd.edu.au/index.php/LA/article/viewFile/5761/6460>>
 23. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-259-6.
 24. *Novozákonní apokryfy I., Neznámá evangelia*. Uspořádali DUS, Jan A. – POKORNÝ, Petr. Praha: Vyšehrad, 2001. 464 s. ISBN 80-7021-406-6.
 25. PARRINDER, Geoffrey. *Jesus in the Qur'an*. Vydání neuvedeno. Londýn: Oneworld Publications, 2013. 187 s. ISBN 978-1-85168-999-6.
 26. RATZINGER, Joseph. *Úvod do křesťanství: Výklad apoštolského vyznání víry*. 1. úplné české vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7195-012-7.
 27. ŠTAMPACH, Ivan Odilo. *Přehled religionistiky*. Praha: Portál, 2008. 237 s. ISBN 978-80-7367-384-0.
 28. *The Gospel of Barnabas*. Dostupné na www: <<http://www.barnabas.net>>.
 29. WARFAQ, Ibn. *Proč nejsem muslim*. Praha: Votobia, 2005. 503 s. ISBN 80-7220-234-0.
 30. ZBÍRAL, David. *Náboženství předislámské Arábie*. 16 s. 2002. Dostupné na www:
<<http://www.david-zbiral.cz/Predislam.htm>>

Seznam příloh

Příloha 1 – „Evangelium“ podle Muhammada – Ježíš v Koránu podle časové posloupnosti vzniku súr

Příloha 2 – Přehled rozboru Koránu

Příloha 3 – Ježíš v Krédu dle křesťanství a islámu

Příloha 1 - „Evangelium“ podle Muhammada – Ježíš v Koránu podle časové posloupnosti vzniku súr

2. mekkánské období

- 19:1/1 Káf há já 'ajn sád.
- 19:1/2 Připomenutí o milosrdenství Pána tvého nad Zachariášem, služebníkem jeho.
- 19:2/3 Hle, Zachariáš zavolal k Pánu svému voláním tajným
- 19:3/4 řka: „Pane můj, mé kosti již u mne zeslábly a hlava má se šedinami pokryla,
- 19:4/4 a nikdy jsem nebyl při vzývání Tebe, Pane můj, neúspěšný;
- 19:5/5 však obávám se příbuzných, kteří po mně přijdou. Má žena sice neplodná je, leč z moci své mi následníka daruj,
- 19:6/6 jenž dědicem mým i dědicem rodu Jakubova bude, a učiň, by tobě se zalíbil, Pane můj!“
- 19:7/7 „Zachariáši, zvěstujeme ti zprávu radostnou o narození chlapce, jehož Jahjá bude jméno
- 19:8/7 a jemuž jsme dříve nedali jmenovce žádného!“
- 19:9/8 Privil: „Pane můj, jak mohl bych chlapce míti, když žena má je neplodná a já sám jsem již dosáhl slabosti věku vysokého?“
- 19:10/9 I řekl: „Staniž se takto, neb Pán tvůj praví: Toto je pro Mne snadné, vždyť stvořil jsem tě již dříve, když ještě ničímš nebyl.“
- 19:11/10 Privil Zachariáš: „Pane můj, učiň mi znamení!“ - „Znamením tvým budiž,“ pravil, „že po tři noci s lidmi hovořit nebudeš, byť zdraví plnému ses těšil.“
- 19:12/11 I vyšel Zachariáš ze svatyně k lidu svému a (Bůh) jim vnukl: „Slavte za jitra i za večera Pána svého!“
- 19:13/12 ... „Jahjá, pevně se Písma přidržuj!“ A dali jsme mu moudrost již v dětství jeho
- 19:14/13 a laskavost a čistotu od Nás přicházející. A byl bohabojný
- 19:14/14 a k rodičům dobrotivý a nebyl ani násilný, ani neposlušný.
- 19:15/15 Mír budiž s ním v den, kdy se narodil, i v den, kdy zemřel, i v den, kdy k životu bude zas probuzen!
- 19:16/16 A připomeň v Knize také Marii, když vzdálila se od své rodiny do místa východního
- 19:17/17 a spustila závěs mezi sebou a jimi. A poslali jsme k ní ducha Svého a zjevil se jí v podobě smrtelníka dokonalého.

- 19:18/18 I zvolala: „Utíkám se před tebou k Milosrdnému - kéž i ty ses bál Jeho!“
- 19:19/19 Pravil: „Já posel jsem Pána tvého, abych ti daroval chlapce čistého.“
- 19:20/20 Pravila: „Jak bych mohla chlapce míti, když se mě nedotkl smrtelník žádný a já nejsem ženou nepočestnou!“
- 19:21/21 Odpověděl: „Staniž se tak, neb Pán tvůj pravil: Toto je pro mne snadné, a věru jej učiníme znamením pro lidi i milosrdenstvím od Nás seslaným, a je to již věcí rozhodnutou!“
- 19:22/22 A otěhotněla dítětem a uchýlila se s ním na místo vzdálené.
- 19:23/23 A zastihly ji bolesti poblíže kmene datle palmové a zvolala: „Ach, kéž bych byla raději již dříve zemřela a upadla v zapomenutí úplné!“
- 19:24/24 I zavolal na ni zpod jejích nohou: „Nermuť se, vždyť Pán tvůj dal pod tebou téci říčce plynulé,
- 19:25/25 a zatřes kmenem palmy nad sebou a spadnou k tobě datle čerstvé a uzralé!
- 19:26/26 Jez a pij a buď myslí radostné! A až spatříš ze smrtelníků někoho,
- 19:27/26 rci: „Přislíbila jsem půst Milosrdnému a nebudu dnes mluvit na člověka žádného!“
- 19:28/27 Pak přišla s ním k lidu svému, nesouc jej. I zvolali: „Marie, tys věru provedla věc neslýchanou!
- 19:29/28 Sestro Árónova, otec tvůj nebyl mužem špatným ani matka tvá nebyla nepočestnou!“
- 19:30/29 A ukázala Marie na chlapce. I pravili: „Jak máme mluvit s někým, kdo ještě v kolébce je děckem?“
- 19:31/30 A promluvil chlapec: „Já služebníkem Božím jsem, On dal mi Písmo a učinil mne prorokem.
- 19:32/31 A učinil mne požehnaným, ať kdekoliv dlítí budu, a modlitbu a almužnu; co živ budu, mi poručil
- 19:33/32 a také úctu k matce své; a ani násilníkem, ani bídíkem mne neučinil.
- 19:34/33 A dal, aby mír byl se mnou v den, kdy jsem se narodil, i v den, kdy zemřu, i v den, kdy k životu budu zas probuzen.“
- 19:35/34 Takový je Ježíš, syn Mariin, podle slova pravdivého, o němž oni pochybují jen!
- 19:36/35 Není Boha důstojné, aby si bral syna nějakého. Sláva tomu, který, když o věci rozhodne, řekne pouze: „Staniž se!“ a stane se.
- 19:37/36 Bůh jest Pánem mým i vaším, uctívejte Jej tedy, neboť toto jest stezka přímo vedoucí!

- 19:38/37 A strany mezi sebou se v názorech rozešly - však běda těm, kdož neuvěřili, při nesmírného dne spatření!
- 19:39/38 Jak dobře však uslyší a uvidí v den, kdy přijdou k Nám! Avšak dnes jsou v bludu zjevném ti, kdož křivdu činí.
- 19:40/39 Varuj je přede dnem nářku, kdy věc bude rozhodnuta, zatímco oni dnes lhotejní jsou a nevěří!
- 19:41/40 A věru My zdědíme zemi se vším, co je na ní, a k nám budou všichni navraceni.
- 43:57/57 A když je syn Mariin jako příklad uváděn, hle, tvoji soukmenovci se o něm hlasitě hádají
- 43:58/58 a říkají: „Jsou božstva naše lepší, či lepší je on?“ A uvádějí ten příklad jen proto, aby hádat se mohli, vždyť věru oni jsou lid hádky milující.
- 43:59/59 On není leč služebníkem Naším, jemuž jsme přízeň svou uštědřili, a příkladem pro dítko Izraele jsme jej učinili.
- 43:60/60 A kdybychom chtěli, udělali bychom z vás anděly, kteří by na zemi nástupci vašimi byli.
- 43:61/61 A to je věru znamením Hodiny; nepochybujte o ní, nýbrž následujte mne, neboť tato stezka přímá je.
- 43:62/62 A necht' vás satan z ní nesvede, vždyť on je vám nepřítelem zjevným.
- 43:63/63 A když přišel Ježíš s jasnými důkazy, pravil: „Přišel jsem k vám s moudrostí, a abych vám objasnil něco z toho, o čem jste různého názoru; bojte se tedy Boha a poslouchejte mne!“
- 43:64/64 Bůh je věru Pánem mým i Pánem vašim; uctívejte Ho tedy, neboť tato stezka přímá je!
- 43:65/65 A byly strany mezi nimi názorů různých o něm; a běda těm, kdož křivdili, před trestem dne bolestného.
- 23:52/50 A učinili jsme syna Mariina i matku jeho znameními a poskytli jsme jim útulek na výšině bezpečné, s pramenem vody hojné.
- 21:91/91 A zmiň se o té, jež panenství své střežila. A vdechli jsem do ní část ducha Svého a učinili jsme z ní i ze syna jejího pro veškeré lidstvo znamení.

3. mekkánské období

- 42:11/13 On vám uzákonil jako náboženství to, co kdysi uložil Noemu - a to, co jsme vnukli tobě a co jsme uložili i Abrahamovi, Mojžíšovi a Ježíšovi: „Dodržujte náboženské úkony a nerozštěpujte se ohledně jich!“ Jak nesnesitelné je pro modloslužebníky to,

k čemu je vyzýváš! Bůh si k tomu vybírá, koho chce, a vede k tomu toho, kdo kajícně se k Němu obrací.

6:85/85 A vedli jsme Zachariáše, Jana, Ježíše a Eliáše - ti všichni patří k bohabojným -,

Medínské období

2:81/87 A již kdysi jsme dali Mojžíšovi Písmo a po něm jsme i jiné posly vyslali; a dali jsme Ježíšovi, synu Marie, důkazy jasné a podpořili jsme jej Duchem svatým. A kdykoliv přišel k vám posel s něčím, co duše vaše si nepřály, zpyšněli jste: jedny jste prohlásili za lháře a druhé jste zabili.

2:130/136 Rcete: „Uvěřili jsme v Boha a v to, co seslal nám, i v to, co seslal Abrahamovi, Ismaelovi, Izákovi, Jakubovi a kmenům, i v to, co bylo dáno Mojžíšovi, Ježíšovi, a v to, co bylo dáno prorokům od Pána jejich. My nečiníme rozdíl mezi nimi a do vůle Pána svého jsme odevzdáni!“

2:253/254 A dali jsme některým z těchto poslů přednost před jinými. A jsou mezi nimi někteří, s nimiž Bůh hovořil, a jiní, jež v hodnostech povznesl. A dali jsme Ježíšovi, synu Marie, znamení jasná a posílili jsme jej Duchem svatým: A kdyby byl Bůh chtěl, pak by se nebyli navzájem zabíjeli ti, kdož po nich přišli poté, co dostalo se jim jasných znamení. Avšak dostali se do rozporů a byli mezi nimi ti, kdož uvěřili, a byli mezi nimi i ti, kdož byli nevěřící. A kdyby byl Bůh chtěl, nebyli by se vzájemně zabíjeli, avšak Bůh věru činí, co chce.

3:37/42 A hle, pravili andělé: „Marie, Bůh si tě věru vyvolil a čistou tě učinil a vyznamenal tě mezi ženami lidstva veškerého.

3:38/43 Marie, buď Pánu svému pokorně oddaná, padej na tvář svou a skláněj se s těmi, kdož poklekají.

3:39/44 A toto je jeden z příběhů nepoznatelných, jež ti zjevujeme. Tys nebyl mezi nimi, když vrhali losy třtinami o to, kdo z nich se ujme Marie, a nebyla mezi nimi, když se hádali.

3:40/45 A hle, pravili andělé: „Marie, Bůh ti oznamuje zvěst radostnou o Slovu, jež od Něho přichází, jehož jméno je Mesiáš, Ježíš syn Mariin, a bude blahoslavený na tomto i onom světě a též jedním z těch, kdož k Bohu budou přiblíženi.

3:41/46 A bude mluvit s lidmi již v kolébce i jako dospělý a bude patřit mezi bezúhonné.“

3:42/47 Pravila: „Pane můj, jak bych mohla mít syna, když se mne smrtelník žádný dosud nedotkl?“ Privil: „Takto Bůh tvoří to, co chce; když o věci nějaké rozhodne, řekne toliko „Staniž se!“, a stane se.

- 3:43/48 A naučí jej Bůh Písmu a Moudrosti a Tóře a Evangeliu.“
- 3:43/49 A byl poslem k dítkám Izraele: „Přišel jsem k vám se znamením Pána vašeho. Utvořím pro vás z hlíny něco podobného ptáku a vdechnu tomu život, a stane se to skutečným ptákem z dovolení Božího. A vyléčím slepého i malomocného a vzkřísím mrtvé z dovolení Božího. A sdělím vám, co jíte a co shromažďujete v příbytcích svých. A věru je v tomto pro vás znamení, jste-li věřící.
- 3:44/50 A přišel jsem, abych potvrdil pravdivost toho, čeho se vám dostalo přede mnou z Tóry, a aby vám byla povolena část z toho, co vám bylo zakázáno. A přicházím k vám se znamením od Pána vašeho - bojte se Boha a poslouchajte mne!
- 3:44/51 Zajisté Bůh je Pánem mým i Pánem vaším, uctívejte Jej tedy - a to je stezka přímá!“
- 3:45/52 A když Ježíš pocítil nevíru jejich, pravil: „Kdo budou pomocníky mými na cestě Boží?“ I odpověděli apoštolové: „My pomocníky Božími budeme, my v Boha věříme, a ty podej svědectví, že do vůle Jeho odevzdání jsme!
- 3:46/53 Pane náš, uvěřili jsme v to, cos nám seslal, a následujeme posla; zapiš nás tedy mezi ty, kdož pravdu dosvědčují!“
- 3:47/54 I strojili mu úklady, avšak i Bůh strojil lest a Bůh nejlépe umí strojit lest.
- 3:48/55 A hle, pravil Bůh: „Ježíši, nyní tě odvolám a povznesu tě k Sobě a očistím tě od (špíny) těch, kdož neuvěřili. A ty, kdož tě následovali, učiním vyššími než ty, kdož nevěřili, až do dne zmrtvýchvstání. A pak se ke Mně všichni navrátíte a rozsoudím mezi vámi to, v čem jste se rozcházelí.
- 3:49/56 A ty, kdož neuvěřili, potrestám trestem přísným na tomto i na onom světě a nebudou mít žádné pomocníky,
- 3:50/57 zatímco těm, kdož uvěřili a zbožné skutky konali, se dostane odměny jejich - a Bůh věru nemá rád nespravedlivé!“
- 3:51/58 A přednášíme ti toto ze znamení a z moudrého připomenutí.
- 3:52/59 A podobá se Ježíš před Bohem Adamovi: On stvořil jej z prachu a potom mu řekl „Budiž!“ a on byl!
- 3:78/84 Rci: „Uvěřili jsme v Boha i v to, co seslal nám a co seslal Abrahamovi, Ismaelovi, Izákovi, Jakubovi a kmenům, i v to, co bylo dáno Mojžíšovi a Ježíšovi a prorokům od Pána jejich. My nečiníme rozdíl mezi nimi a do vůle Jeho jsme odevzdání.“
- 61:6/6 A vzpomeň si, jak pravil Ježíš, syn Mariin: „Dítka Izraele, já jsem vskutku poslem Božím k vám, potvrzujícím pravdivost toho, co bylo přede mnou sesláno z Tóry, a oznamujícím vám radostnou zvěst o poslu, jenž přijde po mně a jehož jméno

Ahmad bude.“ Avšak když předvedl jim jasné důkazy, řekli: „To je kouzelnictví zjevné.“

61:14/14 Vy, kteří věříte! Buďte pomocníky Božími, tak jak to řekl Ježíš, syn Mariin, apoštolům: „Kdož budou pomocníky mými na cestě Boží?“ I odvětili apoštolové: „My budeme pomocníky Božími.“ A uvěřila část dítek Izraele, zatímco druhá část neuvěřila. A podpořili jsme ty, kdož uvěřili, proti nepřátelům jejich a stali se vítěznými.

57:27/27 A potom jsme vypravili v jejich stopách jiné posly své a vypravili jsme Ježíše, syna Mariina, a dali jsme mu Evangelium a vložili do srdcí těch, kdož jej následovali, mírnost a slitování; a mnišství si oni zavedli jako novotu - a nepředepsali jsme jim je - usilující zalíbit se Bohu. Avšak oni to nedodrželi vhodným dodržováním. A dali jsme těm z nich, kdož uvěřili, odměnu jejich, avšak mnozí z nich byli hanebníci.

4:155/156 a za nevěrectví jejich a za slova jejich o Marii, jež nehoráznou byla pomluvou,

4:156/157 a za slova jejich: „Věru jsme zabili Mesiáše Ježíše, syna Mariina, posla Božího!“ Však nikoliv, oni jej nezabili ani neukřižovali, ale jen se jim tak zdálo. A věru ti, kdož jsou o něm rozdílného mínění, jsou vskutku na pochybách o něm. A nemají o něm vědomosti žádné a sledují jen dohady; a nezabili jej určitě,

4:156/158 naopak Bůh jej k sobě pozdvihl , neboť Bůh je mocný, moudrý.

4:157/159 A věru není nikdo mezi vlastníky Písma, kdo by v Něj neuvěřil předtím, než zemře - a v den zmrtnýchvstání bude pak proti nim svědkem .

4:169/171 Vlastníci Písma! Nepřehánějte v náboženství svém a mluďte o Bohu jedině pravdu! Vskutku Mesiáš Ježíš, syn Mariin, je pouze poslem Božím a slovem Jeho, které vložil do Marie, a duchem z Něho vycházejícím. A věřte v Boha a posly Jeho a neříkejte: „Trojice!“ Přestaňte, a bude to tak pro vás lepší. Bůh vskutku je jediným Bohem, On povznesen je nad to, aby měl dítě, vždyť náleží Mu vše, co na nebesích je i na zemi; a Bůh dostatečným je ochráncem.

4:170/172 Ani Mesiáš, ani andělé přiblížení neopovrhují tím, aby byli služebníky Božími.

33:7/7 A hle, uzavřeli jsme s proroky úmluvu, s tebou, s Noem, s Abrahamem, s Mojžíšem i s Ježíšem synem Mariiným, a uzavřeli jsme s nimi úmluvu přísnou

9:30/30 A říkají židé: „Uzajr je syn Boží!“ a říkají křesťané: „Mesiáš je syn Boží!“ A taková je řeč, již ústy svými pronášejí, a napodobují tak řeč oněch, kdož před nimi byli nevěřící. Necht' Bůh proti nim bojuje! Do jaké lži to upadli!

- 9:31/31 A vzali si učence své a mnichy své za pány vedle Boha a stejně tak i Mesiáše, syna Mariina, ačkoliv jim bylo přikázáno uctívat toliko Boha jediného. A není božstva kromě Něho, jenž slávou Svou povznesen je nad ty, kdož jsou k Němu přidružování!
- 5:19/17 Věru jsou nevěřící ti, kdož říkají: „Zajisté je Bohem Mesiáš, syn Mariin!“ Odpověz: „Kdo má u Boha takovou moc, aby Mu mohl zabránit, kdyby se mu zachtělo zahubit Mesiáše, syna Mariina, a matku jeho a vůbec všechny, kdož jsou na zemi?“ Bohu náleží království na nebesích i na zemi i vše, co je mezi nimi; On tvoří, co chce, a On nade všemi věcmi je mocný.
- 5:50/46 A vypravili jsme ve stopách jejich Ježíše, syna Mariina, aby potvrdil pravdivost toho, co obsaženo bylo předtím v Tóře, a dali jsme mu evangelium, v němž je správné vedení a světlo, aby potvrdilo pravdivost toho, co bylo předtím v Tóře, a stalo se správným vedením i varováním pro bohabojné.
- 5:76/72 A věru jsou nevěřící ti, kdož říkají: „Mesiáš, syn Mariin, je Bůh!“ A pravil Mesiáš: „Dítka Izraele, uctívejte Boha, Pána mého i Pána vašeho! Kdo bude přidružovat k Bohu, tomu Bůh zakáže vstup do ráje a bude mu příbytkem oheň pekelný; a nespravedliví nebudou mít pomocníky.“
- 5:77/73 A jsou věru nevěřící ti, kdo prohlašují: „Bůh je třetí z trojice“ - zatímco není božstva kromě Boha jediného. A nepřestanou-li s tím, co říkají, věru se dotkne těch, kdož z nich jsou nevěřící, trest bolestný!
- 5:78/74 Proč se tedy kajícně neobráti k Bohu a neprosí jej za odpuštění, když Bůh zajisté je odpouštějící a slitovný?
- 5:79/75 Mesiáš, syn Mariin, není leč posel, před nímž byli již poslové jiní. A matka jeho byla pravdomluvná - a oba se živili pokrmy. Pohleď, jak jim objasňujeme znamení, a pohleď, do jakých lží se dostali!
- 5:80/76 Rci: „Což budete uctívat místo Boha něco, co vám nemůže způsobit škodu ani užitek? A Bůh je ten, jenž slyšící je i vševědoucí.“
- 5:81/77 Rci: „Vlastníci Písma! Nepřehánějte v náboženství svém, mluďte jen pravdu a nenásledujte scestná učení lidí, kteří zbloudili již před vámi a dali zbloudit mnoha jiným - a ti věru zbloudili z cesty rovné!“
- 5:82/78 Byly proklety ty z dětí Izraele, které neuvěřily, jazykem Davida i Ježíše, syna Mariina. A to bylo za to, že neposlouchali a byli přestupníky
- 5:82/79 a že si vzájemně nezakazovali konání zavrženíhodného. A jak hnusné bylo to, co dělali!

- 5:109/110 A hle, řekne Bůh: „Ježíši, synu Mariin, pomni milosti Mé, kterou jsem prokázal tobě i matce tvé, když podpořil jsem tě duchem svatým a hovořils s lidmi v kolébce i jako dospělý;
- 5:110/110 když naučil jsem tě Písmu, moudrosti, Tóře i Evangeliu; a když vytvořils z hlíny podoby ptáků z dovolení Mého a dýchls na ně a staly se ptáky skutečnými z dovolení Mého; a když uzdravils slepého a malomocného z dovolení Mého a dals vstát mrtvým z hrobů z dovolení Mého. A odehnal jsem od tebe dítku Izraele, když přišels k nim s důkazy jasnými a když řekli ti z nich, kdož neuvěřili: Tohle není leč kouzelnictví zjevné!
- 5:111/111 A když jsem vnukl apoštolům: ‚Věřte ve Mne a v posla Mého!‘ a oni odpověděli: ‚Uvěřili jsme a dosvědč, že jsme do vůle Tvé se odevzdali!‘,
- 5:112/112 A hle, pravili apoštolové: „Ježíši, synu Mariin, může nám Pán tvůj seslat z nebe stůl prostřený?“ I odvětil: „Bojte se Boha, jste-li věřící!“
- 5:113/113 Řekli: „Chceme z něho pojíst, aby upokojila se srdce naše a abychom zvěděli, žes k nám mluvil pravdu, a mohli pak být svědky o tom!“
- 5:114/114 I zvolal Ježíš, syn Mariin: „Veliký Bože, Pane náš! Sešli nám stůl prostřený z nebes, jenž svátkem bude pro nás, jak pro prvního, tak i pro posledního z nás, i znamením od Tebe! A dej nám přiděl štědrý, vždyť Tys nejlepší z uštědřovatelů!“
- 5:115/115 I řekl Bůh: „Dozajista vám jej sešlu. Kdokoliv z vás však bude i potom nevěřící, toho potrestám trestem, jakým jsem nepotrestal nikoho z lidstva veškerého!“
- 5:116/116 A hle, pravil Bůh: „Ježíši, synu Mariin, zdaž jsi to byl ty, kdo řekl lidem ‚Vezměte si mne a matku mou jako dvě božstva vedle Boha?‘“ I odpověděl: „Sláva Tobě! Nebylo na mne, abych říkal něco, k čemu jsem neměl právo! Kdybych to byl býval řekl, byl bys to dobře věděl, neboť Ty znáš, co je v duši mé, zatímco já neznám, co je v Tvé duši, vždyť Ty jediný znáš nepoznatelné.
- 5:117/117 Neříkal jsem jim, leda to, cos mi nařídil, to jest: Uctívejte Boha, Pána mého i Pána vašeho! A byl jsem svědkem o nich, dokud jsem žil mezi nimi. A když jsi mne povolal k Sobě, byls to Ty, kdo byl nad nimi dozorcem - a Tys svědkem věcí všech.
- 5:118/118 Potrestáš-li je - vždyť jsou služebníky Tvými; odpustíš-li jim - vždyť Tys věru mocný i moudrý!“

Období	Muhammadův život	Jazyk Koránu	Teologie Koránu	Ježíš v Koránu
1. mekkánské	<ul style="list-style-type: none"> - první poselství pro úzký okruh důvěrných přátel. - postupně 20 -50 členů. - tajné schůzky - naslouchali zjevením, modlitby - zjevení ustala, - 613 veřejně vystoupil - nemá představy o uspořádání své obce - odpor, veřejné urážení a napadání - možné začlenění některých božstev - nakonec směřování k přísnému monoteizmu 	<ul style="list-style-type: none"> - poetický, úderný - výkřiky, přísahy, napomenutí - zaujetí svěřeným posláním - verše rytmičné - sůry kratší - obsah i forma jsou v rovnováze 	<ul style="list-style-type: none"> - nasycen vědomím přítomnosti Boha, který vše stvořil, - vede člověka ke spáse a daruje mu rozličná dobrodíní - líčení katastrof na konci světa, posledního soudu a osudu lidí po něm - zárodek kultu a organizace věřících - etické příkazy - hrubá definice nové víry - varuje nevěřící - uvádí starší příběhy a tresty na onom světě - hrozby peklem i sliby ráje. - odmítnutí kompromisu s nevěřícími - definitivní rozhod s pohanstvím 	<ul style="list-style-type: none"> - o Ježíšovi žádná zmínka
2. mekkánské	<ul style="list-style-type: none"> - období pronásledování - vyslal své příznivce do Etiopie - izolace, žádní noví přívrženci, obec max. 80 lidí - odpůrci přecházejí k polemikám a výhrůžkám - požadují důkaz –psanou knihu, zázraky, výstup na nebesa - Muhammad snáší důkazy - obeznámen s příběhy Bible - staví se do řady proroků, kteří byli před ním - zrod Proroka 	<ul style="list-style-type: none"> - sůry do větších celků - trojdílné kázání - verše delší - estetická působivost - vhodně volené obrazy a příměry - výroky uvozené „Rci“ = promluva Boha - mizí přísahy - místo jména Alláh přídomek Milosrdný - stereotypní fráze oslavující některou Boží vlastnost 	<ul style="list-style-type: none"> - zaujímání stanovisek - rozvádění myšlenek prvního období - nové argumenty - eschatologie do pozadí - trest ještě na tomto světě - dogma o jedinství Boží - příběhy starých proroků, kteří marně napomínali své národy - Muhammad náleží do řady těchto proroků 	<ul style="list-style-type: none"> - poprvé novozákonní postavy - Zachariáš a Jan Křtitel - Maria a Zvěstování - první koránská zpráva o Ježíšově narození - divotvůrce hned od prvních okamžiků - odklon od evangelijního poselství - vymezení vůči dogmatu o Božím synovství - Ježíš pouhý služebník Boží - Ježíš a jeho matka jako znamení Boží
3. mekkánské	<ul style="list-style-type: none"> - přišel o dvě životní opory - šíření islámu znemožněno - ubezpečován, že je veden Bohem. - hledání nového působiště - ochrana za slib, že nebude hlásat své náboženství - snaha šířit učení mimo Mekku - úmluva s Jathribem - přijetí za proroka a vůdce, slib obrany - hidžra 	<ul style="list-style-type: none"> - verše přecházejí v prózu - drží si už jen asonanci - verše dlouhé - jazyk volný, plynulý. - mizí dramatická účinnost - mizí opis Boha jako Milosrdný - stereotypní obraty - převaha rétorické stránky - více literatura než kázání 	<ul style="list-style-type: none"> - hromadí varovné příběhy z minulých časů - povzbuzení váhavých - obrana před útoky nepřátel - třídílná kázání - eschatologie překrývána - důraz na Boží jedinství, všemohoucnosti - absolutní determinismus - opakování stejných témat 	<ul style="list-style-type: none"> - jen dvě zmínky o Ježíšovi - zdůrazňují vedení Boží všech dřívějších proroků - upevňují Muhammadovo zařazení v jejich posloupnosti - Ježíš je významný prorok - nezabývá se jeho podstatou, skutky a dopady pro člověka
Medínské	<ul style="list-style-type: none"> - společnost uspořádaná na nadkmenovém principu - v čele osoba náboženského charakteru - budování nové, pevně stmelené obce muslimů - poselství nabývá obecnějšího významu - Bůh poslal Muhammada k Arabům - Medínská ústava - rozhodce sporů - politický vůdce celé Medíny - židé nepřijali Muhammadův výklad - rozpory mezi Tenachem a Koránem - uvědomění odlišnosti islámu - upevnění prorokovy pozice - politikou je rozšíření islámu na celou Arábii - ovládnutí Mekky - pozice Proroka a islámu se upevnila - nový směr modlitby - organizuje život muslimské obce 	<ul style="list-style-type: none"> - verše dlouhé, zcela bez rytmu - opakují se stejné verše i celá témata - uvozující „Rci“ velmi časté - nabádání k poslušnosti Prorokovi a ke konání liturgických úkonů - nová slova - sůry dlouhé - nejednotné celky - zjevení sepsaná pod jeden titul bez jednotícího tématu či zákonitosti - božský původ Koránu - překlady nejsou považovány za svaté písmo - první překlad Koránu v Evropě ve 12. stol. 	<ul style="list-style-type: none"> - zjevení se mění v zákoník upravující vztahy - zaměření zjevení se stáčí ke skupinám - v polemice s židy se islám se stává nezávislým náboženským systémem. - změna poměru ke křesťanům na polemický - odmítnutí některých křesťanských dogmat - spousta předpisů, zákazů, práv a povinností, - základní „sloupy víry“ 	<ul style="list-style-type: none"> - Ježíš je podpořen Duchem svatým - druhá zpráva o Zvěstování a narození - Ježíš je Slovo přicházející od Boha a Mesiáš - zázraky dělal „z dovolení Božího“ - radí k uctívání Boha, přijímá apoštoly - úklady, Bůh ho vezme k sobě a očistí ho - kdo Ježíše následovali, toho učiní Bůh vyšším v den zmrtnýchvstání - Ježíš svědkem v den zmrtnýchvstání - Ježíš u Boha roven Adamovi - Ježíš předpovídá Muhammada - Ježíš vzorem pomocníka Božího - Ježíš přišel potvrdit Tóru evangeliem - židé Ježíše nezabili - Ježíš byl vzat k Bohu jako živý - odsuzuje učení o Boží Trojici - být služebníkem Božím nezahanbuje ani Mesiáše - Mesiáš není Bůh - je u Boha živý on i jeho matka Marie - Ježíš dokládá, že Bůh je jediný

Příloha 3 – Ježíš v Krédu dle křesťanství a islámu

<i>Výrok Kréda o Ježíšovi</i>	<i>Islám</i>	<i>Křesťanství</i>	<i>Soulad</i>
Věřím v Ježíše Krista	Skutečně žil	Skutečně žil	1
	Mesiáš je přízvisko	Mesiáš je funkce	-1
Syna jeho jediného	záračné početí	záračné početí	1
	pouze člověk	pravý člověk a vtělení božské osoby	-1
	žádná další božská osoba	Trojice	-1
Pána našeho	Titul se používá pro Muhammada a výjimečné lidi; v křesť. smyslu jen pro Boha	Pán ve smyslu Bůh	-1
Jenž se počal z Ducha svatého	početí Duchem Božím	Početí Duchem svatým	1
	Duch není Boží osoba, spíše dech	Duch je třetí božská osoba	-1
Narodil se z Marie Panny	Ano	Ano	1
Trpěl pod Pontiem Pilátem	Ne	Ano	-1
Ukřižován umřel a pohřben jest	Ne	Ano	-1
Sestoupil do pekel	Ne	Ano	-1
Třetího dne vstal z mrtvých	Ne	Ano	-1
Vstoupil na nebesa	Ano	Ano	1
	S fyzickým tělem	S proměněným tělem	-1
Sedí po pravici Boha, Otce všemohoucího	Ano	Ano	1
	Jako čestné místo	Se soterologickou funkcí	-1
Odtud přijde soudit živé i mrtvé	Parusie ano	Parusie ano	1
	Jen svědek	Soudce	-1
			-5